

per a contrarestar la força que pogués assolir l'ex-secretari general. L'extraordinària campanya de solidaritat que es va organitzar des de les direccions del PCE i del PSU no es pot explicar solament perquè aquest fos el tarannà de les organitzacions de l'exterior quan eren detinguts militants de l'interior, ni tampoc per la normal capitalització de cara a l'opinió pública internacional de la "Fuenteovejuna ciudadana", tal com definia Manuel del Arco el moviment vaguístic (1286), sinó també perquè era una manera molt eficaç de potenciar el PSUC a través del seu nou i autèntic líder de l'interior: Gregori López Raimundo.

Una altra dada acaba de donar coherència a aquesta interpretació: el nom de Comorera és completament silenciats en els primers mesos de la seva estada a Catalunya pels òrgans d'expressió del PCE i del PSUC.

i ajut. No ho creieu així?". Finalment, en carta del 15 de juliol del 1952 diu: "Us adjunto un retall de la Vanguardia. La "moderació" de la sentència és extraordinària. Cap especulació sobre la vaga, cosa previsible car el principal "responsable" - Raimundo - va estar agafat mesos abans. És una sentència de cara a l'exterior d'una ... també, dels militars que fan d'enterradors. Ni un borrall del famós Manel, el braç dret de Santi. Això confirma el que us vaig dir sobre la causa de la catàstrofe. Sempre a l'origen dels desastres apareix un home de la confiança de Santi! Quan es posarà fi a tant ... farsa?" (Els punts suspensius equivalen a paraules que no he pogut endevinar). Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

El silenci sorprèn quan sabien molt bé on es trobava ja que els comoreristes n'havien donat notícia pública, cosa que, d'altra banda, no calia car les filtracions ja havien informat puntualment de tots els passos donats per Comorera. El silenci no seria per mantenir en secret el que era públic. Demostrava que l'estada de Comorera a Catalunya resultava, com a mínim, incòmoda. Fins a inicis del 1952 no se n'assabentarien públicament del lloc de residència de Comorera.

El 1951 fou un any, doncs, relativament tranquil després de l'accidentat viatge i de les primeres setmanes, prou mogudes, que li donaren molta moral de cara a l'activitat política que pensava tenir. Només el retard en la instal·lació de l'aparell de propaganda el neguitejava. Els diners s'enviaven molt irregularment i en tan poca quantitat que "amb prou feines" arribaven a viure. Comorera insistia un i altre cop en què es regularitzés el pagament i que es concretés l'intermediari, fos Canyameres o un altre, si és que el primer era massa xerraire i no oferia prou garanties de seguretat (*).

(*) Per les cartes de Comorera he comprovat que alguns membres de la direcció de París tenien reticències envers Canyameres. També feia encàrrecs per altra gent i no el consideraven segur. En carta del 5 d'octubre del 1951, Comorera diu: "Repeteixo: és essencial regularitzar mensualment l'afer. Mentre durí la incertesa actual, el pare no pot arriscar-se a

Dos fets succeïren encara abans d'acabar l'any que mereixen ser explicats. L'estiu del 1951 és citat a comissaria Celestí Martí Salvat. Ell havia retornat legalment al país, com ja he explicat, però la policia tenia coneixement dels seus antecedents. Els germans Creix li van preguntar pels motius del seu retorn i si coneixia a Comorera. Va estar cinc hores no donant explicacions, encara que sí va opinar que no pensava que Comorera es trobés a Barcelona(1287). El van deixar anar amb l'interrogant del que pensaven realment sobre la seva estada a Catalunya i sobre el lloc on es trobava Comorera. Ràpidament va

a despeses tècniques. Imagineu que el pare hagués disposat d'una part dels 5.000, quantitat amb la qual ha hagut de viure durant tres mesos sense altre ajut. Era la catàstrofe, car els amics actuals no estan en condicions de resoldre aquests afers. La catàstrofe o la imprudència que en definitiva li portaria. Si es pot normalitzar la tramesa, en dos o tres mesos d'esforç i continuant amb el règim de plat únic i sense cafè ni tabac, prescindint de tot, com ara, el pare resoldria les qüestions tècniques i posaria els fonaments d'un negoci de major volum i perspectiva. Cal fer-ho car el pare es fatiga d'aquesta situació i és cada dia més difícil frenar la seva impaciència. Us fa por Meras per xerraire i, en canvi, i amb la millor intenció del món heu posat al pare en situació de sofrència intolerable. O Meras o un altre. Però no trobareu altre mitjà. No podria Soriano resol

donar-ne coneixement del que li havia succeït i, tam
bé, va recomanar que potser calia replantejar l'es-
tada de Comorera a Barcelona. Aquest es va negar ro
tundament a marxar, tot i que sí va demanar un nou
"secretari" a París, ja que s'havia quedat amb l'ú-
nica i fidel col.laboració de la seva dona Rosa des
prés de la deserció de Perramon i de la forçada "qua-
rentena" de Martí Salvat (1288).

L'altre fet a destacar és el comentari que fa Como-
rera després de la notificació oficial de la deten-
ció de López Raimundo i els altres militants del
PSUC, el novembre del 1951. En carta del 18 de desem-
bre indica als seus amics de París que cal passar a
l'ofensiva i denunciar la nova caiguda, producte de
la corrupció de l'aparell "santiaguil". Proposa la
realització d'un document en el que s'haurien de
desenvolupar els següents punts: 1) "En el Buró hi
ha un o més Rajks. Per pròpia confessió sabem que
l'aparell fonamental ha estat i està farcit d'agents
falangistes. Totes les detencions han sortit conduï-
des per agents provocadors ... Aquest estat de coses

dre-ho sense intervenció de correus o d'organismes
bancaris, indicant la casa a la qual mensualment pas-
sariem a recollir una quantitat? Repeteixo: Meras o
el que sigui, és absolutament precís acabar amb la
irregularitat actual".

Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i
Història. Universitat de Barcelona.

no ha tingut mai remei malgrat les centenes i centenes d'afusellats, d'assassinats i d'empresonats"; 2) "La prova és també: la tàctica de voler carregarnos el mort...Nosaltres no havíem tingut mai aparell propi i tot ho fèiem i ho fem a través del santiaquil i el pare no ha tingut mai esment tècnic i orgànic de l'aparell i la seva feina era exclusivament política"; 3) "La prova és, també, la política sistemàtica d'invencions i mentides. S'ha inventat un moviment perillós inexistent, s'han descrit castells imaginaris. S'han convertit en patrulles, brigades, divisions i "exèrcits de guerrillers" a patits grups d'heroics companys"; A continuació segueixen quatre punts més que es resumeixen en la denúncia de "la su pèrbia, l'orgull i la inconseqüència que han provocat l'isolament, les divisions internes i la deformació metòdica familiar" i la responsabilització de Dolores Ibárruri que "viu en un món irreal, forjat per l'adulació més inconsiderada que ella ha acceptat i esperonat. Es ella que ha muntat una direcció de servils i de traïdors" (1289).

Ni puc ni vull comentar aquesta carta parcialment transcrita. De la seva lectura no se'n poden derivar conclusions esbiaixades des de la tranquil·litat d'auí, lluny de la duresa d'aquells anys. La seva transcripció aquí serveix únicament per a poder analitzar amb la major precisió la continuació de la crisi. I és de fer notar que la pujada de to de la campanya contra Comorera és quasi confluent amb aquesta carta.

El 15 de gener del 1952 apareix el primer número de

"Treball". Per fi l'aparell de propaganda del PSUC (comorerista) es posava ja en funcionament. Eren du es fulles aprofitades pels dos costats, escrites a màquina i amb el capçal "Treball" dibuixat a mà i emplenades les lletres amb ratlles inclinades. La qualitat de l'edició era molt modesta. No feien altra cosa Comorera i Rosa Santacana amb la màquina d'escriure i la multicopista de segona o tercera mà adquirides arran d'un anunci de "La Vanguardia" (1290). El títol exacte de la nova publicació era: "TREBALL, Portantveu del C.C. del Partit Socialista Unificat de Catalunya. Barcelona, 15 de gener del 1952. ANY VIII, Núm. 101. Comentaris per Joan Comorera, Secretari General del PSU de C" (1291). Per què es posava el número 101? Per la senzilla raó que era la continuació del "Treball" legítim que arriba va al número 100 en plena explosió de la crisi, el desembre del 1949.

Va arribar a editar fins a 32 números. El darrer, més ben editat i amb més pàgines, apareixia el maig del 1954. Pocs dies després, quan ja estava preparant el següent número que incloïa articles sobre l'estada de Trujillo a Espanya i sobre Gibraltar (1292), Comorera era detingut. En cada número hi ha via articles d'actualitat, tots ells escrits per Comorera, en els que li tornà a sortir la seva infan-tada vena anticlerical, sobretot quan informava del Congrés Eucarístic. Mantenia constant la seva tesi sobre la crisi franquista i l'imperialisme nordame-ricà i li dedicava força planes a qui preferia iden-tificar com "Francisco I, el cruel". El llenguatge era, òbviament, pamfletari com era normal en la prem

sa clandestina orientada a l'agitació. A vint-i-sis números va incloure un article central que sempre portava el títol "Desperta, Catalunya!" dedicat a la qüestió nacional catalana i que, a vegades, signava com "Joan Comorera. Secretari General del PSU de C, ex-Conseller del Govern de Catalunya, Diputat del Parlament Català i a Corts de la República Espanyola" (1293). Aquests articles tenen un caràcter divulgador i no aporten cap novetat o modificació del pensament de Comorera sobre el fet nacional, terme que ell utilitzà poc, utilitzant preferentment i indistintament "qüestió" o "problema" (1294).

Els números -"fotos" en el llenguatge clandestí de Comorera- sortien amb una meritòria regularitat. El problema era llur distribució. En feien una edició de 1.000 exemplars, a part dels que s'editessin a l'exterior (*). L'objectiu era enviar-los a totes aquelles persones que eren militants o simpatitzants del PSUC, en segon terme a d'altres antifranquistes, i, finalment, a la població en general. Es tractava, doncs, de tenir una àmplia relació d'adreces però no es tenien prou diners per enviar-los per correu. La solució consistia en utilitzar només els segells per aquelles adreces de fora de Barcelona i a la ciutat

(*) Comorera enviava a França alguns números editats per ell, que després es reproduïen, o bé enviava tam bé els originals escrits a mà.

havia de ser la mateixa Rosa Santacana qui anés a dipositar-los directament a les bústies amb el risc que això comportava (*).

No van haver-hi accidents a part d'algun cas anecdòtic (**). La col.laboració del amics de París es feia

(*) En la declaració de Comorera, aquest cobreix a la seva muller dient que era ell qui dipositava els "Treball" a les bústies, i que ella només l'acompanyava ja que sortien els vespres. "Declaración de Juan Comorera Soler". Fol. 119-122 del sumari del Consell de Guerra. Arxiu Josep Benet. Barcelona. Es tan cert que Rosa Santacana estigué sempre que va poder al costat de Comorera com que no fou mai una militant activa No actuà mai en política, ni en la USC, ni en el PSU de C. Tampoc durant la guerra, a excepció d'algun acte oficial. Ella era modista i treballava en la seva feina mentre així podia fer-ho. No era una persona amb molta empenta, de caràcter més aviat feble, però disposada a qualsevol cosa en la seva vida inseparable de Joan Comorera. No va dubtar en passar la frontera abans que el seu marit, ni en romandre, fins a la detenció a l'interior, ni en col.laborar en l'actuació política de Comorera, encara que s'arrisqués distribuint "Treball", encara que sobtadament esdevingués una militant activa, com la que més, en la clandestinitat.

(**) D'anècdotes se'n deurien produir més d'una. Jo només sé la que m'explicava Celestí Martí Salvat. Se'n

indispensable de cara a la distribució a França i Amèrica. Comorera els enviava els originals per carta o bé per mitjà de Ferran Canyameres. Aquest recollia uns blocs que si s'obrien pel costat dret apareixia el comissari Maigret identificant la transcripció en castellà d'una novel·la de Simenon i si s'obrien per l'altre costat sortien els articles subversius de Comorera (1295). Era un sistema de seguretat molt rudimentari que deuria donar tranquil·litat a l'intermediari tot i que, com ja he dit anteriorment, la lletra tan il·legible com clandestina de Comorera dificultava molt més qualsevol sospita a la duana.

Tot plegat funcionava prou bé. El vincle que havia de permetre reconstruir l'organització ja circulava per Barcelona. Per fi la seva presència era pública i notòria. Ara faltava comprovar l'eficàcia. Ja he dit que el PSUC, com organització, era una sobreestructura. La immensa majoria de militants estaven dispersos i els contactes eren personals. Hi havia

va anar a veure a una de les persones que rebien "Treball" per correu. Era un bon amic que ell creia conèixer. Quan va arribar, es va trobar amb la sorpresa que el nom sí era el mateix, però no la persona, la qual sentia una gran curiositat per saber qui qui li enviava aquell regal tan insistentment. No el van denunciar però amb el compromís que no rebrien mai més aquella publicació clandestina.

Entrevista amb Martí Salvat, Barcelona, 16 de febrer del 1979.

més trobades pel carrer que reunions (1296). Tot això facilitava el treball de Comorera que podia pensar en arribar més fàcilment als militants i, fins i tot, en tenir contactes directes que, poc a poc, permetrien remuntar el partit a l'interior. La seva audàcia començava a desbordar la imaginació, que ja era molta.

No va enviar cap "Treball" a Via Laietana però n'hi van arribar. La procedència podia ser des del ciutadà esporuguit pel regal imprès fins a militants que convençuts per la campanya que es reiniciava contra Comorera, no dubtaven en fer-ho arribar anònimament a comissaria. La qüestió és que les direccions del PCE i del PSUC de l'exterior no podien permetre tanta obsecació.

Entre finals del 1951 i principis del 1952 comença la darrera i més forta campanya de difamació contra Comorera. Des de Radio Espanya Independent i des dels òrgans de premsa es va començar a denunciar la presència de Comorera a Barcelona com a confident de la policia i delator de Gregori López Raimundo i els seus companys. L'u de febrer del 1952 es publica a l'òrgan central del PSUC, "Treball", un article en el que es diu: "El nostre PSU ha d'enfrontar-se amb una banda d'aquests verinosos agents de l'imperialisme encapçalats pel traïdor Comorera. Aquesta banda, desemmascarada i esbandida del Partit, ha exacerbat el seu odi contra el PSU, la classe obrera i el poble català. Ja no tenen cap necessitat de guardar formes i es mostren com són: indicadors i

delators directes a sou de la policia. La banda capitanejada per Comorera, Massip i Molinero va i ve d'Espanya a França i de França a Espanya. Es passeja per Barcelona i tot Catalunya, amb l'ajut de la policia franquista i d'Ambaixades que arreu es distingeixen en recrutar agent provocadors amb l'encàrrec de descobrir camarades i entregar-los a la policia. Les detencions que en l'últim temps s'han produït a Barcelona són obra criminal d'aquests miserables" (1297). I en el número 142 de gener del 1953, apareix un article titulat: "Relacions policíiques del traïdor Comorera" (1298). En l'article s'explica amb una sorprenent precisió tots els passos donats per Comorera abans d'entrar a l'interior. No he trobat en cap altre lloc la data molt probable del primer intent de passar a Catalunya per Andorra, el 18 d'octubre del 1950. També explica amb quasi milimètrica precisió l'arribada a Barcelona, el 31 de gener del 1951. I explica així la presència a Catalunya: "Però la presència a Barcelona d'aquest raibiós agent policíic i de la seva banda, empleats com a furons per la policia franquista, serveix per a delatar els comunistes i els demòcrates que lluiten per a fer triomfar la unitat i la causa del nostre poble. Ells són responsables de les detencions de López Raimundo i dels altres 36 companys, el juliol del 1951, i per aquest i altres crims hauran de respondre un dia davant de la classe obrera i del poble. El nostre deure i el deure de tots els demòcrates i antifranquistes és de denunciar-lo sistemàticament i aguditzar la vigilància perquè no puguin fer mal, perquè allí on es presentin siguin rebuts com miserables xivatos provocadors". A "Catalunya"

de Mèxic, el març del 1953, es publicava un article de Rafael Vidiella en el que es feia ressò de la notícia de Radio Espanya Independent donant "la veu d'alarma al poble català sobre la presència a Barcelona del titista Comorera". Explicava que el desplaçament s'havia de situar en el context de "l'actual increment de la campanya anticomunista que dirigeixen els imperialistes ianqui-britànics". Informava que Comorera era un agent de l'imperialisme "la tasca del qual a França ha estat permanentment la d'intentar crear un abisme entre els comunistes del PSUC i els camarades del PCE" fins que per fi "el reptil Comorera fou desemmascarat pel Secretariat del PSUC i expulsat dels seus rengles amb l'aprovació de tot el partit". Rafael Vidiella no oblidava explicar el motiu de l'anada de Comorera a Barcelona just en el moment de la vaga del 1951: "Aleshores va ser el moment propici per a que els ianquis facturessin a Comorera vers Barcelona. I pels seus carrers es passeja tranquil·lament, havent estat la seva primera malifeta la denúncia a la policia franquista dels camarades que havien dirigit tal patriòtica vaga, sent així el causant de la detenció de Gregori López Raimundo i els seus companys" (1299).

Costa creure que això fos creïble. Ho deuria ser i es deuria demostrar eficaç de manera que insistissin tant en ultratjar la figura política i humana de Comorera i els seus seguidors, àdhuc quan els membres del Secretariat no tenien cap problema per signar obertament i públicament la campanya de difamació. Les amenaces que deurien rebre els comoreristes de

França i Mèxic deuriem ser de tal dimensió que el mateix març del 1953 llançaven un suplement extraordinari de "Treball" adreçat a "tots els militants comunistes, a tota la classe obrera, a tots els republicans, homes i dones demòcrates i progressius dels pobles hispànics" en el que en grans lletres es deia: "Denunciem!! un intent del Buró Polític del Partit Comunista d'Espanya d'assassinar Joan Comorera, Secretari General del PSU de Catalunya" (1300). La raó d'aquest document es pot deure a tres motius: un intent de voler contrarestar la campanya calumniosa contra Comorera; el pànic que podia produir en aquella època les amenaces que havien de rebre; la possibilitat real que s'intentés assassinar a Comorera. Les dues primeres em semblen més atinades que la tercera. El document és una ràpida crònica de la crisi en la que la part referent a la greu denúncia diu: "El primer de juny del 1950, Joan Comorera deia al Buró Polític: "Sense escrúpols de cap mena heu esgotat el diccionari de baix fons; heu esgotat el magatzem d'injúries i calúmnies, heu remenat el punyal verinós en la ferida inguarible dels sentiments familiars més íntims i profunds. Ho heu inventat tot... Què més podeu fer?" En efecte, mancava aquesta vilesa, que no serà pas l'última. Car no solament han concebut aquesta monstruositat, sinó que han enviat a Catalunya emissaris la missió exclusiva dels quals és l'organització, no pas de la lluita antifranquista, ans bé la recerca del company Comorera i dels seus immediats col.laboradors. Els emisaris tenen carta blanca, i l'encàrrec de no escatimar esforços en diners i homes per a reeixir en llur comesa. Les in-

tencions del Buró Polític s'endevinen: trobar el nostre secretari general, assassinar-lo si poden o, en cas contrari, fer-lo suprimir per la policia franquista. En un o altre cas, el Buró té l'explicació preparada per dir: "Veieu, Comorera estava al servei de Franco! Quan Franco se n'ha servit, l'ha liquidat!" (1301).

Com es pot comprovar, el document és una denúncia sense cap prova que, lògicament, jo tampoc tinc, en absolut. No es tracta de descartar totalment aquesta possibilitat, sobretot tenint en compte precedents tan obscurs com els de Trilla o Canals (*), però sí d'aclarir que de la denúncia dels comoreristes no se'n deriva cap indicatiu efectiu. Del que no hi ha dubte és que Comorera feia molta nosa i hi ha moltes maneres d'acabar amb els obstacles.

El fet és que no era recomanable que sortís massa al carrer, ni la seva dona Rosa que tampoc estava segura. La campanya el va immobilitzar molt. Sortia molt menys que en els primers temps d'estada a Barcelona i només tenia contacte amb amics segurs que, en qualsevol cas, no sabien on vivia ja que era ell qui es desplaçava (1302). Havia d'actuar amb molta prudència i no tancar-se solament a casa en temporades poc segures com el període en què es realitzava

(*) Vegi's pàg.

el Congrés Eucarístic (*). Quan connectava la ràdio per sentir l'estació pirenenca de Ràdio Espanya Independent, més d'una vegada se li recordava de manera gens agradable quina era la seva situació i de com s'informava de la seva presència a Barcelona. Es va considerar que era convenient canviar de pis al·tre cop. Un lloc al centre de la ciutat, a l'eixam-ple, en el major anonimat. L'actubre del 1953 es van instal·lar en el seu darrer domicili abans de la detenció. Era un quart pis, del número 248 del carrer Consell de Cent, entre Aribau i Muntaner (1303). El pis era més aviat petit, però pel que el necessita-ven ja servia. Van pagar un traspàs de 10.000 ptes. per mobles i instal·lacions pagades per l'anterior llogater (1304).

Ell, tossut, persistia, encara que més d'un i de dos dels seus seguidors defallissin o es passessin al bàndol dels segurs vencedors. Mentre ell existís, continuaria el seu camí. Potser no podia sortir al carrer perquè estava com empresonat, però sí podia

(*) En carta del 25 de maig del 1952 i fent referèn-cia al XXXVè Congrés Eucarístic Internacional, Como-rera deia: "Aquest és un mes feixuc. Hi ha moltes fe-bres, una veritable epidèmia. Han vingut els millors especialistes de Madrid i en gran nombre, les visi-tes domiciliàries són nombrosíssimes i també les hos-pitalitzacions. El pare i la Marteta fan el que po-den per defugir tot contagi". Arxiu Comorera Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

continuar sortint la seva veu, "Treball", i el seu crit, "Desperta, Catalunya!". Tenia tot el temps per donar voltes i més voltes a la rudimentària multicopista. I es podia deixar una llarga barba, entre blanca i gris, en els seus quasi seixanta anys. No era massa discreta, la barba. Semblava un frare caputxí o un home de presència tan venerable com curiosa. No feia pinta d'agitador, més aviat de predicador.

Pensava que havia demostrat la possibilitat que la direcció estés present a l'interior. Aviat tornaria a França, però encara havia de consolidar algunes coses. La detenció va acabar amb el somni.

El Consell de Guerra i la fi de la crisi.

"Atención, atención: ayer se ha comunicado por la policía franquista la detención de Juan Comorera. La realidad es muy otra: Comorera no ha sido detenido, SE HA ENTREGADO A LA POLICIA. Así lo demuestran las declaraciones que ha hecho al entregarse, después de haber estado viviendo en Barcelona sin ser molestado lo más mínimo. Todos los antifranquistas han podido comprobar la justeza de la medida tomada por el Partido Socialista Unificado de Cataluña al arrojar de sus filas a Comorera como un hombre ajeno y contrario a los intereses del movimiento obrero, como un agente de fuerzas extrañas a los trabajadores en las filas de la clase obrera. Comorera es un traidor al movimiento obrero, un agente al servicio del enemigo. Esta experiencia debe servir para agudizar la vigilancia revolucionaria, neutralizando y redu-

ciendo a la impotencia a los provocadores" (1305). Així donava Radio Espanya Independent la notícia de la detenció de Comorera, succeïda el 9 de juny del 1954, però que no es féu pública fins el dia 15(*).

Feia pocs dies que López Raimundo havia estat expulsat del país quan Comorera és detingut (1306). No és fàcil explicar el procés de la detenció. Potser només Antonio Juan Creix ho sap (1307). Sí puc dir algunes coses amb suficient fonament. La primera dada important és que amb Comorera i Rosa Santacana cau també Ferran Canyameres. És a dir, el més probable, quasi segur, és que la caiguda no sigui directa sinó a través del qui feia d'intermediari. La policia, no sé de quina manera, s'assabenta que Ferran Canyameres fa "encàrrecs" per a persones de l'interior i que una de les quals pot ser Comorera. Organitza el corresponent dispositiu per seguir tots els seus passos. El seguiment no resulta fàcil ja que Canyameres encarrega a un dels seus empleats de l'edi-

(*) "La Prensa" dona la primícia el 15 de juny. El dia 16 els mitjans de comunicació en general reproduïxen total o parcialment la nota oficial de la policia. La data de detenció es dedueix perquè Comorera no és traslladat a la Model fins el 20 de juliol, i ell fa saber que s'ha passat 42 dies a comissaria (Carta de Comorera a Emili Granier Barrera, del 22 de juliol del 1954). El PSUC (comorerista) dona la notícia de la detenció en data del 9 de juliol en les cartes que envia a les autoritats republicanes, dirigents del moviment comunista internacional, etc. Arxiu Comorera-Massip. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

torial la realització dels encàrrecs, entre els quals se'n troba un que consisteix en deixar de tant en tant un paquet o un sobre a la "bústia" abans esmentada de l'Avda. Miguel Primo de Rivera. Aquesta persona que, lògicament, no sabia el que portava, ni se n'enterava de si era o no seguit. El més probable és que Pedro Polo, cap de la brigada político-social dediqués tot el personal necessari per tal de localitzar una persona que no era, precisament, un qualsevol. Més d'un funcionari deuria seguir contínuament l'empleat de Canyameres quedant-se després en els llocs on aquest anava per tal de veure si algú dels buscats anava, més tard, a aquell domicili. Lògicament havien de tenir a mà les fotografies de Comorera, Rosa Santacana o del mateix Martí Salvat, del qual havien de sospitar i seguir també els seus moviments després de la seva citació a comissaria. És difícil saber quan va durar aquest temps d'espera, però algun dia els deuria semblar reconèixer a Rosa Santacana i la van seguir fins el domicili de Consell de Cent. El problema és que no podien estar segurs que la persona seguida fos realment la dona de Comorera. D'altra banda, sabien ja l'edifici però no el pis.

La manera de tenir la certesa de si la pista era bona o no, era entrar directament a l'edifici. Però, com? Antonio Juan Creix, junt amb algun altre funcionari van passar pels pisos simulant ser inspectors de gas (1308). Quan van entrar en el quart pis, segona porta els va semblar que la persona que hi habitava era realment Comorera, el qual estava aleshores esmorçant (1309). Estaven convençuts, però no segurs. No hi havia altra manera de saber-no que com-

provant-ho. Així ho van fer i el Josep Planes va resultar ser la persona que buscaven (*). Tarín Iglesias, redactor de la secció "Sucesos" de "La Prensa" va ser l'únic periodista que el va poder entrevis-
tar (i per dues vegades) (1310). En les converses tingudes amb Comorera, aquest va declarar vàries ve

(*) Aquesta és la versió que a mi em sembla més aproximada però que no té perquè ser la correcta. L'he reconstruït tenint en compte les versions de Martí Salvat i Tarín Iglesias, les cartes de Comorera i la documentació del Consell de Guerra (Atestat de la policia; Declaracions dels processats; Conclusions del fiscal jurídic militar; Conclusions dels advocats defensors i Sentència del Tribunal). He de dir, però, que Martí Salvat i Tarín Iglesias conflueixen en moltes qüestions malgrat no haver-se vist mai.

Hi ha també la versió que arriba al grup comorerista per mitjà de Julio Just, ministre de Justícia i Acció a l'exili, segons el qual el domicili de Comorera va ser denunciat a la policia. Aquesta va enviar-hi, per dues o tres vegades, inspectors de la brigada polític-social simulant ser empleats de gas, fins que van estar segurs que era la persona que buscaven ("Versions sobre Joan". Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona).

Amb l'estricta lectura de la documentació del Consell de Guerra es pot deduir el següent: a) Si la detenció de Comorera hagués estat directa, el més lògic és pensar que hauria cobert a Canyameres, tal com va

gades que era federalista i va recordar els inicis de la seva vida política al costat de Lluís Companys. Li va dir, també, que "no creia que el PCE el denunciés, entre altres coses perquè no sabien el pis on vivia" (1311). "La Prensa" va donar la primícia el 15 de juny del 1954 amb un article a tota plana i amb una fotografia al mig, en la que apareix en pri

fer amb altres persones, car hi havia moltes maneres de justificar la recepció de diners; b) per tant, el més segur és que la detenció de Comorera i Rosa Santacana es fa a través de la "pista" de Canyameres, que no sé com la policia la descobreix; c) no tots els diners o paquets es rebien utilitzant la "bústia" de l'Avgda. Miguel Primo de Rivera, també es va utilitzar un altre domicili del "Pasaje de la Paz" i, a vegades, Rosa Santacana va anar directament a casa de Ferran Canyameres, al carrer Rosselló no 473 6è pis; d) el més lògic és pensar, però, que amb independència que la policia tingués el domicili de Canyameres vigilat, la via per arribar a l'habitatge de Comorera fos el pis de l'Avgda. Miguel Primo de Rivera, ja que per la raó abans esmentada, no tenia sentit denunciar persones o domicilis que la policia no sabia; e) la declaració de Comorera es caracteritza per no amagar res en relació amb la seva biografia política, en cobrir al màxim a totes les persones que el van ajudar a l'interior, en donar noms de persones residents a França quan resultava imprescindible pel curs de l'interrogatori.

mer pla, Comorera assegut, vestit de fosc amb una camisa blanca i sense corbata, amb bigoti i bona barba, cabell agrisat i tirat enrera amb dues grans entrades al front, i recolzat a una taula al darrera de la qual dirigia la mirada. En segon terme, Tarin Iglesias, dret i lleugerament inclinat sobre la persona de Comorera, mirant avall i amb la corbata al vol. L'article portava el títol de "Juan Comorera, el "Lenin catalán", detenido en Barcelona" i com a subtítols, "Caído en desgracia, vino a España ante el temor de ser asesinado por orden de Moscú" i "Bri llantísimo servicio de la Policía barcelonesa. La noticia causa sensación en todo el Mundo" (1312). El contingut de l'article, com es pot suposar, eleva al grau màxim el previsible anticomunisme de qui escrivia en aquest diari. El llarg relat, prou informat, encaixa tots els elements en una electrizant i sensacionalista narració en la que totes les dades estan justificades si, en el seu conjunt, queden ben arrodonides (*). Al dia següent, se'n feien ressò

(*) La gran importància que l'article dóna, a tota plana, al detingut i a la detenció és sorprenent. Aquest no era l'estil que s'utilitzava en aquests casos. Les detencions per motius polítics eren quasi clandestines, no se'n donava notícia fins passat molt de temps. I quan es feia, sortia publicat en un requadre ben petit a la premsa com volent amagar-lo. Ho aconseguien bastant. Així tenien desinformat als ciutadans i fastiguejaven als investigadors, com jo, que hem de mirar dues i tres vegades els diaris

altres diaris de la premsa barcelonina i, també, al tres mitjans de comunicació de la premsa i ràdio espanyola i internacionals. En tots els casos, la notícia era curta i, en la majoria, reproduïen total o parcialment, la nota difosa per la Prefectura de Policia.

Comorera es va passar 42 dos dies a les dependències de Via Laietana (1313). No el van torturar, el tracte va ser respectuós malgrat que el van sotme-

perquè no se'ns escapi la notícia. Els detinguts que daven en la més absoluta indefensió.

En canvi, en aquest cas, es donava públicament i obertament la gran notícia. Tarín Iglesias no hauria fet tal cosa sense el vist-i-plau de Pedro Polo o del mateix Cap Superior de Policia, tinent coronel Albert. L'explicació no pot ser una altra que voler aprofitar-se la crisi comunista i del "joc brut" que s'havia produït. M'ho confirmen les paraules que se li van escapar a Antonio Juan Creix quan em va denegar per telèfon l'entrevista. També els comentaris que li va fer a Josep Benet quan el va anar a veure per tramitar el passaport de Rosa Santacana, després de la mort de Joan Comorera. Li va comentar que havia ofert a Comorera la possibilitat de fugir, garantint-li la sortida del país. També li van proposar a canvi de la llibertat que signés un document en el que afirmés que havia entrat a Espanya fugint del PCE. Són "oferiments" que només m'interessa citar-los aquí per demostrar que la pretensió primera de la policia va ser aprofitar-se al màxim en una campanya anticcomunista, de la crisi interna del PCE i del PSUC. De Madrid van rebre la recomanació de no fer soroll i de tornar a l'estil tradicional i silenciós.

tre a incomptables interrogatoris de llargues hores. No és que als funcionaris de comissaria se'ls oblidés l'ús de mètodes violents o humiliants contra els detinguts, tal com havia succeït no feia massa amb López Raimundo i els seus companys, sinó que no tenia cap sentit maltractar a qui sabien sol, perseguit i sense res per a explicar, a part del normal respecte que els havia d'imposar la personalitat del detingut, i la seva "gesta" en detenir-lo, de la qual ja no se n'oblidarien mai (*).

Tanmateix, Comorera va cobrir a la seva dona dient que havien arribat junts a l'abril del 1951 (1314), i, també, a Perramon i Martí Salvat. Els membres de la brigada político-social que l'interrogaven, suposo que Pedro Polo i Antonio Juan Creix, no van insistir per aquest camí. El que els interessava era provocar-lo per tal de veure si explicava alguna cosa sobre els aparells del PCE i del PSUC, mostrant-li papers clandestins i el que deien els seus "amics

(*) En la conversa telefònica amb Antonio Juan Creix, tinguda el dia 5 de novembre del 1981, vaig comprovar el seu record present de la detenció i figura humana de Comorera que no dubtà en qualificar d'extremadament digna i honesta, a la qual ell respectava malgrat no compartir en absolut les seves idees. Per Josep Benet sé que, molt probablement, és l'única persona que compta amb l'autèntica col·lecció del "Treball" editat per Comorera a l'interior.

comunistes" d'ell. Només li van treure que mai no diria res ni faria res que fos perjudicial per al PSUC i per al Partit Comunista d'Espanya. També volien responsabilitzar-lo de diversos atemptats realitzats a Catalunya, a la qual cosa es va negar rotundament, donant en canvi totes les facilitats perquè li fessin una bona i encertada biografia política. Els interrogatoris realitzats a Rosa Santacana i a Ferran Canyameres van ser més ràpids. Hi havia menys coses per a preguntar o inculpar.

Malgrat la rellevància dels detinguts i la significació política del nom Comorera, la campanya de solidaritat nacional i internacional va néixer marcada per la situació particular del detingut. Si "els seus" no solament no feien res sinó que continuaven denunciant-lo, els altres, organitzacions anti-franquistes i personalitats democràtiques nacionals i internacionals, tampoc es mourien massa. Als primers a qui es va adreçar van ser els familiars amb els quals no havia tingut, lògicament, cap contacte directe fins llavors. La seva família fou la primera en ajudar-lo amb diners, menjar i roba. Comorera i Rosa Santacana s'havien quedat només amb el que portaven al damunt i no se'n recordaven de les adreces de París. Van haver de dir-li a Ramon Comorera que escrivís primer als sogres de Granier Barrera, a Saillagouse, per tal de restablir el contacte amb París i poder organitzar l'ajuda econòmica imprescindible i la campanya de solidaritat (1315).

El PSUC i el PCE van optar, a poc a poc, pel silenci. Encara es va escapar alguna gota difamatòria,

com l'article publicat a "Treball", el mateix juliol del 1954, interpretant la detenció: "A mitjans de ju-y la premsa i la ràdio franquistes han volejat una nota policíaca comunicant la detenció del traïdor Comorera. La comèdia de la "clandestinitat" continua, la policia dóna un pas més en l'esforç per a presentar com resistent un miserable indicador desemmascarat" (1316). L'article tenia per títol: "Grollera maniobra policíaca amb el xivato Comorera" i acabava dient: "Es necessari denunciar aquesta miserable maniobra i extremar la vigilància. Cal explicar-la als treballadors de la CNT i mostrar-los com actuen la reacció i l'imperialisme per a infiltrar en les organitzacions obreres i democràtiques els seus agents secrets. Cal fer-la comprendre a la classe obrera i als demòcrates catalans. Aquest farsant indecent no trobarà cap vernís que pugui tancar la seva immunda naturalesa d'indicador, de policíac". S'havia de mantenir la coherència i anar passant, a poc a poc, a l'autojustificació, la qual encara avui subsisteix.

El 20 de juliol, Comorera passa a disposició judicial i ingressa a la presó Model de Barcelona. Ferran Canyameres ja ho havia fet i Rosa Santacana havia ingressat a la presó de dones de Barcelona. Abans que acabés l'any quedaria en llibertat provisional, i Ferran Canyameres ho faria l'estiu del 1955 (*).

(*) Ferran Canyameres Casamada està en situació de presó preventiva fins el 16 de juny del 1955, i Rosa

Estava a la 4ª Galeria, destinada a presos especialment perillosos, bé pels delictes comesos, bé per comportar-se de forma particularment agressiva(1317). I també hi eren destinats els comunistes i anarquistes. Era el lloc on li tocava. Com que eren molts, estaven tres en cada cel.la individual. En els primers mesos, Comorera estava sol, després va estar en les mateixes condicions que els altres presos. L'em^upresonament "provisional" seria llarg perquè no hi havia cap interès en precipitar el Consell de Guerra. Ell estava convençut que no el matarien, però també que ja no sortiria de la presó amb el seu propi peu.

La crisi començava, doncs, a tocar fi, Comorera deixava de ser una obsessió per a les direccions del PCE i del PSUC. Però, encara continuaria rebent algun que altre cop, com qui no està del tot convençut d'haver-lo liquidat.

Entre els dies 12 i 21 de setembre del 1954, es realitza el Vè Congrès del PCE (1318). En el seu informe polític, Dolores Ibárruri va fer una crida als militants que s'havien separat o havien estat expulsats, a retornar als rengles del partit, però va excloure explícitament als sempre maleïts Hernández, Castro, del Barrio, Monzón... i, en lloc especialment rellevant, Comorera. El va qualificar d'aspi-

Santacana Vidal fins el 24 de desembre del 1954. Sentència del Consell de Guerra contra Joan Comorera, Ferran Canyameres i Rosa Santacana. Arxiu A. Solis Pascual. Barcelona.

rant a Cèsar -potser per això Comorera la tracta de Faraona en les darreres cartes que li he localitzat- i de voler liquidar el PSUC fonent-lo en un pretès Front de la Pàtria i amb el propòsit d'esdevenir el successor de Macià i Companys, en una nova etapa històrica comorerista (1319). Val la pena retenir aquestes noves paraules intocables perquè esdevindran, durant llarg temps, l'explicació oficial de la crisi i que en algun aspecte, com ja he explicat, continua subsistent.

L'informe de Pasionaria va ser, lògicament, rebut amb tota classe d'elogis per part dels congressistes. Pel que fa referència als delegats del PSUC, val la pena citar la intervenció de Rafael Vidiella, com a portantveu de la delegació catalana, en la que s'identifica totalment amb el programa del PCE i al·ludeix al provocador Comorera que pretenia cremar l'etapa democràtico-burguesa de la revolució (1320). També es pot citar la intervenció de Roman en la que diu: "Los militantes del PSU, con la ayuda del C.C. del PCE, que nos alertó contra las actividades provocadoras de estos criminales, pudimos golpear sus planes, barrer a sus agentes y poner al Partido en condiciones de realizar el trabajo de ligarse a las masas catalanas"... "No es por casualidad que en el cambio táctico adoptado en octubre de 1948, Comorera agudizara su acción contra el Partido hasta que fue desenmascarado y expulsado de nuestras filas" (1321). Josep Moix tampoc es va oblidar de la "podrechumbre de traidores renegados y agentes de la burguesía como Comorera y del Barrio" i va fer acte de reafirmació comunista després de la depuració realitzada, alhora que repetia la necessària vigilàn-

cia contra els que posaven en qüestió la unitat amb el PCE. S'ha de remarcar, però, que després d'aquestes paraules d'adhesió al PCE i a la seva direcció, Moix tracta amb extensió la necessitat de posar atenció al problema nacional com un dels elements essencials de la lluita antifranquista (1322).

L'interès del Vè Congrés del PCE, pel que fa referència a aquest estudi, es troba no tant en la ja reiterada i avorrida denúncia contra Comorera, sinó en com es contesta a un tema delicat: les relacions PCE-PSUC. En d'altres paraules: com es segellava la crisi?

Rafael Vidiella, que mai no es va destacar per la seva habilitat política, va oferir la solució que creia lògica i que, per fi, permetia que el PSUC deixés de ser un partit diferent. Ja era hora que entrés a formar part, amb tots els honors i després d'una fidelitat tan provada, del moviment comunista espanyol. La seva proposta, en representació de la delegació catalana, era que el PSUC s'integrés en el PCE amb una regulació estatuària igual a la del PC d'Euzkadi. Així l'organització del comunisme a Espanya tornaria a encaixar amb l'ortodòxia leninista-stalinista i el PSUC seria no solament de fet sinó també de dret: el partit comunista de Catalunya (1323).

Rafael Vidiella no feia més que proposar que les paraules tan repetides i exaltades de Pasionaria, pronunciades en el IIIer Ple del PCE, es portessin a la pràctica car ja s'havien creat les circumstàncies de la lluita antifranquista que determinaven la

integració del PSUC en un tot orgànic amb el PCE. Però encara falta explicar la resposta de Santiago Carrillo, l'astúcia del qual està fora de qualsevol dubte: "Es interesante subrayar que a ninguna organización del Partido Comunista de España, entre las numerosas sugerencias que éstas han hecho, se le ha ocurrido hacer una proposición parecida", i després d'expressar els més fraternals sentiments entre ambdós partits, diu: "La razón por la cual ninguna de nuestras organizaciones ha propuesto tal cosa es porque esa decisión compete tomarla en todo caso, cuando el momento llegue, al propio Partido Socialista unificado de Catalunya. Es esta una prueba de respeto y confianza de nuestras organizaciones y miembros hacia el Partido Socialista Unificado de Catalunya. que desmiente por si sola todas las calumnias como rerristas sobre los pretendidos fines de absorción del Partido Comunista de España en relación con el Partido Socialista Unificado de Catalunya" (1324).

I, a continuació, Santiago Carrillo, diu: "El camarada Vidiella tiene razón cuando dice que no hay ninguna razón de principio para que el Partido Socialista Unificado de Catalunya no forme parte del Partido Comunista de España, y cuando recuerda al contrario el principio marxista de que en un Estado la clase obrera, sin diferencia de nacionalidades forma un todo único, y que por tanto debe existir un solo Partido proletario que agrupe en sus filas a la vanguardia de esa clase". No solament Vidiella tenia tota la raó en l'aplicació de la teoria marxista, segons Santiago Carrillo, sinó que també encertava en la caracterització del PSUC com el partit

dels comunistes catalans: "Tiene también razón Vidi ella cuando recuerda que el Partido Socialista Unificado de Catalunya no fue desde el principio una organización del Partido Comunista de España, no por sus características nacionales, que no son ni pueden ser nunca un obstáculo -y que subsistirían integras aún en el caso de la adhesión orgánica. No lo fue fundamentalmente porque como él dice al principio, el Partido Socialista Unificado de Catalunya "era un conglomerado de cuatro partidos en uno y aunque dentro de él había los cuadros y militantes del Partido Comunista de Catalunya, que fueron siempre la solera comunista dentro del Partido Socialista Unificado de Catalunya, en éste predominaban los cuadros y militantes de educación socialdemócrata y nacionalista numéricamente. Es justo asimismo afirmar que el Partido Socialista Unificado de Catalunya ha ido fortaleciéndose ideológica y políticamente, depurándose de elementos extraños y se ha convertido plenamente en un Partido Comunista" (1325).

Doncs, si tanta raó tenia Vidiella, per què no es portava a terme la integració del PSUC en el PCE? No s'havia convertit plenament en un partit comunista? No era rodonament clara la teoria lininista i estalinista sobre un únic partit comunista en cada Estat? No era aquesta la voluntat dels dirigents del PSUC? No continuaven sent vàlides les paraules de Pasionaria que Santiago Carrillo reetí un cop més, per si havia algú que no les sabia encara, i no les ratificava dient: "El Comité Central sigue sustentando el criterio expuesto entonces por nuestro Secretario General"?

Per què no es realitzava la integració orgànica del PSUC en el PCE? "Ahora bien, ¿ha llegado el momento de tomar esta decisión? Nosotros estimamos que no. Nada entorpece ni dificulta hoy el trabajo en común del Partido Comunista de España y del Partido Socialista unificado de Catalunya. La situación en que nos encontramos desde el punto de vista orgánico no supone ningún obstáculo para el desarrollo de la lucha común; la experiencia lo ha demostrado y el camarada Vidiella lo sabe bien" (1326). I Santiago Carrillo tenia la "gràcia" d'acabar quasi amb to comorerista la seva intervenció: "Nosotros consideramos que el Partido Comunista y el Partido Socialista Unificado de Catalunya les conviene, y también a la lucha liberadora de nuestro pueblo, que esta decisión se tome cuando sea posible hacerlo con la participación y el apoyo activo de las masas trabajadoras de Catalunya. Cuando la clase obrera de Catalunya y de todos los pueblos de España tengan libertad para respaldarla y para celebrarla como un gran acontecimiento que culmine un proceso histórico de unificación del proletariado español" (1327). Un acabament impecable en el més pur estil estalinista, que consisteix en poder dir blanc o negre i mai no equivocar-se. El que està a dalt no s'equivoca mai, són els que estan a sota. A més, sempre hi ha la possibilitat de tornar a canviar d'opinió fins a tornar boig al fidel militant que acaba perdent la noció del que és cert i del que és erroni. L'única manera de no perdre el lloc però tampoc l'equilibri mental és dir sempre que sí. Si vol una prova el lector, torni a llegir el darrer text transcrit de Santiago Carrillo i afegeixi aquesta frase que m'he deixat

expressament: "Esto naturalmente si no se producen acontecimientos, hoy imprevisibles, que aconsejen proceder de otro modo" (1328).

Santiago Carrillo sabia, i Vidiella i els seus companys del Secretariat haurien hagut de saber-ho, que si es cometia l'error d'acceptar l'esmena proposada per Vidiella, no s-lament es perdien la possibilitat d'incidir en la política catalana sinó que, a més, es donava la raó a Comorera. Quina necessitat hi havia de portar a terme una integració formal que podia resultar molt problemàtica -"podría no ser bien comprendida"-, quan el PSUC ja formava "materialment" part del PCE? L'obstacle era Comorera però, esborrat aquest, tots els altres eren més que fidels. A tots els efectes, la direcció del PSUC era dependent, políticament i organitzativa, del PCE. Només podia plantejar-se un problema en el futur: la forma independent té la seva importància per més desvirtuada que pugui quedar per la realitat dels fets.

Carrillo pretenia una situació del PSUC envers al PCE similar a la que havia tingut dins de la Internacional Comunista. És a dir, el Buró polític del PCE era l'únic centre de direcció del moviment comunista a Espanya, però tenint en compte l'origen peculiar del PSUC, no la seva identitat nacional, aquest mantenia la seva independència formal. Així resultava que el PSUC que havia hagut de corregir la seva unificació, depurant-se de tots els elements "socialdemòcrates" i "nacionalistes" es mantenia independent gràcies a la unificació històrica i malgrat haver-se convertit plenament en un partit comunista.

Ja sé que és difícil d'entendre. Però la concepció política de Carrillo, com el representant més genuí de l'estalinisme en el moviment comunista espanyol, es fonamentava en un tacticisme i pragmatisme sense límit. Quasi es podien identificar "tacticisme" i "carrillisme" com a paraules sinònimes, en conèixer la seva biografia, caracteritzada també per ser el primer protagonista de les purgues succeïdes des del 1942, les quals han tingut un caràcter o un altre segons la duresa dels temps.

La independència o no del PSUC no era un problema de concepció sinó de conveniència o oportunitat. Si les circumstàncies ho aconsellaven el PSUC continuaria sent independent i se aconsellaven el contrari, s'integraria en el PCE. En qualsevol cas, la direcció del PSUC estaria sotmesa políticament i organitzativa a les directrius emanades de la direcció del PCE. És més, la "independència orgànica" del PSUC en relació amb el PCE disminuïa la seva influència en l'àmbit estatal i si, algun dia, fent ús d'aquesta independència estatuària el PSUC es diferenciava, ben segur que sorgirien problemes.

La proposta de Vidiella i la resposta de Carrillo confirmen que el problema central de la crisi del 1949 era la identitat nacional del PSUC i la seva independència orgànica. La diferència entre Comorera i els altres membres del Secretariat és que el primer feia real (políticament) la independència formal mentre que els segons es sotmetien a una independència fictícia. El gran triofador de la crisi havia estat Santiago Carrillo, els membres del Secre

tariat havien canviat d'amo.

La coherència de la contradicció permet dir que Comorera, amb la seva expulsió, salva l'ambigüitat fundacional del PSUC i també la seva independència formal, que no la real, perquè aquesta darrera, que ell personalitzava absolutament, havia estat anul.lada.

L'article 16 dels Estatuts del PCE que regulava les relacions amb el PSUC quedava redactat així: "El PCE y el PSU de C mantienen relaciones de profunda compenetración, basadas en los acuerdos entre ambos Partidos, que se sustentan en los mismos principios marxistas-leninistas, la misma línea política general y los mismos métodos de organización" (*).

A primers d'octubre del 1956, vint anys després de la seva fundació, el PSU de C celebrava el seu primer Congrés. Era ja una altre partit encara que vol

(*) Art. 16 del Estatuts. Actes del Vè Congrés del PCE. Arxius del PCE. Madrid.

Es interessant comparar-lo amb l'article 15 per cofirmar que no són les característiques nacionals les que diferencien el PSU de C:

Art. 15. "El PC de Euzkadi es parte integrante de la organización del PCE y goza de autonomía para la aplicación de la línea general del Partido en las condiciones concretas de Euzkadi. Dadas sus característi-cas nacionales, el PC de Euzkadi tiene al frente un Comité Central que elige en su Congreso".

gués viure d'una unificació que havia exaltat tant com destrossat per la via de la depuració. En plena desestalinització, els cinquanta delegats, reunits prop de París, aprovaven els estatuts que recollint i donant continuïtat a les quatre sigles històriques, definien de forma precisa i per primera vegada un partit que ja tenia molt poc a veure amb el del 1936. Era el Congrés de la reconciliació nacional i també i també volia ser el de la reconciliació interna. Però, com? Es podien reobrir les portes de l'organització a tots els que havien marxat voluntàriament o havien estat expulsats, fins i tot als comoreristes, però no a Comorera. Aquest havia de quedar esborrat per sempre més. I si se'l citava, havia de ser per a denunciar-lo altre cop, fins que no existís.

Era inevitable que el seu nom apareixés, tal com va ocórrer en vàries intervencions fent ús d'una nova arma que estava de moda: la denúncia del culte a la personalitat. Així Josep Roman deia entre altres coses: "Tenen raó els militants del PSU que, en discutir el problema del culte a la personalitat plantejat en el XX Congrés, recorden l'experiència de Comorera com un reflexe típic d'aquesta deformació en el PSU de Catalunya" (1329). Cal reconèixer que Josep Serradell tenia raó, tanta com matisar que el culte a la personalitat no era exclusiu de Stalin o de Comorera. Si alguna cosa no cal inculpar solament a l'estalinisme és el culte a la personalitat. Aquest s'ha produït dintre i fora del moviment comunista. Només cal mirar a l'entorn. Clar que hi ha diferents graus, però en tots els casos i en el seu nivell, la

persona objecte d'adulació acaba sentint-se imprescindible, superior, encara que, evidentment, no sigui ni una cosa ni l'altra. Josep Roman encertava, però, tant per tant, hauria pogut citar també a Dolores Ibárruri i a tants d'altres dirigents del moviment comunista internacional, o bé d'altres corrents ideològics, que tampoc se n'escapen. El culte a la personalitat és un problema que encara avui subsisteix arreu.

El Ier Congrés va elegir el nou Comitè Central i aquest elegí el Comitè Executiu integrat per Josep Moix, Margarida Abril, Pere Ardiaca, Josep Bonifaci, Emilià Fàbregas, G. López Raimundo, Miquel Núñez, Carles Rebellon, Josep Serradell, Rafael Vidiella i Antoni Senserrich. Josep Moix era el nou secretari general (1330). És de fer notar l'absència de Wenceslau Colomer, persona influent en la direcció del PSUC en la dècada del 40 i destacat protagonista de la crisi (*). També he de dir que la direcció efectiva va recaure en mans sobretot de Pere Ardiaca, Josep Serradell, Gregori López Raimundo i Margarida

(*) Wenceslau Colomer explica que es va distanciar de la direcció del PSU quan després d'insistir que es canviés d'actitud envers Comorera, car ja estava detingut i no podia fer cap mal, va comprovar que els seus companys i la direcció del PCE persistien en la mateixa posició.

Entrevista amb Wenceslau Colomer, París, 13 d'abril del 1979.

Abril. Josep Moix i Rafael Vidiella, que residien ja fora de França, eren assabentats, però cada vegada influïen menys sobre les decisions que s'adoptaven que, d'altra banda, quedaven enmarcades en la política general del PCE i decisivament influïdes per Santiago Carrillo (1331). Però això forma part ja d'una nova etapa que s'escapa d'aquest estudi.

Mentrestant, Comorera passava els dies i els mesos a la 4ª galeria de la presó Model de Barcelona. Tenia, com tothom, dues hores de pati al matí i tres a la tarda. Acostumava a estar sempre sol, assegut a terra o donant voltes. Els únics que li dirigien la paraula, qui ho diria, eren els militants cene-tistes, a través dels quals va trobar advocat. Els presos del PSUC li feien el buit. Era un traïdor. Francesc Vicens i Víctor Mora -el creador de "El Capitán Trueno", l'heroi de les quatre barres al pit-, eren els únics que parlaven amb ell (1332). Eren converses personals que fugien de tota orientació polí-tica. Comorera no pretenia convèncer ningú, quin sentit tenia explicar històries a joves militants plenament integrats, aleshores, a rígides estructures en les que no es qüestionava mai el que procedia de la direcció? No tenia cap utilitat i, a més, podia provocar una reacció adversa que accentués l'animadversió contra ell. Comorera continuava confiant i insistint als seus amics de París en el demanat arbitratge del PCUS, la "família gran". Quasi que li preocupava més la seva dignitat històrica que no pas la condemna que ja complia sense judici i que acaba-ria acompanyant-lo fins a la mort.

Les condicions del forçat internament eren molt penoses. La seva salut havia tornat a empitjorar en la llarga estada a les cel·les humides de la prefectura de policia. El nou habitatge no era, precisament, el lloc adequat per a recuperar-se. Rapat completament i amb els peus inflats per problemes de circulació, arrossegava la seva figura malalta en les obligades hores de pati, fes fred o calor, ploqués o no. L'asma i la insuficiència cardíaca avisa ven que no viuria massa anys, pocs en aquelles circumstàncies (*). L'ajut que rebia procedia dels seus companys de París, de la família, d'alguna donació

(*). Comorera estava afectat d'un intens enfisema pulmonar amb la consegüent insuficiència del cor dret. El règim penitenciari agreujà i precipità l'evolució fatal per falta d'assistència adequada a aquesta classe de malalts que, com a mínim, haurien d'alternar sense interrupció la seva assistència en un règim d'infermeria i hospitalització a falta d'un medi càlid, ben acondicionat, exempt d'humitats i atmosferes irritants. L'ingrés a l'Hospital Militar de Barcelona, cap al maig del 1957, va evitar una precipitació i desenllaç fatal, però la seva condició al Penal de Burgos, després de ser condemnat a 30 anys, va abreujar l'evolució de la malaltia per falta d'assistència mèdica que li fou negada fins que, per la seva gravetat va haver de ser ingressat a la infermeria. L'únic especialista que el visità a Burgos fou el Dr. Arturo Gil Menéndez per encàrrec de Rosa Santacana. (Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.)

d'institucions internacionals. En conjunt resultaven pocs diners que se n'anaven en medicació i en les despeses del processament. El que quedava ho administrava Rosa Santacana.

Ella, després de quedar en llibertat provisional, es va instal·lar a casa del germà de Comorera. No per massa temps ja que era una vivenda molt petita per sis persones que ja hi habitaven. Des de febrer del 1955, va llogar una habitació amb dret a cuina al davant mateix de la presó Model, a Entença 170 (1333). Li deixaven endarrerir-se en el pagament dels mesos i així podia comprar menjar per a portar-li i evitar que s'empassés "ranxo". En els primers dies, quan l'anava a visitar, els deixaven parlar en català; aviat els van donar l'ordre de fer-ho en castellà (1334). Així van anar passant els dies més malament que bé, sense tenir cap notícia de quan seria el Consell de Guerra.

La solidaritat internacional, com es pot suposar, va ser molt minsa malgrat tots els esforços del grup comorerista. Tenien el greu handicap d'haver pugat contra la imatge de renegat, traïdor i delator que havien donat i mantenien les instàncies oficials del comunisme hispànic i, per extensió, del moviment comunista internacional. L'únic que s'havia guanyat amb la detenció era l'apaivagament de la campanya, però no la renúncia i, menys encara, la rectificació.

Evarist Massip i Emili Granier Barrera van portar el pes de la campanya de solidaritat. Van recórrer a la secretaria general de la CICRC (Commissions interna-

tionale contre le régime concentrationnaire); a la "Ligue Française pour la défense des droits de l'Homme et du Citoyen"; a la Delegació de França del "Comité International de la Croix-Rouge"; al President de la República, Martínez Barrio; al President del Govern, Félix Gordón Ordás; al President de la Generalitat, Josep Tarradellas; al President del Govern d'Euzkadi Juan Antonio de Aguirre; als partits comunistes de la URSS, Polònia i Iugoslàvia perquè intervinguessin davant de la ONU; a l'Oficina d'Informació de Partits Comunistes i Obrers i, específicament, als Partits Comunistes de França i Itàlia, etc. (1335). També van demanar l'ajuda solidària de polítics, intel·lectuals i d'altres personalitats del món de la cultura i l'art. Així van fer públic un text de solidaritat amb Joan Comorera per tal de recollir el màxim nombre d'adhesions i que estava signat per Claude Aveline, Albert Bajet, Albert Beguin, André Blumel, Claude Bourdet, Albert Camus, Pau Casals, Jean Cassou, Marc Chagall, Jean Cocteau, Pierre Cot, Georges Duhamel, A. Forcinal, Emile Kahn, Louis Martin-Chauffier, François Mauriac, Paul Rivet, Joseph Rous, J.P. Sartre, Henry Torrès, Vercors (*). Van editar

(*) Joan Comorera, Secretari General del Partit Socialista Unificat de Catalunya, ex-conseller del govern autònom de la Generalitat de Catalunya, fou detingut a Barcelona on havia tornat clandestinament, no pas per tal d'organitzar-hi els actes de terrorisme de què és acusat i els quals constitueixen un procediment polític que condemnà altament sempre, sinó

uns talonaris de bons d'ajut i van remoure tots els mitjans de comunicació a l'abast per tal que donessin notícia de l'empresonament de Comorera, de la indefensió en què es trobava i de la pena de mort que se li demanava per ser un combatent per la llibertat i contra el feixisme. Finalment, també s'adre

per tal de retrobar-se entre els seus, entre el poble català que sofreix i lluita per la seva llibertat.

Ha de ser jutjat per un tribunal militar i li demanen pena de mort. La sentència pot ser pronunciada i executada d'un dia a l'altre: i el nom de Comorera anirà a ajuntar-se al del president Companys al capdavall d'un llarg i gloriós martirologi.

Els escriptors, homes de ciència, artistes, etc., soltasignants, que el sol exercici de llur professió d'intel.lectuals, sense obligació partidista, ha portat sovint a unir-se en una mateixa preocupació de justícia i de llibertat, adjuren solemnement el govern del general Franco perquè consideri la reprovació que no deixaria de comportar, per a ell, un nou crim davant la consciència mundial i perquè suspengui el judici que amenaça actualment la vida de Joan Comorera.

Claude AVELINE, escriptor.-Albert BAYET, president de la Lliga de l'Ensenyament francesa.-Albert BEGUIN, director de la revista "Esprit".-André BLUMEL, jurista.-Claude BOURDET, director de "France-Observateur".-Albert CAMUS, escriptor.-Pau CASALS, violoncel·lista.- Jean CASSOU, membre corresponent

çaren a Caps d'Estat i Presidents de Govern que hi podien tenir accés per tal d'aconseguir la seva intervenció prop del règim franquista. Aquest fou el cas de José Figueres, President de la República de Costa Rica, que va oferir asil i residència al "Doctor Comorera" i va ordenar al seu ambaixador a Madrid que fes conèixer aquest interès a les autoritats espanyoles (1336).

de la "Real Academia Española" y conservador del Museu d'Art Modern de París.-Marc CHAGALL, artista pintor.-Jean COCTEAU, de l'Acadèmia Francesa.-Pierre COT, diputat i ex-ministre.-Georges DUHAMEL, de l'Acadèmia Francesa, membre de l'Acadèmia de Medicina.-A. FORCINAL, diputat i ex-ministre.-Emile KAHN, president de la Lliga Francesa dels Drets de l'Home.-Louis MARTIN-CHAUFFIER, escriptor.-François MAURIAC, de l'Acadèmia Francesa.-Paul RIVET, director-fundador del Museu de l'Home, a París.-Joseph DUS, jurista, membre honorari del Parlament.-Eduardo SANTOS, ex-president de Colòmbia.-J.P. SARTRE, escriptor.-Henry TORRES, vice-president de l'Alta Cort de Justícia, senador, ex-defensor del president Macià.-VERCORS, president honorari del Comitè Nacional d'Escriptors de França.

Sou pregats a reproduir i difondre aquesta crida per tots els mitjans. - Adhesions a Granier-Barre-
ra, 67 bis, rue Dutot, Paris 15e, telèfon SUffrèn
24-29, o als delegats dels diferents països.

De la defensa de Comorera se'n va fer càrrec Antonio Solís Pascual. Aquest és el nom que li havien recomanat uns presos de la CNT. La seva família també havia buscat ràpidament un advocat que el trobà en un parent pròxim: Josep Benet. El problema era que Comorera ja s'havia compromès amb el primer i no li va semblar correcte canviar d'advocat quan, a més, les informacions que tenia quant a la competència professional de Solís Pascual eren bones. Josep Benet es va fer càrrec de la defensa de Rosa Santacana.

També Evarist Massip, Granier Barrera, Antonio Planes i els altres companys de París s'havien preocupat de buscar un advocat de prestigi que permetés donar al Consell de Guerra el significat polític que tenia i que assegurés les garanties processals de cara a l'acusat. Van pensar immediatament amb Henry Torrès, ex-defensor de Francesc Macià i vice-president de l'Alta Cort de Justícia a França. Aquest es va posar totalment a disposició de Comorera i va sol·licitar tot seguit fer-se càrrec de la defensa. Així ho va fer en carta adreçada a "Son Excellence le Chef de l'Etat et Généralissimo", el 19 de juny del 1954. Felipe Polo Martínez-Valdés, Secretaria del Cap d'Estat, li va contestar que, consultat el Ministeri de Justícia, no hi havia cap inconvenient sempre i quan es respectés la normativa vigent i sense perjudici de la resolució que haurien de prendre les Autoritats Judicials Militars (1337). Henry Torrès es va dirigir, doncs, al Capità General de Catalunya i, com era d'esperar, no va rebre mai cap resposta. N'hi havia suficient amb la denegació per si

lenci sense necessitat de cap publicitat.

El 4 d'agost del 1954, el coronel jutge instructor dictava l'auto de processament pel que, resultant els antecedents del "líder comunista-separatista" en relació amb les seves activitats polítiques abans i durant la II República, amb la seva actuació durant la guerra -"la revolución anarco-comunista-separatista"- en la que havia intervingut de forma "destacadísima", i amb la seva posterior acció contra el règim, les seves institucions i el Cap d'Estat, es considerava que podien ser constitutius d'un delicta de rebel·lió militar (1338). En un primer moment es va fer càrrec de la instrucció del procés, el coronel Luis Indart del "Juzgado Militar Especial Oficiales Generales", però més endavant va passar al "Juzgado Militar Permanente, Nº I", sent el nou jutge instructor el comandant d'infanteria Bernabé Abalos Fernández (*).

Fins el 6 d'abril del 1957, el fiscal jurídic militar no formulava les conclusions definitives de la

(*) Així es dedueix de la documentació del Consell de Guerra, que es troba als arxius de Josep Benet i A. Solís Pascual. La raó d'aquest canvi potser s'explica per un canvi d'actitud en la forma de conduir el processament, traient importància al detingut i, segurament, renunciant a condemnar-lo a pena de mort.

causa núm. 1124-IV-54 (1339). L'escrit, mal redactat, feia una ràpida biografia de l'acusat fins el 1936, no per inculpar-lo de la seva actuació sinó per situar els seus antecedents. La seva conducta criminal, motiu de processament, començava amb la seva actitud i actuació davant del "Gran Alzamiento Nacional": "veamos ahora por lo tanto en qué consistió la oposición que el repetido procesado Comorera hiciera al Movimiento Nacional, a cuyo frente se puso el Ejército en cumplimiento del deber que su Ley Constitutiva la impone, para lograr restablecer la rota unidad de la Patria, procurando su grandeza, liberándola de la vesania roja que imperaba al amparo de los destructores principios marchistas y separatistas, con los cuales se identificó plenamente el procesado" (*). Se l'acusava de dirigir "la serie ininterrumpida de sacrilegios, crímenes, robos t de predaciones de toda clase a que bárbaramente se entregaron sus dichos partidarios y demás afines rebeldes" (1340). Se'l responsabilitzava també de consentir i fomentar des dels seus llocs de govern i de direcció, l'acció assassina de les patrulles de control; de l'autorització de la sortida del país de

(*) Si el lector troba alguna falta no és responsabilitat meva. Conclusions definitives del Fiscal jurídico-militar, 6 d'abril del 1975. Arxiu A. Solís Pascual. Barcelona.

"dos millones de pesetas oro"; d'intervenir en la creació "del denominado S.I.M. en cuyas "checas" y lugares de inhumana tortura actuaron también afiliados al partido al partido que dirigía el procesado"; etc. Se l'acusava igualment de dirigir des de la seva secretaria general i a través del "Aparato técnico para el interior" la preparació, equip i direcció de les "bandas criminales que desde aquella nación (França) se enviaban a España con misiones terroristas de atracos y atentados y que, en efecto, se llevaron a cabo en distintas ocasiones, durante la época citada, por diversos individuos ya sentenciados, que reconocieron la inspiración que para ello recibieron del procesado, habiéndose por éste, y en las publicaciones que editaba y dirigía, instigado primero y glorificado después aquella criminal situación". Finalment se l'inculpava d'haver entrat illegalment a l'interior per tal de dedicar-se a l'agitació directa, injuriant al règim, a les institucions i al Cap d'Estat per mitjà d'uns fulls "Treball" que ell mateix escribia i imprimia. "Por último consta que se halla reclamado como presunto Masón por el Juzgado Especial nº 2 de Madrid" (1341).

La conclusió dels fets relatats era que constituïen un delictes d'adhesió a la rebel.lió militar, pel que se li demanava la pena de mort (1343). En relació amb Rosa Santacana i Ferran Canyameres se'ls acusava d'un delictes d'auxili a la rebel.lió militar pel que se'ls demanava quatre anys a la primera i sis al segon (1343).

El mes de maig del mateix 1957, Solís Pascual presentava les seves conclusions definitives amb una expo-

sició de la trajectòria política de Comorera, molt aproximada, la qual cosa confirma la voluntat d'aquest d'assumir obertament i públicament la seva conducta política i humana davant del judici de la història que li preocupava molt més que no pas el que l'estava esperant de forma imminent. En contestar els càrrecs de l'acusació fiscal, Solís Pascual diferenciava els actes realitzats durant la guerra civil dels realitzats amb posterioritat. En relació amb els primers, deixava clar que l'actuació de Joan Comorera, com Secretari General del PSU de C i com Conseller de la Generalitat, era perfectament lícita "con arreglo a la legalidad constitucional de entonces". Eren actes lícits "por cuanto estaban amparados por la legislación de la República a la sazón gobernante en la parte que restaba a ella del territorio español y estaban en lucha civil contra la otra parte de España, de distinta concepción política" (1344). Rebutja tota responsabilització dels actes de violència realitzats en el curs de la guerra: "todos los discursos, todas las manifestaciones públicas y todos los artículos periodísticos del Sr. Comorera, durante la época de su mandato, se caracterizan en ser de natural exteriorización de su mentalidad contraria y abiertamente opuesta a todos los procedimientos de violencia y de ilegalidad. Y toda su conducta pública, aparte de la defensa y lucha por la ideología socialista, siempre se manifestó en el mismo tono" (1345). Solís Pascual discrepava de la qualificació de delicte continuat entre els actes realitzats durant la guerra i els posteriors. No solament per les raons ja adduïdes sinó també per una estricta interpretació històrica i jurídica. No es podien conceptuar en un mateix delicte actes cla-

rament diferenciats històricament, en els que no existia solució de continuïtat. La naturalesa intrínseca dels fets derivats de la conflagració civil no tenia res a veure amb els actes de bandidatge i terrorisme dels anys quaranta. Tampoc, des d'un punt de vista jurídic, podia sostenir-se el concepte de delicte continuat. El Tribunal Suprem havia donat l'autèntica interpretació jurisprudencial en la sentència del 20 de gener del 1932, en resoldre: "No existe delito continuado cuando se trata de actos diversos no relacionados entre sí, producidos en épocas distintas, y de los que fueron víctimas sujetos diferentes, habiendo además pluralidad de ocasión y medios" (1346).

En relació amb els actes posteriors a l'acabament de la guerra, "sólo pueden ser considerados punitivos los que se refieren a la propaganda ilegal que realizara durante su permanencia en España". Rebutjava taxativament tota responsabilització dels actes terroristes dels anys 1945-1947: "el procesado acepta las responsabilidades políticas de su actuación, pero rechaza categóricamente toda imputación de terrorismo político o social, porque su personalidad se ha forjado en la lucha sistemática contra los métodos terroristas que durante largo período han caracterizado el movimiento obrero en Cataluña". A continuació detallava que el fiscal no donava cap mena de prova que demostrés que aquests actes estessin inspirats per Comorera.

La conclusió de Solís Pascual era que la tesi acusatòria del ministeri fiscal no es fonamentava en pro

ves que demostrassin l'adhesió a la rebel·lió militar, ja que ni podien ser objecte de judici els actes realitzats en el curs de la guerra, ni existia cap indici que relacionés a Comorera amb les accions terroristes dels anys quaranta. En conseqüència, coresponia absoldre al processat de l'únic delictes de que se l'acusava (1347).

Tot estava disposat quan ja feia gairebé tres anys de la detenció. Qui no estava en condicions de comparèixer en el Consell de Guerra era Comorera, el qual des del mes de maig estava ingressat a l'Hospital Militar de Barcelona. Gremment malalt de la bronquitis asmàtica amb profunda repercusió cardíaca, va haver de ser ingressat primer a la infermeria i després hospitalitzat. El seu estat de salut obligava a realitzar el judici en la major brevetat possible. També hi havia interès en reunir el Consell de Guerra en les dates més calmades.

El Consell de Guerra estava, doncs, al caure. Els advocats van ser avisats que no marxessin l'estiu, car podien ser citats en qualsevol moment. El judici no duraria més d'un dia. Tot s'havia de realitzar amb la màxima rapidesa i quasi nocturnitat. El nom del processat imposava respecte malgrat que estaven molt tranquil·les les autoritats polítiques i militars car tenien a les seves mans a qui ja estava condemnat pels seus i era de preveure que no farien cap rebombori. Tanmateix, per més seguretat, es convocaria per sorpresa, en ple estiu, i se'n donaria només la imprescindible publicitat. En 24 hores d'antelació van ser avisats els advocats.

Era el 7 d'agost quan s'obria la sessió pública del Consell de Gerra. El tribunal estava integrat per Ramiro Vizán Revilla, Justo Despujol O'Mahony, Isidro Pérez Sánchez, Bartolomé Morey Estrada i Vicente Martínez Borso (1348). A la banqueta dels acusats: Joan Comorera i Solé, Ferran Canyameres i Casamada, Rosa Santacana i Vidal. El fiscal jurídicomilitar i els advocats defensors, Antonio Solís, Josep Benet i Martí Fuster eren els actors d'una obra el desenllaç de la qual ja sabia el poc públic assistent: alguns familiars dels processats, Joan Raven-tós, Josep Solé Barberà, algun periodista com Tarín Iglesias i policies de la brigada social (1349).

L'acusació del fiscal i la defensa de Solís Pascual anaren en el mateix sentit que ja he explicat en fer referència a les conclusions definitives. Joan Comorera era acusat del delictes d'adhesió a la rebel·lió militar, havent hagut una actuació destacada i de la màxima responsabilitat contra el "Movimiento Nacional" del 18 de juliol i contra el règim legalment instituït, incitant a la rebel·lió i a l'acció violenta tant durant la guerra com després, sent responsable, per inspirador, inductor, i glorificador, de les accions guerrilleres ("terroristes") dels anys quaranta. La defensa de Solís Pascual fou enfocada des d'una òptica professional més que política. Hi havia dues opcions. Es podia enfocar la defensa desautoritzant l'acusació fiscal per fonamentar-se en una clara i oberta intencionalitat política que, a més, es pretenia amagar sota inculpacions criminals no provades, i, en conseqüència, situar el Consell de Guerra en el terreny polític que l'originava.

O bé, es podia enfocar des d'una òptica estrictament jurídica en la que, sense entrar en apreciacions polítiques, es tractava de demostrar que l'acusació fiscal no tenia fonament perquè els actes realitzats per Comorera durant la guerra eren legals perquè es movien dins del territori governat per les institucions republicanes, en el marc de la legalitat de la República i, en qualsevol cas, havien prescrit car la guerra havia ja acabat en paraules del propi cabdill, "el 10 de abril con aquel Parte Oficial de S. E. el Generalísimo"; i s'havia de demostrar també que no tenien cap punt de sosteniment les inculpacions del fiscal sobre els "delictes terroristes" dels anys quaranta, perquè no solament Comorera no n'havia estat l'inductor sinó que en assabentar-se d'accions que s'escapaven del seu coneixement, realitzades per membres de les joventuts, va ordenar que passessin immediatament. És més, la seva actitud va provocar que la seva pròpia filla repudiés d'ell i va ser l'origen de la seva caiguda en desgràcia.

Ja s'ha vist a les conclusions definitives de Solís Pascual que va optar per la defensa estrictament jurídica. Amb independència del major o menor encert en portar-lo a terme, qüestió que no em correspon analitzar, sí es pot dir que l'opció no era fàcil i tampoc es podia pretendre que un jurista que havia ofert els seus serveis a títol únicament professional enfoqués la seva defensa políticament. En un Estat de Dret l'opció presa hauria tingut sentit però tampoc hi hauria hagut tal judici. També s'ha de dir que si alguna remota possibilitat hi havia d'aconseguir una condemna moderada, això només es podia in-

tentar si no es sortia del marc escupolosament jurídic. També ajudava a prendre aquesta opció el fet d'estar ja en els anys cinquanta, en una conjuntura política prou diferent a deu anys abans i amb el precedent de les penes moderades imposades a López Raimundo i d'altres militants del PSUC, l'estiu del 1952. Però Comorera no era López Raimundo i el franquisme sempre ha estat franquisme. Era la seva raó d'existir i de sobreviure, i així ho va demostrar tantes vegades, el 1940, el 1949, el 1957, el 1960, el 1975. El distanciament de les dates, que n'hi ha moltes més, no pretén més que demostrar la continuïtat del franquisme, fins al final.

Així pretenia deixar-ho clar Comorera en les seves paraules davant del Consell de Guerra. Ell no s'havia sublevat, qui havia mancat a la legalitat era Franco: "La part de l'exèrcit espanyol que es va sublevar el 18 de juliol del 1936 va mancar al jurament de fidelitat que havia prestat, jo no hi vaig mancar mai" (...) "Com que la sobirania ve del poble, els que van mantenir-se fidels a la República, foren els únics fidels a la nació" (...) "No vaig venir a Espanya fugint del Partit Comunista, com injustament s'ha dit, sinó perquè vaig creure arribat el moment de l'obligació moral de fer-ho" (1350).

El Tribunal va considerar provat el delicte d'adhesió a la rebel·lió militar i, per consegüent, va dictar la següent sentència: "Fallamos que debemos condenar al procesado Juan Comorera Soler, a la pena de treinta años de reclusión con la accesoria de inhabilitación absoluta" (1351). Ferran Canyameres va ser

condemnat a dos anys de presó "con la accesoria de suspensión de todo cargo público, oficio y derecho de sufragio durante la condena" (1352). I Rosa Santacana va ser absolta (*).

S'havia salvat la pena de mort perquè s'assegurava la seva mort a la presó.

La mort.

El 23 d'agost, el Capità General, Pablo Martín Alonso, declarava la sentència ferma i executòria(1353). El 5 d'octubre concedeix, en aplicació dels benefi-

(*). Josep Solé Barberà destaca la brillant defensa de Josep Benet, una de les millors que ha sentit. (Entrevista amb Josep Solé Barberà, Barcelona, 8 de febrer del 1983). S'ha de dir que la concepció i desenvolupament de la defensa de Josep Benet estava molt ben construïda. La seva assumpció i interès pel cas contrasta amb l'actitud distantment professional dels altres dos advocats. Segurament, la sentència no hauria canviat d'haver estat ell el defensor de Comorera -estava prefixada-, però sí que hagués donat una projecció molt diferent al judici ja que, lògicament, la figura clau del mateix era Joan Comorera i l'actor principal, el seu advocat defensor.

cis d'indult que fa referència el Decret de 25 de juliol del 1954, una disminució d'una sexta part de la condemna a Joan Comorera i una quarta part a Ferran Canyameres, amb la qual aquest darrer havia de complir encara quasi mig any de presó (1354).

El 30 d'octubre, Rosa Santacana sol·licita, per escrit redactat per Antonio Solís Pascual, indult particular al Cap d'Estat per al seu marit Joan Comorera: "Suplica a V.E. que haciendo uso de las prerrogativas que le asisten como Jefe del Estado Español, se digne conceder el insulto particular de la pena que le queda por cumplir a Juan Comorera y la subsiguiente aplicación de la ley sobre exiliados, haciéndole regresar al extranjero" (1355).

Evidentment, no va haver-hi resposta. Tampoc es va aconseguir que, com a mínim, continués a l'Hospital Militar de Barcelona fins a estar plenament restablert. El mes de novembre era enviat al Penal de Burgos: "Quan va arribar allí, la seva salut era molt precària. En portar-lo de Barcelona, la cosa va precipitar sens dubte la seva mort. Del departament cel·lular van portar-lo a la infermeria quan ja el seu estat era molt greu. Per part de la direcció de l'establiment i del mateix metge no va fer-se cap esforç per a fer front a la malaltia que el matava" (1356).

Abans i després del Consell de Guerra, Comorera continuava obsessionat amb l'altre "judici", l'arbitratge tan demanat sobre la crisi. La imminència del seu processament i la demanda de pena de mort havien modificat en part l'actitud de la direcció del PSUC.

Josep Moix (Mauro en les cartes de Comorera), nou secretari general, havia acceptat per intermedi de Jean Cassou (*) tenir un contacte oficial amb Evarist Massip. La situació de Comorera era delicada per ell, però també per als seus detractors. És lògic pensar que Evarist Massip va demanar la rectificació pública de tot el que s'havia dit i la restitució de Joan Comorera en el seu lloc. La resposta de Moix també és imaginable. Va obrir les portes del PSUC als comoreristes, però no a Comorera. Aquest era un tema "tabú" i, com ja havia dit en una altra ocasió: "Jo no sóc més que un funcionari" (1357). La darrera carta que li he localitzat a Comorera, del 7 de setembre del 1957, quan ja estava condemnat, fa pensar que Moix va rebre algun toc d'atenció per part d'algun membre de la direcció del PCE (1358).

(*) Es possible, però no ho sé amb quina probabilitat, que en confluència amb la campanya de solidaritat amb Joan Comorera, Evarist Massip i altres membres del Ctè. Executiu Provisional intentessin, per mitjà de Jean Cassou -escriptor nascut a Deusto, destacat defensor de la República espanyola i Conservador del Museu nacional d'Art moder de París-, connectar amb Josep Moix, nou secretari general del PSUC, per tal de teobar una sortida justa a la crisi. Els contactes, com ho proven les darreres cartes de Comorera localitzades (vegi's Pensament Politic de Joan Comorera, pàg.) s'havien de produir i amb resultat nul, com era d'esperar.

No hi havia res a fer. Però Comorera escrivia als seus companys de París que insistissin davant del Partit Comunista de la URSS ja que la nova situació podia afavorir-los. Comorera no deixava de ser víctima de l'estalinisme. I si no, davant dels altres partits comunistes. Era un bon indicatiu que el Partit Comunista Francès s'hagués fet càrrec del pagament de la seva defensa (*). Podien escriure a Oskar Lange que tant havia fet a la ONU, com delegat polac, sobre el problema d'Espanya, i que havia presentat públicament a Comorera com "el pioner de la unificació socialista i comunista" (1359). I, per què no? Als mateixos comunistes iugoslaus, els que comprendrien millor la situació perquè l'havien sofert en la pròpia pell. El XXè Congrés del PCUS obria una nova etapa i no es podia perdre l'oportunitat. S'havien d'enviar de nou els historials de la crisi, explicar quina havia estat la seva trajectòria política, com quedava fefaentment demostrada en la seva detenció, judici i condemna. Tot havia de ser precisat. I tot toparia contra una paret tan dura com l'anterior perquè Stalin havia mort, però no l'estalinisme.

(*) El PCF va donar a Evarist Massip una quantitat de francs per valor de 250.000 ~~francs~~ que van lliurar a A. Solís Pascual com pagament de la defensa de Joan Comorera Solé. (Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona).

Rosa Santacana es va quedar a Barcelona. Hauria pogut aconseguir diners per anar a Burgos, però no en tenia per a fixar-hi el lloc de residència. Les darreres cartes de Comorera ja només tindrien el destí de Barcelona. No podia escriure a fora del país i només podia enviar una carta per setmana. Malgrat tot, estava prou animat en els primers temps d'empressonament a la nova "residència". Estava només entre presos polítics, que el van tractar de forma ben diferent a la que s'havia hagut d'acostumar a Barcelona. Tenia ganes, fins i tot, d'escriure una "Història d'Espanya". Va superar l'hivern del 57-58 però les forces se li anaven acabant. Mal ferit de la malaltia, deixava plena llibertat a la ment que volava malgrat el cos encadenat. Rebia totes les visites possibles dels presos comunistes del Penal de Burgos que per pròpia voluntat van organitzar l'ajuda i les atencions que les autoritats penitenciàries no li donaven. Sempre estava amb ell, fins als darrers moments, Manuel Moreno Mauricio (*). I quan es quedava sol, projectava amb la seva pròpia ombra les noves coses que faria quan sortís d'aquella incòmoda habitació. No estava disposat a quedar-s'hi mas-

(*) Entrevistes amb M. Moreno Mauricio. Barcelona, 16 de març del 1980 i 4 de juny del 1982. La correspondència de Rosa Santacana als amics de París confirma les moltes atencions i ajuts que Joan Comorera va rebre dels presos comunistes.

Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.

sa temps. Havia de guanyar els arbres caiguts que l'empresonaven. D'una revolada va escapar-se altre cop, lluny, sempre molt més lluny, cap a Itaca. Bon viatge per als guerrers que al seu poble són fidels.

El 7 de maig del 1958 moria al Penal de Burgos, d'una bronconeumonia derivada de l'enfisema pulmonar amb insuficiència cardíaca, que havia ja arreplegat en les llargues hores de pati de la Model, en el cru hivern del 1956-57. Rosa Santacana, que tenia la intenció de marxar cap a Burgos del 18 al 20 de maig per passar-hi quinze dies, ja que amb els ajuts de les amistats preveia poder reunir 2000 ptes., 800 pel viatge d'anada i tornada i 1.200 per l'estada (1360), va haver de marxar sobtadament quan li arribà un telegrama de Burgos dient-li que el seu marit estava gravíssim (1361). Era el 4 de maig. El tren ja no el podia agafar. Havia de prendre l'avió cap a Madrid i des d'allí agafar el tren cap a Burgos. Entre Martí Salvat, algunes amistats més i la senyora de la casa on residia, en el carrer Montserrat de Barcelona, li van donar els diners necessaris. Sense pensar-s'hi va pujar a l'avió a dos quarts de dues de la nit. En arribar a Madrid, va comprovar que aquella nit no hi havia tren en direcció a Burgos. Va haver d'esperar fins a les 8 del matí que sortia un tren cap a Valladolid. En ser-hi va tornar a esperar dues hores més, fins poder prendre el tren que la portava a Burgos. Va arribar a les set de la tarda. Ràpidament va anar cap al Penal on la van deixar estar mita hora amb Comorera, el qual parlava ja amb molta dificultat i s'ofegava. Va tenir encara esma

per negar-se a rebre al capellà funcionari. Va ser una negatica ètica, quasi "religiosa". Ja s'ha comprovat en el primer capítol que Comorera era tan anticlerical que donava la volta. Al dia següent, 6 de maig, havia perdut la paraula en la lenta i dolorosa agonia. Al matí del dia set, Rosa Santacana va intentar que la deixessin passar altre cop. Li van dir que no, fins a la tarda. "Quan esperava que em deixessin pujar va venir un oficial dient-me: "senyora, en aquest moment el seu marit acaba de morir", vaig demanar-li per pietat que me'l deixessin, varen dir que ja no podia ser, que ja el veuria al cementiri" (1362). Eren dos quarts de cinc de la tarda del dia 7 de maig. Rosa Santacana estava amb una amiga de Logroño que l'havia acompanyat. Elles dues van ser les úniques acompanyants de l'enterrament civil de Joan Comorera (1363). Deurien creure que l'enterraven a la fossa comú perquè, fins molt recentment, Manolo Moreno Mauricio i Nolasc Acarin no desmentien aquesta creença, en comprovar que la tomba núm. 23 corresponia a Comorera (1364). Així consta en el registre del cementiri civil de Burgos.

Rosa Santacana va romandre uns dies a Logroño. Després va marxar cap a Barcelona amb la idea de sortir, així que pogués, del país. El mes de desembre ja estava a París, tal com ella volia i Comorera desitjava. Els primers temps els va passar a casa d'Evarist Massip. Però no podia ser per sempre. Va intentar viure pel seu compte. No va poder, no trobava feina i la dependència dels altres li creava un neguit que no podia aguantar, els nervis l'acabaren guanyant i

va haver de ser hospitalitzada. La millor solució era canviar completament d'ambient, oblidar-se del passat i només viure del record volgut. Evarist Mas sip va escriure a la Lliga dels Comunistes Iugoslavs explicant el seu cas, que en part ja coneixien per haver estat informats sobre la crisi, el Consell de Guerra i la mort de Comorera, i demanant si podien concedir asil i lloc de residència a Rosa Santacana. La resposta va ser positiva i a partir de finals del 1960, Rosa Santacana va viure amb una família iugoslava que s'havia ofert. Va tenir ganes de recollir els records escrivint les "memòries de la meua vida amb Joan". Arribà fins el 1919. A la matinada del dia 26 d'agost del 1964, moria a Split, la segona protagonista d'aquesta obra, tan present com poc citada (1365). Siguin per a ella aquestes darreres però més sentides paraules.

JOAN COMORERA I LA
REVOLUCIÓ DEMOCRÀTICA

per

miquel caminal

Vol. V.

NOTES

1. Comenius és el nom llatinitzat de l'humanista txec Jan Amos Komensky (Uhersky Brod, Moravia, 1592 - Amsterdam, 1670).

No sé quin grau de coneixement tenia Comorera del pensador moravi, més i tot quan no en fa cap referència específica ni en "La trágica ignorancia española", però la identificació amb el "Galileo de l'ensenyament", en la seva primera signatura pública, no deixa de ser un punt de partida que ja ens defineix el personatge. No vull dir que Comorera s'estrenés en el "comeniusisme", però sí que, com a mestre i com a ciutadà, volia recollir la torxa del precursor de la pedagogia moderna, de qui va obrir les portes de l'escola a la raó per damunt del dogmatisme, a la motivació per damunt de l'obligació, al plaer per damunt de l'esclavitud.

La biografia accidentada de Comenio i de la seva família (la pesta matà als seus pares i a dues germanes quan no havia complert els 11 anys), plena de viatges, d'exilis forçats escapant-se de la contra-reforma, i nostàlgica del seu petit país, sotmès a l'imperi dels Habsburg, amb l'esperança permanent de l'alliberació, desencisada després de la batalla de la "Muntanya Blanca" (1620) i celpejada definitivament per la pau de Westfàlia (1648), és també un bon precedent de qui el va escollir a manera de presentació pública.

Comenio que s'autodefinia com "l'home anhelant" de llibertat, que no volia diferenciar educació, cul-

tura i política, defensava la natural vinculació escola-societat. Per això, preconitzava que fos oberta a tothom, sense discriminació per raó d'origen social, sexe o creença, i, sobretot, arrelada a la història i la llengua del propi país. Defensà el txec davant la força del llatí o l'alemany i propugnà resolutament l'educació en la llengua materna.

Comenio, com Comerera, era un inconformista incessant, no concebia la vida d'altra manera que com un desig vehement i actiu de major grau de llibertat.

Entre la seva extensa obra, part d'ella desapareguda, cal destacar el diccionari txec-llatí "El tresor de la llengua txeca", perdut amb d'altres manuscrits en la seva casa incendiada després del setge de Leszno, 1658; "El Melancòlic" (1623) sobre el conflicte entre raó i fe, en el que es reflectia la seva pròpia vida, i que fou inclosa en "l'Index" d'obres que havien de ser destruïdes; "El laberint del Món" (1626) en el que analitza la tortuosa realitat, perduda entre l'opressió i la mentida; "Orbis pictus" (1658) o la incorporació de la imatge en la pedagogia i la didàctica; i, molt particularment, "Opera didactica omnia" (1657), on recull en quatre volums tots els seus escrits pedagògics que donen, per primera vegada, coherència autònoma a aquesta àrea del coneixement.

FRANTISEK KOZIK: "Comenius"; agència de premsa Orbis, Praga, 1981.

2. Entrevista amb Amada Comorera, germana petita de -
Joan Comorera, Barcelona, 26 de gener del 1977.
3. Ibídem.
4. JOAN COMORERA: "Carta de Madrid"; "La Publicidad",
núm. 12.147, 20 de gener del 1913.
5. Records manuscrits de Rosa Santacana Vidal, sense -
data, probablement redactats després de la mort de
Joan Comorera. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Fa--
cultat de Geografia i Història. Universitat de Bar--
celona.
6. Reportatge autobiogràfic amb motiu de la seva candi-
datura a les eleccions legislatives de març de 1928
a l'Argentina. "Acción Socialista", año V, nº 18,
31-III-1928.
7. J.A.GONZALEZ CASANOVA: "Federalisme i Autonomia a -
Catalunya, (1868-1938)", pàg. 204.
8. ISIDRE MOLAS: Lliga Catalana, I Vol., Pàg. 93.
9. SANTIAGO ALBERTI, El republicanisme català i la Res-
tauració Monàrquica (1875-1923), pàg. 339 i ss.

10. "Escuela", periódico quincenal republicano. El primer nº surt el 7 de setembre del 1913 i el darrer el 27 de juliol del 1914. Surten, en total, 26 números de la revista.
11. "Escuela", nº 11, 26 de gener del 1914. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 26.
12. "Escuela", nº 14, 8 de març del 1914.
13. "Escuela", núm. 26; 26 de juliol del 1914. Veure, -- "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 50.
14. JOAN COMORERA: "Por tierras de Lérida" "La Publicidad" num; 12961, 12964, 12965, 12976, 12997, 12999, 13002, 13098, 25 d'abril al 10 de setembre del 1915.
15. Carta de Maura a Marcelo Azcárraga i Eduardo Dato, -- "La Publicidad", 3 de gener del 1913.
16. "El Poble Català", 6 de maig del 1915.
17. "Presentación", editorial de "La Publicidad", nº 13422, 1 d'agost del 1916.
18. "La tragedia de Barcelona", La Vanguardia, Buenos Aires 23-VII-1923. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 116.
19. Ibidem.

20. Intervenció de Joan Comorera al Parlament de Catalunya, sobre el Projecte de llei referent a la cooperació de - l'homenatge a F. Layret. Diari de Sessions, 22 de juny del 1933.
21. RAYMOND CARR: "España, 1808-1939", pàg. 482.
22. JOAN COMORERA: "La Tràgica ignorancia española", veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 69.
23. Records manuscrits de Rosa Santacana Vidal. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.
24. "El Pueblo", nº 1765, 31 d'octubre del 1917. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 57.
25. Ibídem.
26. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pags. 56 a 68.
27. Records manuscrits de Rosa Santacana Vidal. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.
28. Ibídem.
29. JOAN COMORERA; "La tragica ignorancia española", Barcelona 1919.
30. Sobre l'actitud canviant del PSOE en relació amb la -- qüestió nacional, vegeu's JESUS Mº RODES: "Socialdemocràcia Catalana i qüestió nacional (1910-1934)" Recerques nº 7. Curial, Barcelona, 1978.

31. JOAN COMORERA: "La Tragica ignorancia española". Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 75.
32. *Ibidem*, pàg. 75.
33. *Ibidem*, pàg. 78.
34. *Ibidem*, pàg. 111.
35. *Ibidem*, pàg. 115.
36. JOAN COMORERA, "Como conocí al Dr. Justo", "Acción Socialista", revista teórica del Partit Socialista Argentí, any V, nº 15, 15 de febrer del 1928.
37. Són varies les obres que publicà Juan B. Justo. Cal destacar: "La cuestión agraria" (1917), "Informe de la Comisión investigadora de los trusts", (1919), "Internacionalismo y Patria" (1926), "Porque no me gusta escribir en una hoja que se dice israelita" (1923). Biblioteca Obrera, Juan B. Justo (Buenos Aires).
38. Art. cit. (36), i reportatge biogràfic de Joan Comorera amb motiu de les eleccions legislatives del 1928, "Acción Socialista", any V, nº 18, 31 de març del 1928.
39. "Por lo demás, debo decir también que no creo en el gremialismo de la Sociedad Argentina de Autores; que tanto la Sociedad como el Círculo de Autores son entidades burguesas por su organización, por sus fines, y por la oposición ideológica de sus componentes; que tanto una como otra están en absoluto al margen del Partido Socialista; que al P.S. no le conviene emban-

derarse con entidades incoloras y huérfanas en absoluto del espíritu de clase", "La Vanguardia", Buenos Aires del 4 de gener del 1922, signat per Jean Comerera.

40. Aquesta és la relació d'obres localitzades: "Mala vida, buena muerte" novel·la curta transcrita a "La Vanguardia", Buenos Aires des del 21 de gener del 1921, any - XXVII, nº 4882.
"Alma" "La Vanguardia" Buenos Aires del 16 de març -- del 1921. Obra dramàtica de 3 actes acceptada per la Companyia Muñño-Alippi per a ser representada.
"El hábito no hace al monje" Obra teatral en tres actes representada per la Companyia Muñño-Alippi. "La Vanguardia", Buenos Aires, 28 de juliol del 1921. Editada per "La Escena", revista teatral, any IV, supl nº - 50, Buenos Aires, 15 d'agost del 1921. (Arxiu Pere Seras, Buenos Aires).
"Puerto Madero", Obra teatral transcrita a "La Vanguardia", Buenos Aires, 19 de maig del 1923.
41. "Ressorgiment", octubre del 1923.
42. "Ressorgiment", desembre del 1930.
43. Veure a la Biblioteca Figueres, Barcelona:
 "Queremos la independència de Catalunya" (editorial)
"Nación Catalana", nº 1, 12-X-1923.
 "La hora de Catalunya" (art. sense signatura)
"Nación Catalana", nº 7, 24-XI-1923.
 "La hora de los legionarios" (editorial)
"Nación Catalana", nº 15; 19-I-1924.

"Visca Catalunya lliure! Gora Euzkadi eskatuta! Viva Galiza leibe" (editorial).

"Nación Catalana", nº 101, 11-IX-1925.

44. Veure "La trágica ignorancia española": "Pensament - Polític de Joan Comorera", pàg. 69, i "La tragedia - española. El terrorismo barcelonés es policial. El terrorismo es una política dinástica contra Cataluña" "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 116.
45. Correspondència Fivaller Seras-Miquel Caminal, 9 de març del 1978.
46. Acta del Consell Executiu de "Llibertat" Comitè Català, del 2 de juliol del 1926 (Arxiu Pere Seras, Buenos Aires).
47. *Ibidem*.
48. Art. 8 dels Estatuts de "Contribució Patriòtica". Acta de la Comissió de Contribució Patriòtica del 2 de maig del 1925 (Arxiu Pere Seras, Buenos Aires).
49. Per a que Comorera es donés de baixa del Comitè Llibertat havien d'haver-hi molt probablement discrepàncies polítiques o tensions personals entre alguns membres i Comorera. Podia influir per a que deixés els càrrecs però no per a donar-se de baixa, la ràpida ascensió d'ell en el Partit Socialista, després de l'escisió del 1926 que dona lloc al Partit Socialista Independent, qüestió que queda molt clara quan Pere Seras li demana que es reincorpori al Comitè --

Llibertat, i Comorera li contesta que fins passat l'octubre del 1926, no li podrà donar cap resposta per "assumptes d'ordre polític del partit". Acta del Consell Executiu del 23 de setembre del 1926. (Entrevista amb Pere Seras, Barcelona 13 de juny del 1981).

50. Acta del Consell Executiu de "Llibertat" Comitè Català del 26 d'abril del 1927 (Arxiu Pere Seras, Buenos Aires).
51. "La derrota de los técnicos electorales", "Acción Socialista", Buenos Aires any I, nº 22, 15-IV-1924. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 149.
52. "La investigación", "Acción Socialista", Buenos Aires, any III, nº 1, 27-VI-1925. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 152.
53. *Ibidem.*
54. "Lo de la ley 11.289", "Acción Socialista", Any III, nº 10, 14 de novembre del 1925. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 162.
55. "El proceso Mórtolea, un caso típico de justicia militar", "Acción Socialista", Buenos Aires, nº 20, 10 d'abril del 1926. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 167.
56. "Joan Comorera, periodista català, víctima de la dictadura argentina d'Uriburu", "La Rambla", any II, nº 73, 22-VI-1931.
Acta de "Llibertat" Comitè Català, del 1 de juny del 1928. (Arxiu Pere Seras, Buenos Aires).

57. "Joan Comorera, periodista català, víctima de la dictadura argentina d'Uriburu", "La Rambla", any II, n° 73, 22-VI-1931.
Acta de "Llibertat" Comitè Català, del 1 de juny del 1928. (Arxiu Pere Seras, Buenos Aires).
58. *Ibidem*.
59. "La Libertad", Madrid, 20 de setembre del 1934.
60. JOAN COMORERA: "La Trágica ignorancia española", veu re "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 69.
61. "La derrota de los técnicos electorales", "Acción Socialista", any I, n° 22, 15-IV-1924.
62. JOSEP LLUIS MARTIN RAMOS, "Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)", pàg. 96
63. JOSEP TERMES, "El nacionalisme català, problemes d'interpretació, (Col.loqui d'Historiadors)", pàg. 50.
64. JESUS Me RODES: "Socialdemocràcia catalana, qüestió - nacional (1910-1934)", pàg. 133. "Recerques", n° 7.
65. JOSEP LLUIS MARTIN RAMOS, "Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)", pàg. 110.
66. "Justícia Social", tercera època, n° 2, 18-VII-1931.
67. Ponència de M. Serra i Moret en la fundació de la USC, Barcelona 1923. Citada per Josep Lluís Martin Ramos en "Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)"; pàg. 95 a 97.

68. JOAN COMORERA: "Carta oberta a un grup d'obrers cene-
tistes de Barcelona", gner del 1949. Veure "Pensament
Polític de Joan Comorera", pàg. 1428.
69. JAUME VICENS I VIVES: "Industrials i polítics" (segle XIX)
pàgs 163-169 i 288-289.
CARLES CARDÓ: "Les dues tradicions. Història espiritual
de les Espanyes", pàg. 140-149.
70. "La FAI i la CNT", Setmana Política, "Justícia Social"
nº 5, 8-VIII-1931.
71. "La vaga general revolucionària", Setmana Política, -
"Justícia Social", nº 10, 12-IX-1931. Article escrit
com a resposta a la convocatòria de vaga general per
part de la FAI el setembre de 1931. Veure "Pensament
Polític de Joan Comorera", pàg. 223.
72. "El "mea culpa" dels dirigents de la FAI i de la CNT",
Setmana Política, "Justícia Social", nº 7, 22-VIII-
1931. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg
220.
73. "La vaga general revolucionària", Setmana Política, -
"Justícia Social", nº 10, 12-IX-1931. Article escrit
com a resposta a la convocatòria de vaga general per
part de la FAI el setembre de 1931. Veure "Pensament
Polític de Joan Comorera", pàg. 223.
74. JOSE PEIRATS: "La CNT en la revolución española" Vol I
pàg. 51 i següents.

75. JOSE PEIRATS: op. cit.
JOAN PEIRO: "Escrits 1917-1939", pàg. 287 i següents.
76. "Justícia Social", nº 19, 14-XI-1931.
77. Els articles més esclaridors sobre la CNT i FAI els -
va escriure Comorera arran de les dues vagues generals
del setembre de 1931 i gener del 1932, alguns dels -
quals ja han estat citats.
78. Pel que fa referència al BOC i a OCE veure, FRANCESC
BONAMUSA: "El Bloc obrer i camperol (1930-1932)", i -
"Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930
1937)".
79. "Els de la revolució permanent", Setmana Política, -
"Justícia Social", nº 11, 19-XI-1931. Veure "Pensa--
ment Polític de Joan Comorera", pàg. 229.
80. "Justícia Social", nº 88, 18-II-1933.
81. "Pero los cuatro gatos de la USC dieron al olvido al-
gunas cosas, las más importantes, y vamos a recordás-
selas para evitarles trabajar en vano. En primer lu-
gar la CNT no admite la ingerencia de la política en
su seno, combate toda política, y mal puede avenirse
a que cuatro intrigantes quieran ponerle la etiqueta
de un partido cualquiera. En segundo lugar, deben --
quedar enterados de una vez para siempre que "las dis-
cordias intestinas" de la organización confederal no
son sino divergencias de escasos elementos, mal inten-
cionados los menos, engañados los más, que se hallan
en el camino, los unos, de quedar al margen de la or-

- ganización, y los otros de comprender su error y de cesar en su actitud. Finalmente a la candidez pueril de los cuatro gatos de la USC debemos representar las dificultades que existen para adueñarse de la CNT". "Maniobras inútiles: Reorganización de los sindicatos", Editorial de "Solidaridad Obrera", nº 632, 18-II-1933.
82. "Als treballadors de Catalunya", "Justícia Social", nº 86, 25-II-1933.
83. Rèport del Comitè Executiu al I Congrés de la USC, - "Justícia Social" nº 36, 12-III-1932.
84. Veure JOSEP LLUIS MARTIN RAMOS, "La Unió Socialista de Catalunya" (1923-1936, "Recerques", nº 4, pàg. 155. JESUS Me RODES, "Socialdemocràcia catalana i qüestió nacional (1910-1934)" "Recerques", nº 7, pàg. 125.
85. Rèport del Comitè Executiu al I Congrés de la USC, - "Justícia Social", nº 36, 12-III-1932.
86. Ibídem.
87. Ibídem.
88. Ibídem.
89. Primer Congrés Nacional de la USC, "Justícia Social", nº 40, 9-IV-1932.
90. "La separació de G. Alomar", La Setmana Política, "Justícia Social", nº 40, 9-IV-1932.

91. ALBERT BALCELLS, "El socialismo en Cataluña durante la segunda republica (1931-1936), en sociedad, politica y cultura en la España de los siglos XIX-XX".
92. FRANCESC BONAMUSA, "El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932). pàg. 128.
93. Primer Congrés Nacional de la USC. Recull dels debats. "Justícia Social", núm 42, 23 d'abril del 1932.
94. Veure els debats del Congrés recollits a "Justícia Social", nº 43, 30 d'abril del 1932.
95. "La USC als treballadors de Catalunya", comunicat del Comitè Executiu. "Justícia Social", nº 10, 12-IX-1931.
"Als treballadors de Catalunya", ("Justícia Social" nº 30, 30-I-1932).
96. I Congrés Nacional de la USC, ("Justícia Social" nº 43, 30 d'abril del 1932).
97. La relació de vots dels nou membres del Comitè Executiu va ser la següent: Comorera 48, Coloma 46, - Capdevila 44, Saleta 42, Forment 35, Serrano 33, Sallés 25, Fronjosà 23, Folch 20 ("Justícia Social" - nº 41, 16-IV-1932).
98. Veure "Marcelino Domingo" Setmana Política, "Justícia Social", nº 28, 16-I-1932; i "Parlen els fantasmes" (referint-se a M. Alvarez), Setmana Política, "Justícia Social", nº 27, 9-I-1932.

99. "Carta de Madrid", "La Publicidad", nº 12.281, 5-VI-1913. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" -- pàg. 9.
100. Intervenció de Joan Comorera al Parlament de Catalunya. "Diari de Sessions" 16 de juny del 1933.
101. Estatut Interior, article 22. Transcrit a J.A. Gonzalez Casanova: "Federalisme i Autonomia a Catalunya - (1868-1938)", pàg. 792.
102. Projecte d'Estatut de Catalunya (dit de Núria) transcrit a J.A. Gonzalez Casanova: "Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)", pàg. 711.
103. ISMAEL E. PITARCH: "L'estructura del Parlament de Catalunya i les seves funcions polítiques (1932-1939)" pàg. 565.
104. ROVIRA i VIRGILI: "Un diputat i un Jutge. Els diputats del Parlament català". "La Humanitat", núm. 502. 20 de juny de 1933.
105. Ibídem.
106. "La USC davant de les eleccions" manifest del Comitè Executiu, "Justícia Social", nº 66, 8 d'octubre del 1932.
107. "Justícia Social", nº 77, 24-XII-1932 (editorial). Veure també discurs de Serra i Moret explicant la posició de la USC al Parlament de Catalunya com a Cap de la Minoria Socialista a la pàg. 2.

108. Informe del Comitè Executiu al II Congrés General de la USC. "Justícia Social", nº 85, 18-II-1933.
109. El 3 de gener del 1934 es forma el primer Govern Companys. La USC hi participa per mitjà de Joan Comorera, Conseller d'Agricultura i Economia. Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya del 5 de gener del 1934.
110. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 24 de febrer del 1933. Veure discurs complet al "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 252.
111. Ibídem.
112. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 24 de febrer del 1933. Presentació del projecte d'Estatut Interior per part del President de la Comissió de Constitució, Joan Casanovas.
113. J.A. GONZALEZ CASANOVA, "Federalisme i Autonomia a Catalunya (1868-1938)", pág. 362 i següents.
114. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 14 de desembre del 1932.
115. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 24 de febrer del 1933.
116. Ibídem.
117. Intervenció de Joan Fronjosà impugnant la totalitat del títol II del projecte d'Estatut Interior. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 2 de març del 1933.

118. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 24 de febrer del 1933.
119. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 9 de març del 1933.
120. *Ibidem.*
121. *Ibidem.*
122. *Ibidem.*
123. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 7 d'abril del 1933. Veure intervenció completa al "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 252.
124. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 7 d'abril del 1933.
125. Intervenció de Rovira i Virgili. "Diari de Sessions - del Parlament de Catalunya", del 6 d'abril del 1933.
126. "Diari de Sessions del Parlament de Catalunya", 7 d'abril del 1933.
127. MARIA MARTINEZ CUENCA: "Memòries inèdites", pàg. 118.
128. Fins a febrer del 1933 no es produeix la ruptura amb la CNT.
129. Així ho fa constar R. Campalans en el Congrés de fusió, a la sessió del dia 16 tarda, un cop aprovats els Estatuts. "Justícia Social", nº 109, 5 d'agost del 1933.

130. "La fusió fou inicialment plantejada per la Federació Catalana del PSOE; l'Agrupació de Reus, dirigida per Recasens i Mercader, va proposar l'obertura de negociacions amb la USC amb el fi d'arribar a la unió dels dos grups, i el Congrés del 1932 no solament aprovà la moció, sinó que posà l'organització a les mans dels seus patrocinadors: Recasens i Mercader fou nomenat president de la Federació, i Joan Gilabert, secretari general"

JOSEP LLUIS MARTIN RAMOS: "Els orígens del PSU de C (1930-1936)"; pàg. 120.

131. Sobre l'origen de la USC, veure: JOSEP LLUIS MARTIN RAMOS: "La Unió Socialista de Catalunya (1923-1936)". "Recerques" nº 4. Ed. Ariel, 1974.

132. JOSEP Mª ROIG i ROSICH: "L'Estatut de Catalunya a les Corts Constituents (1932)", pàg. 192-199.

AMADEU HURTADO: "Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps". Vol II, pàgs. 114-146.

133. "Justícia Social", nº 88, Barcelona 11-III-1933.

Bases per a la fusió dels dos partits: "La Unió Socialista de Catalunya i la Federació Catalana del Partit Socialista Espanyol (Secció espanyola de la Internacional Obrera Socialista), acorden fusionar-se sota les següents bases i condicions:

1ª Les dues mentades organitzacions constituïran una sola entitat, denominada "Unió Socialista de Catalunya".

2^a La "Unió Socialista de Catalunya" tindrà, essencialment, la característica de partit plenament sobirà dins de Catalunya, i, als efectes de la política pe--

ninsular i davant la Internacional Obrera Socialista, serà la Federació Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol.

3ª Aprovada la fusió d'ambdues entitats per llurs corresponents Congressos extraordinaris, es nomenarà una Comissió mixta que assumirà interinament la direcció de totes les forces socialistes de Catalunya i les convocarà, en el termini de tres mesos, a un Congrés extraordinari dels dos partits en fusió, per tal de discutir el projecte d'Estatuts que sermetrà a la seva aprovació i que regularà la vida i actuació de la "Unió Socialista de Catalunya".

4ª Aquest Congrés se celebrarà a Barcelona i les representacions i votacions es regiran per les normes següents:

- a) Totes les Seccions de l'actual "Unió Socialista de Catalunya, com totes les agrupacions de l'actual Federació Socialista Catalana, que siguin alta el dia en què s'acordi la fusió, tindran dret a nomenar un delegat per cada fracció de 100 afiliats;
- b) Els delegats hauran de pertanyer precisament a la Secció o Agrupació que els elegeixi;
- c) Cada delegat tindrà un vot i les votacions seran nominats quan ho demanin deu o més delegats; i
- d) En aquells casos de discrepàncies o divisions en el si d'alguna Secció o Agrupació, els Congressos extraordinaris respectius senyalaran prèviament les normes que hagin de regular la representació d'aquelles en el Congrés constituent.

135. "Diari de Mataró". 8 de març del 1933. "Notes Polítiques: El Congrés regional socialista dediumenge".

136. "Diari de Mataró". 6 de març del 1933. "Notes Polítiques: El Congrés Regional Socialista": "En virtut d'una circular dirigida per la Comissió Executiva -- del Partit Socialista Obrer Espanyol! a totes les -- agrupacions socialistes de Catalunya, desautoritzant aquest Congrés, varen retirar-se els delegats de la Federació Socialista de Barcelona i de l'Agrupació Socialista de Montcada-Reixac.

"Pensament Marià" (Mataró), 7 de març del 1933, "El Congrés Socialista de Mataró".

El Congrés acordà en principi per unanimitat la fusió de les forces socialistes de Catalunya, després de refusar una proposició de dissoldre el Congrés -- sense deliberar que havia presentat el Comitè de la Federació Local de Barcelona. Aquests delegats, acompanyats d'un delegat de Montcada-Reixac, es van retirar. El Comitè que formaven ha estat donat de baixa del partit, i en tot cas els seus membres haurien de reingressar individualment.

El Partit Socialista Obrer Espanyol havia dirigit -- una circular a totes les agrupacions socialistes de Catalunya en la qual desautoritzava aquest congrés. Aquesta fou la causa de la retirada de les esmentades entitats.

La "Juventud Socialista de Barcelona" es solidaritzà amb la Federació Socialista de Barcelona:

La "Juventut Socialista de Barcelona, que no fou admesa a les deliberacions del congrés, ha fet pública la seva solidaritat amb la Federació Socialista de Barcelona i amb les agrupacions que es retiraren per

- considerar-lo il.legal i al mateix temps es proclama sotmesa a la disciplina del Partit espanyol i contrària a la fusió amb l'Unió Socialista de Catalunya.
137. "Diari de Mataró", 8 de març del 1933 art. cit. 93.
138. Ibidem.
139. MONTSERRAT ROIG: "Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució", pàgs. 95-97.
140. Veure nota 133. Bases d'unificació acordades per -- les dues direccions i aprovades al Congrés Extraordi-- nari de la Federació Catalana del PSOE a Mataró.
141. Bases aprovades pel II Congrés General de la USC:
 La "Unió Socialista de Catalunya i la Federació cata-- lana del Partit Socialista Espanyol (Secció espanyo-- la de la Internacional Obrera Socialista), acorden -- fusionar-se sota las següents bases i condicions:
 1ª Les dues esmentades organitzacions constituïran -- una sola entitat, denominada "Unió Socialista de Ca-- talunya".
 2ª La "Unió Socialista de Catalunya" tindrà, essen-- cialment, la característica de partit plenament sobi-- rà dins de Catalunya, i, als efectes de la política peninsular i davant la Internacional Obrera Socialis-- ta, serà la Federació Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol.
 3ª Aprovada la fusió d'ambdues entitats per llurs -- corresponents Congressos, els dos Comitès Executius, en funció de Comissió Mixta, convocaran en el termi--

ni de tres mesos, a un Congrés extraordinari els dos partits en fusió, per tal de discutir el projecte -- d'Estatuts que sotmetrà a la seva aprovació i que regularà la vida i actuació de la "Unió Socialista de Catalunya".

4º Aquest Congrés se celebrarà a Barcelona i les representacions i votacions es regiran per les normes següents:

a) Totes les Seccions de l'actual "Unió Socialista de Catalunya", com totes les agrupacions de l'actual Federació Socialista Catalana, que siguin alta el -- dia en que s'acordi la fusió, tindran dret a nomenar un delegat per cada 50 afiliats, o fracció superior a 15;

b) Els delegats hauran de pertànyer precisament a la Secció o Agrupació que els elegeixi;

c) Cada delegat tindrà un vot i les votacions seran nominals quan ho demanin deu o més delegats.

"Justícia Social" nº 95, 29 d'abril del 1933.

142. Veure notes 133 i 141, l'apartat 2.

143. "El Socialista" nº 7.610, 27 de juny del 1933 "Con -- la assistència del camarada De Francisco se celebra -- el Congreso Socialista Regional"

"Justícia Social" nº 104, 1 de juliol del 1933, "La Unificació del socialisme català. El Congrés de -- Lleida".

144. "El Socialista" nº 7610 27 de juny del 1933.

145. RAFAEL VIDIELLA: " Ante un Congreso. Los Socialistas de Cataluña", "El Socialista", nº 7625, 14 de juliol del 1933.

146. RAFAEL VIDIELLA: "Ante un Congreso. Los Socialistas de Cataluña", "El Socialista", nº 7.625, 14 de juliol del 1933.
147. "Justícia Social" nº 107, 22 de juliol del 1933.
148. Ibídem.
149. MARTINEZ CUENCA: "Memòries inèdites", pàgs. 142-152. "Justícia Social", nº 109 5 d'agost del 1933.
150. "Justícia Social", nº 109 5 d'agost del 1933.
151. Text complet de la resolució sobre la UGT:
 "El Congrés d'Unificació Socialista creu del seu deure pronunciar-se respecte un dels aspectes de l'acció obrera les lluites econòmiques que porten a terme les organitzacions sindicals del proletariat català.
 A aquest respecte el Congrés senyala la U.G.T. com - l'organisme sindical que resumeix més bé allò que tenen d'eficax les lluites econòmiques i les tàctiques de la qual són les úniques que poden portar el proletariat a la seva emancipació.
 Si l'esdevenidor reserva un triomf per a les organitzacions sindicals, aquestes han d'ésser les que responguin a l'estructuració i orientació de la U.G.T."
"Justícia Social", núm. 107, 22 de juliol del 1933.
152. "Justícia Social", núm. 108, 29 de juliol del 1933.
153. Correpondència Joan Gilabert-Jesús Rodés, 5 de juny del 1973.

154. "Justícia Social", nº 109, 5 d'agost del 1933.
155. "El Socialista", nº 10.036, 3 d'agost del 1933. In-
ferme de la Reunió de la Comissió Executiva en la
qual, entre altres assumptes, s'acorda no aprovar
els Estatuts de la USC i enviar una carta a la no-
va direcció explicant les raons.
156. Veure pàg. 157 del text (nota).
157. Rèport del Comitè Executiu al IIIer. Congrés de la
USC. ("Justícia Social", nº 147, 28 d'abril del --
1934).
158. Ibídem.
159. Ibídem.
160. "La impressió que pogué comunicar-nos al seu retorn
el company Comorera, fou desastrosa. Trobà una --
franca comprensió prop de determinades figures del
Partit com els companys Besteiro, Trifó Gómez i Zu-
gazagoita, però de la seva entrevista amb el secre-
tari del Partit deduí que existia una parcialitat -
descarada per a sostenir el grupet de la "Fefera-
ción de Barcelona". Vista aquesta situació, el C.
E. acordà continuar la seva tasca d'organització a
Catalunya deixant per a més endavant continuar les
gestions per a l'acceptació de la U.S.C. als ren--
gles del P.S.O.E.
Rèport del Comitè Executiu al IIIer. Congrés de la
USC. "Justícia Social", núm. 147, 28 d'abril del --
1934.

161. "El Socialista", any XLIX, núm. 7778, 9 de gener del 1934.
162. Discurs pronunciat per Vila Cuenca , secretari general de la UGT a Catalunya, en el míting de presentació de candidats de la USC a les eleccions legislatives del 19 de novembre:
 "El Ple de la UGT considerà què a Catalunya havia de recolzar la candidatura de la USC perquè estimà que si en aquests moments la nostra força moral i material no l'ajudava, donàvem pas a la reacció representada per la Lliga Regionalista". "Justícia Social", nº 122, 4-XI-1933, pàg. 2
163. UGT Secretariado general de Cataluña. Primera Asamblea general. Barcelona, abril de 1934. Memoria. Informe del Secretari General Vila Cuenca, en el qual s'explica el recolzament de la UGT a la USC a les eleccions del 19-XI-1933 i l'acord de deixar en llibertat a les seccions a les municipals del 4-I-1934.
164. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)", pàg. 216-17.
165. Segons Maurin l'Aliança Obrera neix a Barcelona, la primavera del 1933. Veure "Revolución y Contrarrevolución en España", pàg. 118 i següents.
166. Intervenció de Joan Comorera en el míting de presentació de candidats de la USC. "Justícia Social" nº 122, 4 de novembre del 1933. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 334.

167. Intervenció de Joan Comorera en el míting de presentació de candidats de la USC. "Justícia Social", núm 122, 4 de novembre del 1933. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 334.
168. Ibídem.
Manifest del Comitè Executiu de la USC als seus militants i seccions. "Justícia Social", núm. 122, 4 de novembre del 1933.
169. "Frente Obrero" reunia a candidats del BOC i del -- PSOE, a les circumscripcions de Barcelona-ciutat, -- Tarragona i Lleida, i només del BOC a Barcelona-provincia i Girona.
ISIDRE MOLAS: "El sistema de partits polítics a Catalunya (1931-1936)", pàg. 171 a 182.
170. Rèport del Comitè Executiu al IIIer. Congrés de la -- USC. "Justícia Social", nº 144, 12 de maig del 1934
171. Sobre les discrepàncies entre l'Esquerra i els partits republicans, especialment el Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra i l'Acció Catalana Republicana, veure ISIDRE MOLAS: "Lliga Catalana", pàg. 265-275, AMADEU HURTADO: "Quaranta anys d'advocat, Història del meu temps (1931-1936)", pàg. 231 i següents.
172. Conferència de Joan Comorera als militants de la USC sobre la posició del partit en relació amb l'Aliança Obrera. "Justícia Social", nº 145, 14 d'abril del -- 1934. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" -- pàg. 338.

173. "Adelante", 10 de desembre del 1933.
"Sindicalismo", 15 de desembre del 1933.
174. Rèport del Comitè Executiu al IIIer. Congrés de la USC. "Justícia Social", núm. 148, 5 de maig del 1934.
175. A "Justícia Social", nº 134, 27 de gener del 1934. El Comitè Executiu explica en carta dirigida a -- tots els militants de la USC, el trencament de relacions amb el PSOE.
176. "Hores de responsabilitat" art. sense signatura -- que podria ser de Joan Comorera. "Justícia Social" nº 123, 2 de novembre del 1933.
"Recolzada per la UGT, la USC pacta amb l'Esquerra Republicana per impedir el triomf de la Lliga".
"La USC als seus militants i seccions". Declaració del Comitè Executiu de la USC "Justícia Social" nº 122, 4 de novembre del 1933.
177. JOAQUIN MAURIN: "Revolución y contrarrevolución en España", pàg. 76 i següents.
178. Ibídem.
179. Intervenció de Joan Comorera al míting de presentació de candidats de la USC. "Justícia Social" nº 122, 4 de novembre del 1933. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 334.
180. ISIDRE MOLAS: "El Sistema de Partits a Catalunya - (1931-1936)", pàg. 85.

181. ISMAEL E. PITARCH: "La Generalitat de Catalunya I - els Governes", pàgs. 59, 60.
182. Ibidem, Obra citada nota anterior.
ISIDRE MOLAS, Op. cit. nota 180.
183. Intervenció de Joan Comorera al míting de presentació de candidats de la USC. "Justícia Social" n° 122, 4 de novembre del 1933, pàg. 334.
184. AMADEU HURTADO: "Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps (1931-1936)", pàgs. 235 i següents.
185. Ibidem.
186. Ibidem.
ISIDRE MOLAS, Op. cit., pàg. 67 i 82.
187. Intervenció de Joan Comorera, al míting de presentació de candidats de la USC. "Justícia Social", n° 122, 4 de novembre del 1933. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 334.
188. "El dia 22 d'octubre en ocasió d'un festival d'Esquerra Republicana de Catalunya a l'Estadi de Montjuich, les joventuts d'Estat Català aparegueren unificades i anaren al Festival en formació espectacular". Rèport del Comitè Executiu al IIIer. Congrés de la USC. "Justícia Social", n° 144, 12 de maig del 1934.
189. "Rebérem una comunicació del President, que honorablement podem acceptar, i l'acceptarem perquè hi -

- anava involucrat el compromís de dissolució dels --
anomenats escamots d'esquerra". "Justícia Social",
nº 144, 12 de maig del 1934. Veure també: "La dis-
solució del escamots" article publicat a "Justícia
Social", nº 127, 9 de desembre del 1933.
190. ISIDRE MOLAS: Op. cit. nota 180, pàgs. 171 a 182.
191. JOAQUIN MAURIN: "Revolución i contrarrevolución en
España", pàg. 83.
192. GABRIEL JACKSON: "La República española y la guerra
civil", pàg. 109 i següents.
GERALD BRENAN: "EL laberinto español", pàg. 201 i -
següents.
193. Declaracions de Joan Comorera", "Justícia Social", -
nº 129, 23 de desembre del 1933.
194. "Mort Macià, sols es creurà en realitats i si no les
sap crear, el partit majoritari caurà fulminantment.." "
diu el company Comorera". "Justícia Social", nº 130
30 de desembre del 1933.
195. "Declaracions de Joan Comorera", "Justícia Social",
nº 129, 23 de desembre del 1933.
196. "Govern Socialista". "Justícia Social", nº 136, 10
de febrer del 1934. Durant aquest període es pro--
dueixen vàries topades verbals entre la "Batalla" -
del BOC i Justícia Social de la USC, essent Comore-
ra el blanc principal de les acusacions del B.O.C.

197. "Govern Socialista". "Justícia Social", nº 136, 10 de febrer del 1934.
198. Dictamen de la Comissió de Governació sobre el Projecte de Llei de renovació dels Regidors elegits -- per l'article 29 o nomenats governativament. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions". Dijous, 16 de març del 1933.
Intervenció de Joan Comorera sobre el dictamen de -- la Comissió. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions". Divendres, 17 de març del 1933. Veure la transcripció de la intervenció a "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 292.
199. Intervenció de Joan Comorera sobre el dictamen de -- la Comissió de Governació sobre la Proposició de -- Llei relativa a la pròrroga del mandat dels Regi---dors. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions". Dijous, 13 d'abril del 1933. Veure la transcripció de la intervenció al "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 305.
200. Intervenció de Joan Comorera "Parlament de Catalu--nya. Diari de Sessions", 17 de març del 1933. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 292.
201. Ibídem.
202. Ibídem.
203. Intervenció de Joan Comorera. "Parlament de Cata--lunya. Diari de Sessions", 13 d'abril del 1933. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 305.

204. Intervenció de Joan Comorera. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 13 d'abril del 1933. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 305.
205. ISMAEL E. PITARCH "L'Estructura del Parlament de -- Catalunya i les seves funcions polítiques (1932-1939)", pàg. 280.
JOAQUIM DE CAMPS I ARBOIX: "El Parlament de Catalunya (1932-1936)", pàg. 164.
206. ISIDRE MOLAS "Lliga Catalana", Volum I, pàg. 254.
207. CARLES PI SUNYER "La República y la Guerra", pàgs. 173-181.
Els polítics que participaren en el míting van ser Antoni Xirau, Barjau, Casares Quiroga, Nicolau d'Olliver, Marcel·lí Domingo, Carles Pi Sunyer, Indalecio Prieto, i Manuel Azaña. La presència dels polítics espanyols dóna una idea clara del cop que havien representat les eleccions legislatives de novembre i la importància que es donava a la convocatòria electoral del 14 de gener.
208. CARLES PI SUNYER, Op. cit.. Els candidats de la USC eren M. Martínez Cuenca, procedent de la Federació Catalana del PSOE i vice-president de la USC, Emili Granier Barrera i Francesc Rossell i Montaner.
209. *Ibídem.*
210. "A la conquesta dels municipis! Hem d'apoderar-nos de tots els ajuntaments de Catalunya per a desfer -

les maniobres de la Lliga i convertir-los en baluards de la Revolució". (Editorial).

" Es també un error el pretendre hipotecar l'esdevenidor il.lusionant-se amb la idea que en futures eleccions haurem d'anar sols a la lluita. No podem saber què ens reserva l'esdevenidor i cal emmotllar-se a -- obrar sempre d'acord amb les circumstàncies de cada moment. Pensem que ens trobem davant una llei electoral espanyola i d'una llei electoral catalana, ambdues majoritàries i ambdues prohibitives perquè els partits naixents puguin fer sentir llur veu en els organismes governatius. I és molt possible que mentre aquestes lleis no siguin substituïdes, ens calgui anar a les lluites electorals coalitzats amb uns o amb altres. I la cosa més de doldre serà no el fet d'anar coalitzats sinó l'obligació d'haver d'anar coalitzats. Mentre no sigui adoptat un sistema de representació proporcional, si el Socialisme no consegueix l'adhesió de les masses obreres, haurà de refiar-se de coalicions per a fer sentir la seva veu en els llocs directius de l'Estat, de les regions o dels municipis".

"Justícia Social", nº 127, 9 de desembre del 1933.

211.

Un manifest de l'Aliança Obrera

Als treballadors de Catalunya i Espanya

Companys:

L'avenc de la reaccio capitalista es un fet de caràcter mundial que ningú no pot negar. Malgrat això, a cada país adpta característiques especials.

A Italia i Alemanya s'han condensat en un feixisme criminal i destructor que vol retrotraure aquests pobles a les formes polítiques del temps medieval.

En altres països d'Europa i Amèrica adopta modalitats que, sense disminuir en res el seu caràcter odiós, tendeixen a aconseguir el que es proposa, encara que, aparentment, es mostri inclinat a respectar les condicions econòmiques i polítiques que en aquests casos predominen.

En el nostre, a Espanya, veiem ja clarament com tracta de triomfar. Primer, corromp el cos electoral recurrent als procediments més infames per portar al Parlament, si no una majoria absoluta, sí una minoria que sense comptar amb ella no es pot governar. Després, empeny el Govern a proclamar l'estat de prevenció assenyalat en la llei d'Ordre Públic, amb la qual cosa deixa la classe treballadora inermes i sense mitjans de defensa contra els atropellaments que el Govern vol cometre, i que afavoreixen les dretes reaccionàries.

I més tard, com a tercera etapa de la seva acció, infame i canallesca, es val de la inconsciència de les masses treballadores agrupades a l'entorn de la F. A. I. i de la C. N. T. per tal de llançar-les al carrer i portar-les al xoc brutal contra la força pública, i aconsegueixen, amb aquest maquiavelisme dues finalitats, igualment favorables per a ella: Commocionar l'opinió, per tal de justificar les més grans monstruositats del Poder Públic i sembrar el terror, la desolació i la mort que justifiqui un cop d'Estat reaccionari i feixista. Càlculs deduïts lògicament dels fets. Però no prevaleran.

Per tal d'impedir-ho, aci estem nosaltres. Les entitats sota signants, de tendències i aspiracions doctrinals diverses, però unides en un comú desig de salvaguardar totes les conquestes aconseguïdes fins avui per la classe treballadora espanyola, hem consti-

tuit l'«Aliança Obrera», per tal d'oposar-nos a l'entronitzament de la reacció al nostre país, per tal d'evitar qualsevol intent de cop d'Estat o instauració d'una dictadura, si això es pretén i per tal de mantenir intactes, incòlumes, tots aquells avantatges aconseguïts fins avui i que representen el patrimoni més estimat de la classe treballadora.

Treballadors de Catalunya i d'Espanya: Féu com nosaltres hem fet. Abandoneu les querelles que us allunyen dels vostres companys d'explotació, encara que conserveu i defenseu els vostres punts de vista doctrinals, a fi de constituir els Comitès locals i comarcals antifeixistes i d'oposició a l'avenç de les forces reaccionàries, per tal que sintetitzin les seves aspiracions en un organisme representatiu nacional. Oposem al feixisme i a la reacció el mur impassable de la nostra voluntat i de les nostres decisions.

Per a les organitzacions de Catalunya que vulguin unir-se i cooperar amb nosaltres, les invitem a enviar la seva adhesió a l'adreça següent: Rauric, 14, principal, Comitè d'Aliança Obrera.

També els anunciem que quan les circumstàncies ho permetin, convocarem una conferència regional de totes aquelles organitzacions que estiguin d'acord amb l'obra que ens proposem realitzar.

Treballadors organitzats de Catalunya: ¡Envieu les vostres adhesions! ¡Que ningú no falti en aquest front obrer antifeixista! ¡Visca el front obrer antifeixista!

¡Visca la unió de la classe obrera per a la defensa de totes les seves conquestes!

Per la Unió General de Treballadors, *Vila Cuenca*; per la Unió Socialista, *Martínez Cuenca*; per l'Esquerra Comunista,

Andreu Nin; pel Bloc Obrer i Camperol, *Maurín*; pel Partit Socialista Espanyol, *Vidiella*; pels Sindicats d'Oposició, *A. Pestana*, i per la Unió de Rabassaires, *J. Calvet*.

Nota.—Essent aquest un front obrer exclusivament, les organitzacions polítiques i partits que no siguin de classe, hauran d'adherir-se moralment, però no ésser membres efectius d'ell.

"Justícia Social", nº 128, 16 de desembre de 1933.

212.

I per damunt de tot això, hi ha un altre factor creador del feixisme. Hi ha totes les forces que en diuen F.A.I., el faisme cent per cent, que és l'instrument de la reacció peninsular, és l'agent provocador del feixisme en els seus inicis. El faisme comprèn dues menes d'homes: l'home que sap on va i l'home que constitueix la carn de canó. Hi ha el *líder*, que sap que és un instrument de les forces reaccionàries, i hi ha la jovenalla que, pensant defensar la llibertat i laborar al servei d'un ideal, no és altra cosa que carn de canó i carn de presidi al servei de la reacció. Aquestes forces que treballen contra el predomini de les forces democràtiques estan arribant a conseqüències que poden ésser funestes per a tots nosaltres, si no es produeix una reacció enèrgica també per part nostra. Fixeu-vos-hi. Les activitats del faisme són extraordinàriament cares. Els líders faistes no podrien fer el que fan si no tinguessin a llur disposició sumes enormes de diners. Quan el cop del 8 de gener, la policia va trobar més de quatre mil bombes, va recollir més de quatre mil pistoles de primera qualitat, i això vol dir que, perquè una organització clandestina, fugint de la policia, pugui fabricar i repartir per tot Espanya una quantitat tan enorme d'elements destructius per a repartir-los, necessita, no centenars de milers de pessetes, sinó milions de pessetes a la seva disposició. Els periòdics de la F.A.I. surten amb dèficit. Per pròpia confessió de *Solidaridad Obrera*, perd diàriament 2.000 pessetes. La C. N. T., periòdic de Madrid, com tots saben, ha de perdre tantes pessetes almenys com *Solidaridad Obrera*. I jo pregunto: ¿D'on surten aquestes pessetes? Dels Sindicats? Dels obrers?

Ho nego rodonament, perquè no és un secret ja per ningú que l'antiga potència econòmica dels Sindicats, ja no és més que un record. Hi hagué un moment que Catalunya va ésser la vaca d'or de tot el moviment *comunista libertario* d'Espanya, perquè aleshores, aquí, realment hi havia una massa almenys de tres-cents mil homes que setmanalment cotitzaven allò que el Sindicat els demanava, i eren, sumant setmanes, milions i milions de pessetes, sobre els quals cap obrer demanava rendició de comptes. Però avui les coses no són igual; avui aquella massa enorme de treballadors que cotitzava abnegadament i entusiastament pensant que d'aquella manera contribuïa a una nova civilització, avui aquella massa ha quedat reduïda a una expressió mínima, no solament perquè grups importants de Sindicats s'han sortit de la C. N. T., sinó perquè en els propis Sindicats que continuen fidels a la F. A. I. hi ha una desbandada general, i els obrers no cotitzen. Tant no cotitzen, que els Sindicats de tradició més gloriosa i més potents econòmicament, avui es veuen amb penes i treballs per a subvenir les necessitats elementals de la seva administració. ¿D'on surten, doncs, senyors Diputats, les quantitats enormes de pessetes que els homes de la F. A. I. malversen arreu d'Espanya dient que volen fer una revolució *comunista libertaria*? D'on surten? La pregunta, naturalment, no té resposta categòrica; però en la consciència de cada un ja hi és aquesta resposta categòrica, perquè ha d'ésser cec l'home que avui no vegi que aquests homes líders del *comunismo libertario* no són altra cosa que instruments de la reacció, són homes que s'esforcen i es mouen cap a un sentit o un altre sentit, segons sigui la veu d'ordre que surt d'una presó madrilenya o d'un castell feudal de les terres franceses.

Intervenció de Joan Comorera al Parlament de Catalunya sobre el Feixisme internacional.

"Diari de Sessions", 25 d'abril del 1933.

Vegi's també l'article de la Secció "La Setmana Política" de Justícia Social, titulat "Feixisme i faisme" "... La FAI és una organització contrarevolucionària nodrida de joves, exaltats i malaltissos, almenys - mentalment, i comanada per aventurers a sou de la -- reacció. La pregunta tan insistentment repetida per nosaltres ¿d'on surten els diners de la FAI? ja té - contestació categòrica. Es la monstruosa aliança - FAI-feixisme, que tot ho confirma, que tot ho pro- va... Cada bomba de la FAI és una esperança de la - reacció. Cada atemptat de la FAI és un avenç efec- tiu de la reacció. Faistes i monàrquics, després de tantes bombes i de tants atemptats consideren prou - madur l'esperit públic per a arriscar-se a donar el cop definitiu. Cal rectificar mètodes i procediments La FAI s'ha col.locat voluntàriament al marge de la llei, i els avantatges de la llei han d'ésser-li ne- gats". "Justícia Social" nº 108, 29 de juliol del - 1933.

213. J. Maurin identifica aquests contactes amb Comorera i Pestaña com l'inici de l'Aliança Obrera, el març - del 1933.
 "La Alianza Obrera, frente único en marcha", art. de JOAQUIN MAURIN a "Avance", Oviedo, organ del Partit Socialista, transcrit a "La Batalla", 5 de maig del 1934.
214. Cal matisar com ja he dit, que la USC no reconeixia cap representativitat a la Federació Socialista de - Barcelona.

215. Conferència del company Comorera. "Justícia Social", nº 145, 14 d'abril del 1934. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 338
Rèport del Comitè Executiu al IIIer. Congrés de la USC, "Justícia Social", nº 149, 12 de maig del 1934. Es de gran interès la crítica que J. Maurin fa a la participació del PSOE en el govern Azaña en el capítol dedicat al Partit Socialista a "Revolución y contrarrevolución en España", pàgs. 88 a 98. Les tesis allà exposades expliquen perfectament el perquè de la seva actitud anticollaboracionista.
216. PELAI PAGES: "Andreu Nin, su evolución política (1911-1937)", pàg. 171.
217. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)", pàgs. 225-226.
218. Conferència de Joan Comorera, "Justícia Social", nº 145, 14 d'abril del 1934. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 338.
219. Ibidem.
220. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)", pàg. 225.
221. Conferència de J. Comorera. "Justícia Social", nº 145, 14 d'abril del 1934. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 338.
222. Intervenció de Comorera al míting de presentació de candidats de la USC. "Justícia Social", nº 122, 4 de novembre del 1933. Declaracions de Joan Comorera al diari "La Libertad" transcrites per Justícia

Social. "Justícia Social", nº 168, 22 de novembre del 1934.

223. Tant a "La Batalla" com a "Adelante" en diversos articles i editorials, es combat a l'ERC, a vegades amb tanta virulència com a la Lliga, però es reconeix la capacitat que té encara de mobilitzar les masses.
224. El manifest de l'Aliança Obrera publicat a "La Batalla" el 4 de gener del 1934, també es signat per Martínez Cuenca. Altres comunicats són signats -- per "El Comité", i per tant no he pogut saber amb exactitud quan Martínez Cuenca deixa d'assistir a les reunions del Comitè de l'Aliança Obrera.
225. Aquesta és la informació que dóna J. Maurin a "Revolución y contrarrevolución en España", pàg. 284. "Adelante" en el nº 116, del 26 de febrer del 1934 diu que en aquesta delegació també hi era J. Calvet de la Unió de Rabassaires.
226. M. TUÑÓN DE LARA: "La España del Siglo XX", pàg. 327
227. "Adelante" nº 115, 25 de febrer del 1934.
"Adelante" nº 116, 26 de febrer del 1934.
228. Malgrat estar anunciada la intervenció de J. Calvet els dies anteriors al míting a "Adelante", després no hi participa. "Adelante", nº 122, 6 de març del 1934. La Unió de Rabassaires que mantenia cordials relacions amb la USC i l'ERC, seguí a la USC, separant-se també de l'Aliança Obrera.

229. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista, 1930-1937", pàg. 221.
"La Batalla", núm. 176, 17 de març del 1934
 "La Alianza Obrera a todos los trabajadores".
230. "La Humanitat", nº 728, 13 de març del 1934.
231. Un Manifest de la USC "Als afiliats i a la classe -- obrera tota":
 "El moviment sentimental revolucionari que estem vivint cal examinar-lo en les seves justes proporcions i destriar-lo, com cal, des dels dos punts de vista de Catalunya o d'Espanya.
 Les proporcions d'aquest sentiment són enormes, però en estat de letàrgia. L'actuació funesta dels Governamentals centrals, des de la dissolució de les Corts -- Constituents, justifiquen que el poble espanyol estigui en vetlla d'armes per a no deixar-se prendre impunement les posicions conquistades en l'aspecte social, minses però apreciables. No oblidem, però, - que s'han anat produint notables avenços de l'obra -- reaccionària de les dretes i el moviment col·lectiu de protesta no s'ha produït, la qual cosa ens ha d'obligar a tota mena de reserves, perquè és sospitós i és descoratjant l'estat letàrgic del proletariat espanyol. Hem de vetllar atentament, doncs, per a prestar tot l'ajut, si el cas arriba, a l'actuació revolucionària que existeix en potència, però no hem d'avançar-nos de cap manera a l'acció subversiva que ha d'estar a les mans i sota la direcció dels organismes centrals que fins ara han donat proves d'una perfecta organització i d'una recta disciplina.

Contemplant el panorama des de Catalunya ens cal marcar ben bé la situació nostra, absolutament diferent de la de la resta d'Espanya. Si la situació és diferent ha d'ésser també diferent l'actuació. Espanya té un Govern sospitós i lliurat a tota mena de concommitàncies tèrboles; Catalunya té un Govern sà i lleialment liberal i demòcrata. Espanya té una Constitució amenaçada de falsejament per les maniobres infessables de les dretes, en plena activitat; Catalunya té un Estatut que li permet frenar a temps quan l'esperit esquerrà de la Constitució espanyola sigui desviat. Els problemes d'Espanya, en conseqüència, estan un xic al marge dels problemes de Catalunya, - quant a llur solució, i seria il·lògic que volguéssim resoldre'ls amb procediments idèntics.

Si els esdeveniments fan absolutament necessària una actuació de violència les organitzacions de fora de Catalunya hauran de recolzar-se en la massa del poble sota la pròpia direcció; però les organitzacions de Catalunya, recolzades també en la massa, poden tenir una direcció més alta, i més segura, i aquesta és la Generalitat de Catalunya. No oblidem que pel moment es tracta de defensar el sentit esquerrà i -- laic de la República i aquest sentit l'encarna perfectament i lleialment la Generalitat de Catalunya. A Espanya l'única força sana contra el feixisme que avança és el Partit Socialista, a Catalunya és la -- Unió Socialista de Catalunya d'acord amb les altres forces obreres que vulguin seguir-la i amb la Generalitat de Catalunya."

"Justícia Social", núm. 141, 17 de març del 1934.

232. Un Manifest de la USC. "Als afiliats i a la classe obrera tota". "Justícia Social", núm 141, 17 de -- març del 1934.
233. *Ibidem*.
234. *Ibidem*
235. Un mes més tard, en la conferència esmentada de -- Joan Comorera ("Justícia Social", n° 145, 14 d'abril del 1934), es ratificava en la decisió presa, alhora que criticava la tàctica verbalment revolucionària del Partit Socialista espanyol. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 338.
236. "¿Perquè és tan lluny encara Madrid de Barcelona?" Art. de R. FOLCH i CAPDEVILA, "Justícia Social", n° 139, 2 de març del 1934.
237. MARTINEZ CUENCA: Memòries inèdites, pàgs. 153-154. La reunió va tenir lloc a la Casa del Poble, i, hi eren presents, Largo Caballero, Comorera, Fronjosà, Martinez Cuenca, Palomas, i Sanchez Rovira.
238. Declaracions de Joan Comorera a L'Opinió, amb motiu de l'escissió de la UGT. "L'Opinió", n° 295, 17 -- d'abril del 1934.
239. "La Batalla", 20 d'abril del 1934.
240. Declaracions de Joan Comorera a l'Opinió amb motiu de l'escissió de la UGT. "L'Opinió", n° 295, 17 -- d'abril del 1934.

241. ALBERT BALCELLS: "Trabajo industrial y organización obrera en la Cataluña contemporánea (1900-1936)", - pàg. 138-139.

R. Vidiella, en les declaracions a "Adelante", (11 de gener del 1934), estava convençut del triomf del corrent largocaballerista a Catalunya.

242. "El Congreso Regional de la UGT". "La Batalla", 20 d'abril del 1934.

"El I Congrés del Secretariat Regional de la UGT". "L'Opinió", nº 295, 17 d'abril del 1934.

243. "El Socialista", núm. 7863, 17 d'abril del 1934.

244. Ibidem.

245. Les manifestacions fetes per Comorera a "L'Opinió" - (17 d'abril del 1934) eren especialment dures contra Largo Caballero, els secretaris General i Administratiu de la UGT catalana.

"El que passa en el penúltim viatge de Largo Caballero"

Nosaltres volfem mantenir la unitat del socialisme, però mentenint també la personalitat de Catalunya.

- El trencament polític tingué lloc el mes de febrer, quan Largo Caballero va venir a Barcelona, no és -- cert?

- Sí, Largo Caballero pretenia que nosaltres secundéssim la seva actitud, aparentment revolucionària...

- I us demanà que deixéssiu la vostra col.laboració amb el Govern de Catalunya?

- Nosaltres ens negàrem a adoptar la seva tàctica -

perquè a Catalunya no hi havia cap motiu que ho justificués; la nostra situació política no s'assemblava per res a la de Madrid. A més a més, no era ell el qui hauria hagut de decidir que canviéssim de posició.

En vista de tot això, donàrem per acabades les negociacions amb el president del Partit Socialista Espanyol. No hi ha manera d'entendre's amb els que no t'entenen...

"La vaga del 13 de febrer fou una intriga de Largo Caballero..."

- En anar-se'n d'aquí, Largo Caballero ens declarà la guerra -continua Joan Comorera-. Intrigà tot el que pogué perquè la Unió Socialista de Catalunya fos exclosa de l'Aliança Obrera. Ell fou un dels responsables més importants d'aquella vaga del 13 de febrer que, en el fons, no era més que un atac contra la Unió Socialista de Catalunya, i que posà en situació difícil el seu president, que era, al mateix temps, membre del Govern. Ja veieu quin és l'esperit revolucionari d'aquell home.

El secundaren els funcionaris de la Unió General de Treballadors: el secretari general i el secretari administratiu, que havien desitjat anar a la darrera candidatura de les eleccions municipals, i no foren elegits pels companys, i que en veure que la U.G.T. no els servia per als seus fins personals, es declaren contraris d'ella al si de l'Aliança Obrera i en la vida interna de la U.G.T.

Es a dir que s'uniren en l'atac a U.S.C. els despitats: el secretari general i el secretari administratiu, que no havien pogut anar en candidatura, i Largo Caballero, que no havia pogut imposar-nos la seva voluntat." "L'Opinió", nº 295, 17 d'abril del 1934.

E. de Francisco en un article publicat a "El Socialista" amb el títol "Restableciendo la verdad. El pleito con la USC", replicava amb igual duresa contra Comorera.

"Miente cuando afirma que Largo Caballero pretendió que secundasen ellos una determinada actitud. Miente cuando afirma que les pidió que abandonasen la colaboración en el Gobierno de Cataluña, pues esta no fue la cuestión tratada. Niente cuando afirma que en Madrid no entendemos los problemas de Cataluña. Miente cuando asegura que Largo Caballero al marchar de Cataluña les declaró la guerra. Miente cuando asegura que el mismo compañero intrigó cuanto pudo para que la USC fuese excluida de Alianza Obrera. Esta entidad es el mejor testigo. Miente con descaro ináudito al asegurar que el propio compañero fue el más responsable de la huelga del 13 de febrero. Miente cuando afirma que Largo Caballero es el causante de la ruptura con el PSOE siendo así que las relaciones quedaron rotas cuando el secretario del Partido dió por terminada su gestión a causa de la tozudez, soberbia e ignorancia de quienes solo se mueven a impulsos de odios, intrigas y ambiciones suplantando la soberanía de los representados".

"El Socialista", nº 7870, 25 d'abril del 1934.

246. "El Socialista", nº 7865, 19 d'abril del 1934.

247. "El Sindicalisme català ja té la Central que li calia. Congrés de constitució de la UGSO". "Justí -- cia Social", nº 162, 2 d'agost del 1934.

248. Ibídem.

249. J. Comorera formà part dels següents governs de la Generalitat:

5-I-1934 a 7-X-1934 Conseller d'Economia i Agricultura.

1-III-1936 a 26-V-1936 Conseller d'Economia i Agricultura.

31-VII-1936 a 6-VIII-1936 Conseller d'Economia.

26-IX-1936 a 17-XII-1936 Conseller de Serveis Pu
blics.

17-XII-1936 a 3-IV-1937 Conseller de Proveïments

3-IV-1937 a 16-IV-1937 Conseller d'Obres Públi
ques i Justícia.

16-IV-1937 a 5-V-1937 Conseller de Justícia.

29-VI-1937 a 9-II-1939 Conseller d'Economia.

250. FRANCESC ARTAL, EMILI GASCH, CARMÉ MASSANA, FRANCESC ROCA: "El Pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939)", pàgs. 14 i 15.

251. La posició de la USC davant del projecte presentat pel Conseller de Finances, C. Pi i Sunyer, es resumeix en els següents punts: la no solució de les despeses burocràtiques; no hi ha solucions a la necessitat de buscar nous recursos; tolerància envers alguns estaments de contribuents; i manca de visió política davant de la situació social. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 28 de desembre del 1932.

252. Vegi's intervenció completa al "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 285.

"Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 16 de març del 1933.

253. *Ibidem*.

254. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions". 16 -
de maig del 1933 i 24 de maig del 1933.
255. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions". 17 -
de maig del 1933.
256. *Ibidem.*
257. *Ibidem.*
258. *Ibidem.*
259. J. CAMPS I ARBOIX: "El Parlament de Catalunya --
(1932-1936)", pàg. 121 i següents.
260. Vegi's intervenció completa a "Pensament Polític -
de Joan Comorera", pàg. 313.
"Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 31 -
maig del 1933.
261. *Ibidem.*
262. El 18 de gener del 1934, la Lliga Catalana fa pú--
blic a la "Veu de Catalunya" el seu acord de relle--
var als seus representants al Parlament de Catalu--
nya del deure de portar-hi llur col.laboració.
J.CAMPS i ARBOIX. "El Parlament de Catalunya (1932
1936)", pàg. 102-103.
ISIDRE MOLAS: "Lliga Catalana" Volum I, pàg. 254.
263. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya",
12 de gener del 1934.
264. ANTONI FARRERAS: "De la Setmana tràgica a la implan--
tació del franquisme", pàg. 173.
Antoni Farreras opinava, en l'entrevista realitza-

da a Barcelona, el 10 d'octubre del 1979. Que pot ser Comorera dedicà tanta energia a la Conselleria amb altres finalitats o intervencions polítiques, tesi que reafirma la ja exposada en el llibre esmentat "Es molt possible que aquesta demostració de zel que Comorera desplegà des de les primeres setmanes de la seva actuació i que tan lloable era des del punt de mira catalanista, hagués estat esperonada al mateix temps per altres conveniències orientades a altres fins polítics de repercusió més immediats", pàg. 175.

En l'entrevista esmentada. A Farreras cita com a principals col.laboradors de Comorera al Departament d'Economia i Agricultura a Ruiz Ponseti, E--duard Simó, Folch i Capdevila. i Josep Santaló, els tres primers de la USC.

265. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya"
La ponència està formada per E. Ruiz Ponseti, Ramon Rahola, Frederic Turell, Ramon Companys, Jaume Martorell, Enric Monrós, Emili Colom.
266. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya"
21 de gener del 1934, pàgs. 329-330.
267. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya"
27 de maig del 1934, pàgs. 1257 a 1259.
268. *Ibidem.*
269. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya"
30 de març del 1934, pàgs. 1913-1914.

270. Cada una de les Seccions estaven composades d'un President, un Secretari i un nombre de Vocals de màxim vint.
271. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya", - 20 de maig del 1934, pàg. 1101. El B.O.G.C., del 31 de març del 1934, havia publicat el nomenament dels membres que formaven part del Consell d'Agricultura, Ramaderia, Caça i pesca, Consell Tècnic i Consell de Comerç, Banca i Turisme, essent nomenats Presidents de cada una de les Seccions, Manuel Galés (ERC); -- Ruiz Ponseti (USC) i Soler i Bru (ERC), respectiva--ment.
272. Entre altres actuacions portades a terme per la Conselleria d'Economia i Agricultura, el mateix Joan Comorera cita en el informe presentat al IIIer. Congrés de la USC, les següents:
- "El retorn a l'Ajuntament de Queralbs de la Vall de Núria que indegudament posseïa el Bisbe d'Urgell, - l'empenta donada als serveis de turisme en relació - amb les exigències i possibilitats actuals dels treballadors, la solució afortunada dels problemes que arruïnaven els productors d'arròs del Baix Ebre, la reorganització de la Junta Reguladora dels continguts de fruits i verdures, l'impuls dels serveis d'aeronàutica, les gestions insistents per a aplicar l'Estadut del Vi, etc". "Justícia Social", núm. 144, 12 - de maig del 1934.
- D'altres resolucions aplicades entre maig i octubre del 1934, van ser l'aprovació del Reglament de règim interior i procediment administratiu del Departament d'Economia i Agricultura; el Laude dictat sobre el -

règim de cànon a aplicar als regants del Canal d'Urgell; la política forestal i protecció de boscos, - foment del consum del suro etc.

273. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" - 17 de febrer del 1934.
274. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" 2 de març del 1934.
275. Intervenció de Joan Comorera al Parlament de Catalunya, sobre el projecte de Llei de creació d'una - Caixa de Crèdit Agrícola i Cooperatiu. Vegi's intervenció completa a "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 322.
"Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 20 de juliol del 1933.
276. *Ibidem.*
277. J. CAMPS I ARBOIX: "El Parlament de Catalunya (1931-1936)", pàg. 186.
278. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" - 31 de gener del 1934, pàg. 541.
279. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" 9 de maig del 1934, pàg. 816 a 823.
280. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" - 30 d'abril del 1934, pàg. 629.

281. J.CAMPS I ARBOIX. "El Parlament de Catalunya (1931-1936)", pàgs. 189 a 196. Els projectes van ser tramitats amb celeritat i aprovats per unanimitat -cal tenir en compte l'absència dels diputats de la Lliga Catalana-
282. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" - del 30 d'abril del 1934, pàgs. 621 a 629.
283. Ibidem.
284. ANTONI FARRERAS: "De la Setmana Tràgica a la implantació del franquisme", pàg. 174 a 182.
285. "L'Opinió", nº 885, 5 d'abril del 1934.
286. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" - 11 de juliol del 1934, pàg. 207 a 209.
287. ANTONI FARRERAS: Op. cit. pàg. 176
288. "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya" - 29 de juliol del 1934, pàg. 619.
289. ANTONI FARRERAS: Op. cit. pàg. 176.
290. A l'ordre es resolia també que:
"es prohibia terminantment als caps d'estacions de ferrocarril compreses dins de la regió autònoma el lliurament de qualsevol expedició de blat o farina que provingués de fora de Catalunya i no anés degudament acompanyat del permís de la J.C.C.B." i alhora es comunicava al Conseller de Governació el prec

per a que ordenés a tots els agents d'Autoritat de la seva jurisdicció que fessin complir amb tot el rigor l'esmentada ordre.

"Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya",
14 d'agost del 1934.

291. Les crítiques arribaren a l'extrem de dir que el Govern de la Generalitat posava fronteres i aranzels entre l'Estat i Catalunya. "L'Opinió" ho recollia amb les següents paraules:

"La intervenció de la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat en aquesta qüestió ha suscitat arreu d'Espanya, per part de determinats elements, una campanya violenta contra Catalunya, la qual ha culminat en mítings i assemblees per tal de protestar, segons ells, d'unes mesures arbitràries que perjudicaven els interessos dels agraris espanyols"
La resposta de Comorera era aquesta:

"-Entre els productors de blat existeixen dues categories: petits i grans productors. Els primers gairebé sempre han estat víctimes de l'especulació dels comerciants. En arribar el 31 d'agost, l'època de la collita, han de realitzar diners per tal de fer front als avanços que els han estat fets i complir els seus compromisos. Per això no tenen altre solució que sotmetre's a les exigències del moment i vendre el blat sempre a baix preu.

La meua preocupació -segueix dient el senyor Comorera- fou salvar aquests productors, perquè els altres se salven sols en virtut de la seva potència econòmica. Per això vaig accentuar la rigidesa de les meves actuacions, per a contenir la inundació

de blat de fora de Catalunya i provocar d'aquesta manera el sosteniment de preus interiors i especialment proporcionar als petits productors l'oportunitat de vendre ràpidament i a preu de taxa el seu estoc. Això, pràcticament, s'ha aconseguit, salvant els casos dels pagesos que, per ignorància o desconfiança, -- s'han deixat enganyar pels comerciants"

("L'Opinió", 18 de setembre del 1934, nº 1025)

En unes altres declaracions anteriors Comorera havia dit al mateix diari:

"Sobre aquest assumpte s'ha fet una campanya aferrissada, completament injustificada, ja que no tenia, en el seu fons, altres mòbils que aixecar l'opinió en -- contra de Catalunya i allò que ells representen en -- aquests moments de la vida espanyola.

A Catalunya hom no ha prohibit la importació de res.- El que s'ha fet és defensar els petits productors catalans contra la maniobra dels especuladors que vollien envair el nostre mercat amb el blat d'altres regions comprat per sota la taxa i amb farines fabricades a uns preus que delataven la violació de la taxa del blat."

(L'Opinió, 6 de setembre del 1934, nº 1015)

Vegi's alguns dels comentaris dels periòdics de Madrid, transcrits per A. Farreras a "De la Setmana Tràgica a la implantació del franquisme", pàg. 179.

292. "Catalunya produeix una tercera part del blat que necessitem; és a dir: el nostre blat es consumeix en -- menys de quatre mesos, de manera que, encara que no -- volguéssim, no tindríem altre remei que comprar el -- blat necessari per a vuit mesos, perquè no podem pre-

cindir del pa, ni anar a l'Argentina a adquirir el blat. Enguany, Catalunya haurà de consumir prop de 400 milions de pessetes en blat produït fora de Catalunya per a cobrir el seu dèficit".

Declaracions de Joan Comorera a L'Opinió. "L'Opinió" 6 de setembre del 1934, núm. 1015.

293. "L'Opinió", nº 1009, 30 d'agost del 1934 i "L'Humanitat", nº 873, 30 d'agost del 1934. Aquesta era l'opinió de Comorera, després d'haver-se desplaçat altra vegada a Madrid, el 5 de setembre del 1934.

En defensa de la producció catalana vaig dictar una sèrie escalonada d'ordres de rigorositat progressiva. Primer em vaig limitar a organitzar les Juntes socials, tal com disposa el decret; després, davant les primeres manifestacions d'especulació, vaig ordenar que totes les operacions de compra de blat i farina fossin sotmeses a l'examen de la Junta Central de Contractació. Com que això no fou suficient, vaig ordenar que cada partida de blat o farina que entrés a Catalunya havia de portar el vist i plau de la Junta Central de Contractació. Es clar que aquesta última ordre tingué com a conseqüència una limitació extremada de les operacions de compra de blat i farina d'altres regions, i em vaig adonar que això podia determinar una reacció contra la seva vigència, però per tal d'escurçar el període restrictiu vaig ordenar als fabricants de farina

que en el període de sis mesos comprassin al preu mínim de 50 pessetes tot el blat que hom oferís a les Juntes Socials de Contractació. Les conseqüències d'aquesta política han estat immediates i han permès acabar amb la restricció que hom ha combatut tant.

Em vaig proposar que tots els petits agricultors que manquessin de recursos econòmics per a resistir i que es veïen obligats a vendre per a pagar els deutes, comptessin amb mitjans suficients per a poder vendre el blat al preu de taxa. Això ja ho hem aconseguit, perquè en dos mesos els fariners han comprat 70.000 tones a aquests petits propietaris al preu de taxa.

El blat continua a mans dels productors catalans. Ara haurem d'acabar-nos amb el problema de l'especulació per evitar que s'augmenti el preu del pa. Es absurd donar un altre abast a la disposició de la Generalitat, i sobretot voler veure en això el desig de formar Duanes interiors per a perjudicar una altra regió "

(L'Opinió", nº 1015, 6 de setembre del 1934.

294. La simple lectura i comparació dels textos escrits de Joan Comorera i de Joaquim Maurin o A. Nin n'es una prova palesa. Comorera no llegirà amb profunditat els escrits de Lenin fins acabada la guerra, a partir de l'any 1939.
295. Ni la convocatòria de vaga general del 13 de maig del 1934, ni la d'octubre següent van ser recolzades per la CNT.
296. JOSE PEIRATS: "La CNT en la revolució española", Volum 1er., pàg. 77
297. Ibídem, pàg. 78
298. G. JACKSON: "La República y la guerra civil", pàg.114
299. Ibídem, pàg. 114
300. Ibídem, pàg. 119
301. Ibídem, pàg. 120-121
302. "La gravetat de l'hora actual" Conferència de Joan Comorera, "Justícia Social", nº 156, 14 de juliol del 1934; vegi's intervenció completa al "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 344.
303. Ibídem.
304. G. JACKSON: "La República y la guerra civil", pàg.116-117.
305. Ibídem, pàg. 117.

306. CAMPS I ARBOIX: "El Parlament de Catalunya (1932-1936)", pàg. 138.
307. *Ibidem*, pàg. 138.
308. Llei de Contractes de Conreu, aprovada en sessió -- del 21 de març del 1934, i tornada a aprovar el 12 de juny del 1934. Capítol Vè, article 44 "Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya"
309. *Ibidem*, Capítol Vè, art. 48.
310. "La gravetat de l'hora actual" conferència de Joan Comorera, "Justícia Social", núm. 156, 14 de juliol del 1934. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 344.
311. ALBERT BALCELLS: "El Problema Agrari a Catalunya - (1890-1936). La Qüestió rabassaire", pàg. 171.
312. *Ibidem*, pàg. 172-a 174.
313. *Ibidem*, pàg. 173.
314. CAMPS I ARBOIX: "El Parlament de Catalunya (1932-1936)", pàg. 146.
315. ALBERT BALCELLS: op. cit., pàg. 173.
316. PELAI PAGES: "Andreu Nin: su evolución política -- (1911-1937)", pàg. 173.

317. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937), pàg. 225
318. PELAI PAGES: Op. cit. pàgs. 173-174, Francesc Bonamusa transcriu la resolució de la Conferència de l'Aliança Obrera amb les següents paraules:
 "en caso de que se proclamara la República catalana, Alianza Obrera se esforzaría en transformarla en República socialista, y que desde luego, el proletariado debe defender el actual movimiento contra todo intento de aplastamiento por parte de la reacción central".
 FRANCESC BONAMUSA, op. cit. pàg. 225.
319. "La gravetat de l'hora actual", conferència de Joan Comorera, "Justícia Social", nº 156, 14 de juliol -- del 1934. Vegi's la transcripció completa de la conferència al "Pensament Polític de Joan Comorera", - pàg. 344.
320. Ibidem.
321. Ibidem;
322. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 12 de juny del 1934.
323. "La gravetat de l'hora actual", conf. cit. nota 319
324. Ibidem.
325. Ibidem.
326. Ibidem.

327. JOSE PEIRATS: "LA CNT en la revolución española", -
pàgs. 100-101
328. Ibídem, pàgs. 100-101.
329. Vegi's el manifest publicat el 6 d'octubre per la -
Confederación Regional del Trabajo de Cataluña y Fe
deración Local de Sindicatos de Barcelona, i l'anà-
lisi dels esdeveniments fet per Josep Peirats a l'o
bra citada, pàgs. 101-104.
330. Declaracions de Joan Comorera al diari "La Libertad"
(Madrid), transcrites a "Justícia Social", el 22 de
novembre del 1934.
331. Hi havia per damunt d'opcions ideològiques diferents,
una actitud unànime de defensar l'autonomia de Cata
lunya, costés el que costés, i amb els mitjans que
fos.
332. ISIDRE MOLAS: "Lliga Catalana", Volum II, pàg. 269.
333. AYMAMI I BAUDINA: "El 6 d'octubre tal com jo l'he -
vist", pàg. 120, 172 i següents.
334. Manifest de la Confederación Regional del trabajo -
de Cataluña y Federación Local de Sindicatos de Bar
celona.
JOSE PEIRATS, op. cit., pàgs. 101-102.
335. Ibídem.

336. AMADEU HURTADO: "Història del meu temps 1931-1936", pàgs. 288 a 297.
337. J. CAMPS i ARBOIX: "El Parlament de Catalunya, 1932-1936", pàgs. 154 a 155.
338. Ibídem.
339. "L'Opinió", nº 1041, 9 d'octubre de 1934.
340. Ibídem.
341. CARLES PI SUNYER: "La República y la guerra. Memorias de un político catalán", pàgs. 249 a 250.
342. Ibídem, pàgs. 244 a 245.
343. Revista "Història", Impremta Altamira, Madrid 1976.
344. AYMAMÍ BAUDINA: "El 6 d'octubre tal com jo l'he vist" pàg. 172.
345. Conferència de Joan Comorera sobre l'Aliança Obrera i el Partit Socialista. "Justícia Social" nº 145 14 d'abril del 1934. Vegi's volum sobre "Pensament Polític de Joan Comorera", pag. 338.
346. "L'Opinió", nº 1041, 9 d'octubre del 1934.
347. JOAN COMORERA: "L'Avi". Pròleg de Ventura Gassol. Barcelona.
Durant la segona meitat de l'any 1935 surten a "Justícia Social", continuats anuncis del llibre. J. Fronjosà en fa un article elogiós al núm. 35. 30 de novembre del 1935.

També a "Justícia Social" n° es dóna notícia de l'obra escrita per Comorera, "Fills de misèria".

348. "L'Humanitat", n° 1008, 15 de maig del 1935.
349. "Declaració de Joan Comorera al tribunal". "L'Humanitat", n° 1019, 28 de maig del 1935.
 JOSEP MIRET: "A la Moncloa amb el company Comorera". Entre d'altres qüestions Josep Miret explica la felicitació rebuda per Comorera per part dels companys socialistes de Madrid, per la seva declaració al tribunal solidaritzan-se amb la classe obrera d'Astúrias. J.S. "Justícia Social", n° 10, 8 de juny del 1935.
350. "L'Humanitat", n° 1038, 25 de juny del 1935.
351. CARLES PI SUNYER: "La República y la Guerra Memorias de un político catalán", pàg. 319 a 320.
352. JOAN COMORERA: "Cartes a un company" "Justícia Social", n° 29 i 38, 19 d'octubre i 21 de desembre del 1935, respectivament.
 Veure "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 350 i 357.
353. Ibidem.
354. Ibidem.
355. Ibidem.
356. CARLES PI SUNYER: "La República y la Guerra", pàg. 333,
357. Ibidem.

358. Ibídem, pàg. 327.
359. Ibídem, pàg. 334 i 34.
360. AYMAMI i BAUDINA: "El 6 d'octubre tal com jo l'he vist", pàg.
361. "Actes del Congrés de la USC", JS. "Justícia Social", n° 63, 13 de juny del 1936.
362. Ibídem.
363. PERE FOIX: "Serra i Moret", pàg. 160.
364. JOSEP MIRET: "Intel-lectuals i obrers" J.S. "Justícia Social", n° 9, 1 de juny del 1935.
365. Idem: "Intel-lectuals i obrers" J.S. "Justícia Social" n° 16, 20 de juliol del 1935.
366. Ibídem.
367. Ibídem.
368. Articles de R. PALOMAS i JOSEP MIQUEL RIPOLL sobre la polèmica "Intel-lectuals" i obrers", publicats a "Justícia Social", n° 10 i 13 del 8 i 29 de juny del 1935, respectivament.
369. A. FUSTER i VALLDEPERES: "El llegat dels intel·lectuals", J.S. "Justícia Social", n° 32, 9 de novembre del 1935.

370. Ibídem.
371. JOSEP FANÉS RIBERA: "Intel.lectuals i obrers", "J.S. "Justícia Social", nº 11, 15 de juny del 1935.
372. "Actes del Congrés de la USC." J.S. "Justícia Social" nº 63, 13 de juny del 1936.
373. Ibídem. "Actes del Congrés de la USC" (continuació) J.S. "Justícia Social" nº 64, 27 de juny del 1936,
374. "Actes del Congrés de la USC". J.S. "Justícia Social" nº 63, 13 de juny del 1936.
375. Ibídem.
376. JOAN FRONJOSA: "El dret d'opinar". J.S. "Justícia Social", nº 10, 8 de juny del 1935.
377. FOLCH i CAPDEVILA: "Amnistia, No!" J.S. "Justícia Social" nº 13, 29 de juny del 1935.
 FOLCH i CAPDEVILA: "Amnistia, No!" J.S. "Justícia Social" nº 14, 6 d'agost del 1935.
 FOLCH i CAPDEVILA: "Canvi de tàctica?". J.S. "Justícia Social", nº 19, 10 d'agost del 1935.
378. Intervenció de J. Fronjosà al Parlament amb motiu de la intapel.lació de Simó i Bofarull sobre els fets d'octubre.
"Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 5 de maig del 1936.
379. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista a España." pàg. 260.
380. ISIDRE MOLAS: "El sistema de partits polítics a Catalunya", pàg. 183 a 188.

381. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España".(1930-1937).
pàgs. 262-263 i 270-271.
382. "La conferència del company Comorera", J.S. "Justícia Social", nº 62, 6 de juny del 1936. Vegi's "Pensament Polític' de Joan Comorera" pàg. 360.
383. *Ibídem.*
384. "Cartes a un company", J.S. "Justícia Social", nº 34 23 de novembre del 1935. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 352.
385. Aquesta és la conclusió que se'n treu de la lectura detallada de les actes del Congrés ordinari de la USC de maig de 1936. J.S. "Justícia Social", nº 62, 63, 64, corresponent els dies 6, 13, i 27 de juny del 1936.
386. "Actes del Congrés de la USC" J.S. "Justícia Social" nº 64, 27 de juny del 1936.
387. "Actes del Congrés de la USC". J.S. "Justícia Social" nº 62, 6 de juny del 1936.
388. "Actes del Congrés de la USC".J.S. "Justícia Social". nº 64, 27 de juny del 1936
389. *Ibídem.*
390. *Ibídem.*
391. *Ibídem.*
392. *Ibídem.*
393. *Ibídem.*

394. Altres qüestions que motiven divergències de criteri son l'Aliança obrera i el reconeixement en les converses de fusió de l'Esquerra Comunista. Actes de les reunions a J.S. "Justícia Social", del 25 de maig del 1935.
395. "El Comitè Central del Partit Comunista de Catalunya, al Comitè Executiu del Bloc Obrer Camperol" "Lluita", nº 12, 1ª desena d'abril del 1935.
396. Ibídem.
397. Ibídem.
398. Ibídem.
- 399.-La concepció política de J. Maurín es topava frontalment amb la línia aprovada pel VIIè Congrés de la I.C. Vegi's "El Pensamiento Político de Joaquín Maurín". Tesi Doctoral presentada per ANTONI MONREAL, epígraf sobre "La cuestión del Frente Popular" pàg. 456.
400. "Entorn al Partit Únic Marxista", "Lluita", maig del 1935.
401. "Per la unificació del Partits Obrers" J.S. "Justícia Social", nº 8, 25 de maig del 1935.
402. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento Comunista en España (1930-1937)". pàg. 239.
403. Ibídem. pàg. 240.

404. JOSEP MIRET: "Un gran partit de classe", "Justícia Social", nº 18, 3 d'agost del 1935.
405. L'editorial de Justícia Social del 3 d'agost del 1935, que porta per títol "El Partit Socialista de Catalunya", dóna notícia oficial que les converses han estat iniciades amb el P.C.P. afirmant també que les dificultats per assolir la fusió socialista fan entreveure un "procès mínimament llarg".
Són varis els articles publicats després a "Justícia Social" defensant la formació més ràpida possible del P.S.C. Entre ells es poden citar:
VICENS RIERA "Les masses obreres esperen el P.S.C." J.S. nº 22, 31 d'agost del 1935.
FRANCESC OTERO "Després del VII Congrès de la I.C." J.S. nº 27, 5 d'octubre del 1935.
A. VILELLA i FREIXES: "La unitat socialista". J.S. nº 30, 26 d'octubre del 1935.
JOSEP MIRET: "Confusionisme" J.S. nº 31, 2 de novembre del 1935.
JOSEP MIRET: "La unitat obrera a Catalunya", J.S. nº 32, 9 de novembre del 1935.
TOMAS AMAT: "Amunt el P.S.C." J.S. nº 33, 9 de novembre del 1935.
FENÉS RIBERA: "La unitat obrera a Catalunya" J.S. nº 34, 23 de novembre del 1935.
406. JOAN COMORERA: "Cartes a un Company" nº 34. 23 de novembre del 1935, Vegi's "Pensament Polític" pàg. 352.
407. *Ibidem.*
408. *Ibidem.*

409. Ibídem.
410. Ibídem.
411. "La conferència del company Comorera". J.S. "Justícia Social", nº 62, 6 d'abril del 1936. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 360.
412. "Cartes a un company" J.S. "Justícia Social", nº 34, 23 de novembre del 1935. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 352.
413. Ibídem.
414. Ibídem.
415. Ibídem.
416. Ibídem.
417. "El gran acte de diumenge passat" J.S. "Justícia Social", nº 35, 30 de novembre del 1935, R. Jové i Brujau de la USC. escriu un article a "Justícia Social" a base de l'escrit de Comorera, defensant l'ampliació de la unitat obrera amb el P.C.C. "L'eixamplament de la unió", J.S. "Justícia Social", nº, 38, 21 de desembre del 1935.
418. "L'article de Comorera es publicà a la primera i segona plana de "Justícia Social", junt amb la presentació de l'acte procreació del P.S.C. J.S. "Justícia Social", nº 38, 21 de desembre del 1935.

419. JORDI ARQUER: "Carta oberta al meu entranyable amic Joan Comorera", "Front", nº. 1, 7 de desembre del 1935.
420. Ibidem.
421. Ibidem.
422. Ibidem.
423. Ibidem.
424. "Per la unitat Socialista", J.S. "Justícia Social" 14 de desembre del 1935. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 356.
425. Ibidem.
426. "Justícia Social", nº 39, 28 de desembre del 1935.
427. JOSEP LLUIS MARTÍN RAMOS: "Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936)", pàgs. 27-28.
428. "Actes del Congrés de la U.S.C.", J.S. "Justícia Social", nº. 64, 27 de juny del 1936.
429. JOSEP LLUIS MARTÍN RAMOS: "Els orígens del PSU de C. (1930-1936)" pàg. 231.
430. Ibidem.

431. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)". pàg. 262.

"Actes del CC. del POUM." 5 de gener del 1936.

"A propòsit d'un Manifest fraccional". Declaració del Comitè Executiu del P.O.U.M., 10 de desembre del 1935, CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona. J.S. "Justícia Social"

432. Comitè d'enllaç pro partit únic del proletariat de Catalunya.

Les representacions dels Partits sotasignants, components del Comitè d'enllaç, han arribat a un complet acord sobre els punts en què ha de basar-se el Partit Únic del Proletariat de Catalunya, i que són els següents:

Primer. El Partit Únic del Proletariat, resultant de la fusió dels quatre Partits sotasignants, basarà la seva estructura sobre els principis del Centralisme Democràtic, convertint-se així en un Partit d'una sola voluntat i una sola línia d'acció.

Segon. Enfront de la bugesia i dels seus Partits, el Partit resultant de la fusió mantindrà en tot moment la seva independència, en tant que Partit de Classe al servei del Proletariat i dels camperols.

Tercer. Pronunciant-se decididament per la defensa de la U.R.R.S. i recolzant la seva justa política de Pau, el Partit resultant de la fusió lluitarà contra la guerra imperialista i contra els seus propugnadors dins i fora del propi país.

Quart. El Partit del Proletariat de Catalunya, resultant de la fusió, recollirà les ànsies d'emancipació nacional del poble català i es convertirà en el seu més fidel propulsor i organitzador per arribar a la completa emancipació nacional i social del nostre poble.

Cinquè. Per tal de realitzar tot el seu programa, que serà elaborat i acordat pel Congrés de fusió dels quatre Partits, el Partit resultant de la fusió propugna la presa revolucionària del poder, enderrocant el poder de la burgesia i establint la Dictadura del Proletariat.

Sisé. El Comitè de Enllaç reconeix que és l'Internacional Comunista l'única Internacional que interpreta justament els anhels del Proletariat mundial i guia la realització del Socialisme triunfant en la sisena part del món, la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques.

Setè. Mentre i tant es prepara convenientment la realització del Congrés de fusió, els quatre Partits que constitueixen el Comitè d'enllaç es comprometen a realitzar una campanya conjunta i intensa d'esclarament, entre la classe obrera i masses populars de Catalunya, de la present declaració i actuar de comú acord en totes les lluites polítiques i sindicals que el moment actual ens planteja.

Barcelona, 23 de juny del 1936.

Per la Unió Socialista de Catalunya, Joan Comorera.

Pel Partit Català Proletari, Artur Cussó

Per la Federació Catalana del P.S.O.E., Rafael Vi-diella.

Pel Partit Comunista de Catalunya. Miquel Valdés.

J.S. "Justícia Social", nº 64, 27 de juny del 1936.

Entrevista amb Pau Cirera (París, 13 de setembre del 1976).

"En el Congrés de la U.S.C. de 1936 s'apropava la unificació. No va haver-hi polèmica. La unificació va ser acceptada per unanimitat. El sector de Serra i Moret havia anat perdent força, i els germans Xirau, Folch i Capdevila, etc. que eren més reticents no s'hi van oposar".

433. El nou Partit preveia la representació en el seu Comitè Central, de dos membres del P.S.O.E. i dos del P.C.E., segons explica Joan Comorera en la seva "Declaració" del 14 de novembre del 1949. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 1485.
434. "Treball", 28 juliol del 1936.
435. Entrevista amb Pau Cirera, París 13 de setembre del 1976.
436. JOAQUIN ALMENDROS: "Situaciones españolas 1936-1939. El P.S.U.C. en la guerra civil", pàg. 37.
437. No considero essencial entrar en una polèmica sobre quí va parar el cop de juliol a Barcelona. La realitat és que, fos quin fos el paper de cadascú, el desenllaç fou el poble armat i al seu capdavant, la classe obrera. Val la pena però tenir en compte, especialment, els testimonis de VICENÇ GUARNER: "L'aixecament militar i la guerra civil a Catalunya (1936-1939)", i LUIS ROMERO: "Tres dias de julio".
438. "La revolució plantejà a la classe obrera el problema del poder polític". Carta oberta a un grup d'obrers cenetistes de Barcelona. París 1949. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera, pàg.1428.
439. "Paraules de J. Comorera en el primer míting del P.S.U.C.", "Treball", 18 d'agost del 1936.
440. VICENÇ GUARNER: "L'aixecament militar i la guerra civil a Catalunya (1936-1939)". pàg. 111-112.

441. Vegi's la crònica dels derrers dies de juliol i les diferents posicions que es produïen al si de la C.N.T. i de la F.A.I., en l'obra de GARCIA OLIVER: "El eco de los pasos", pàg. 155 a 193.
442. VICENÇ GUARNER: "L'aixecament militar la guerra civil a Catalunya (1936-1939)".
443. "Butlletí oficial de la Generalitat de Catalunya", Any, IV, volum III. 9 d'agost del 1936.
444. "Treball", 5 d'agost del 1936.
445. "Treball", 7 d'agost del 1936.
446. "Treball", 13 d'agost del 1936.
447. "Treball", 8 de setembre del 1936.
448. "Treball", 8 de setembre del 1936.
449. "Butlletí oficial de la Generalitat de Catalunya". Any IV, volum III, 14 d'agost del 1936.
450. JOSEP Mª BRICALL: "Política econòmica de la Generalitat (1936-1939)". pàgs. 190-191).
451. Ibídem. pàgs. 261 a 265.
452. Ibídem. pàgs. 286 a 290.
453. "Manifest del Partit Socialista Unificat de Catalunya i de la Unió General dels treballadors. Als treballadors de Catalunya". "Treball" 10 de setembre del 1936.

454. Ibidem.
455. Ibidem.
456. Ibidem.
457. Ibidem.
458. D. ABAD DE SANTILLAN: "Por qué perdimos la guerra", pàg. 144.
459. Ibidem.
460. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España, (1930-1937)" pàg. 291-292.
461. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España, (1930-1937)" pàg. 293.
462. Discurs de Joan Comorera al míting del P.S.U.C. i U.G.T. al Price de Barcelona, el 18 d'octubre del 1936. "Treball", 20 d'octubre del 1936. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera". pàg. 367.
463. "Treball", 27 de setembre del 1936.
464. "Reconstrucció econòmica del país, al qual fi, es portarà immediatament a la pràctica el programa del Consell d'Economia creat per Decret de l'11 d'agost passat, que comporta:
Primer: la regulació de la producció, d'acord amb les necessitats de consum.

Segón: Control de comerç exterior.

Tercer: La col.lecció de la gran propietat rústica i el respecte de la petita propietat agrària.

Quart: La desvaloració parcial de la propietat urbana mitjançant la reducció dels lloguers o l'establiment de les taxes equivalents; quan no es cregui convenient beneficiar els llogaters.

Cinquè: La col.lectivació de les grans industries, dels serveis públics i dels transports.

Sisè: La incautació i col.lectivació dels establiments abandonats per llurs propietaris.

Setè: La intensificació del règim cooperatiu en la distribució dels productes i en particular l'explo-tació en règim cooperatiu de les grans empreses de distribució.

Vuitè: El control obrer dels negocis bancaris fins arribar a la nacionalització de la banca.

Nocè: El control obrer sobre les industries priva-des.

Desè: La reabsorció enèrgica per l'agricultura i la indústria dels obrers sense feina, per la revaloració dels productes agrícoles, el retorn al camp dels obrers que pugui absorvir la nova organització del treball agrícola, la creació de noves industries, l'electrificació integral de Catalunya, etc.

Onzè: La supressió ràpida dels diversos impostos indirectes, en el temps i en la mesura possibles."

"Treball" 27 de setembre del 1936.

465. *Ibidem*.

466. "No n'hi ha prou amb desitjar la victòria! tothom ha de contribuir a forjar-la!!". (Editorial).

"Treball", 30 de setembre del 1936.

467. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España (1930-1937)". pàgs. 297 a 300.
468. "Declaracions de Josep Tarradellas", "La Humanitat" 2 d'octubre del 1936.
469. "Discurs de Joan Comorera al míting del P.S.U.C. i la U.G.T. en el Price de Barcelona, el 18 d'octubre del 1936. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comore-ra" pàg. 367.
470. Ibídem.
471. Ibídem.
472. Ibídem.
473. Ibidem.
474. Ibídem.
475. "Treball", 23 d'octubre del 1936.
476. "Treball", 23 d'octubre del 1936.
477. Sobre l'activitat d'Andreu Nin i la creació dels tribunals Populars. Vegi's FRANCESC BONAMUSA:, "Andreu Nin y el movimiento comunista en España, (1930-1937)". pàgs. 309 a 313.
478. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any IV, volum IV, 28 d'octubre del 1936.

479. JOSEP Mª BRICALL: "Política Econòmica de la Generalitat, (1936-1939). pàgs. 193 a 196.
480. "Decret de Col·lectivitzacions i Control obrer"
Art. 2º, D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any IV, Volum IV, 28 d'octubre del 1936.
481. "Decret de Col·lectivitzacions i Control obrer"
Arts. 21, 22, i 23 D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya". Any IV, volum IV, 28 d'octubre del 1936.
482. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any IV, volum IV, 27 d'octubre del 1936.
483. Transcripció dels discursos a "Treball" del 27 d'octubre del 1936.
484. Ibidem.
485. Ibidem.
486. Ibidem.
487. "Treball", 27 d'octubre del 1936. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 380.
488. Ibidem.
489. Ibidem.
490. "La Batalla", 27 d'octubre del 1936.

491. Ibídem.
492. "Treball", 5 de novembre del 1936.
493. JOSEP PEIRATS: "La C.N.T. en la revolució espanyola"
Tomo 1, pàgs. 219 220.
494. Ibídem.pàgs. 221 a 225.
495. "Solidaridad Obrera", 4 de novembre del 1936.
496. Ibídem.
497. Ibídem.
498. Declaracions de Compays els dies 4 i 5 de novembre.
Vegi's "LaHumanitat" i "Treball" els dies 5 i 6 de
novembre del 1936. En el transcurs d'aquest mes s'a-
niràn repetín les crides per a respectar i complir
els acords del Consell de la Generalitat.
499. GARCIA OLIVER: "El eco de los pasos", pàgs. 212 a
220 i 277 a 288.
500. Ibídem.
501. Ibídem.
502. Ibídem.
503. Discurs de Joan Comorera en el míting de la J.S.U.
a Reus, el dia 8 d'octubre del 1936. "Treball",
9 d'octubre del 1936.

504. *Ibidem.*
505. *Ibidem.*
506. *Ibidem.*
507. GARCIA OLIVER: "El eco de los pasos", pàg. 252.
508. MANUEL CRUELLS: "El separatisme català durant la guerra civil", pàgs. 78 a 91.
509. *Ibidem.* pàg. 128.
510. MONTSERRAT ROIG: "Rafael Vidiella, l'aventura de la revolució", pàg. 123. "Parlament de Catalunya. Diari de Sessions", 18 d'agost del 1937.
511. *Ibidem.*
512. *Ibidem.*
513. El contingut del comunicat és reproduït a el manifest del P.S.U.C. i l'U.G.T. adreçant al poble de Catalunya, el 15 de desembre del 1936, i citat també en el discurs de Joan Comorera en el míting del P.S.U.C. i l'U.G.T. al gran Price de Barcelona, el 20 de desembre del 1936.
- "Explicar la crisi actual com a producte d'un desgraciat incident o com el resultat d'una pugna de compatència entre sectors representats al Govern, és voler amagar al poble català la cosa més important que aquesta crisi planteja.
- La crisi s'ha plantejat, en realitat, perquè l'actuació del Concell en crisi no representa l'esperit

actual del país en el qual les experiències de la guerra han desenvolupat enormement les concepcions que propugnen una política, l'eix fonamental de la qual sigui la mateixa guerra. S'ha plantejat per la impotència del Consell per a dirigir en aquesta etapa precisa les activitats de tot un poble que vol vèncer i que necessita un Govern capaç de portar-lo a la victòria.

Nosaltres, interpretant aquest desig de les masses populars, ens adreçarem el dia 24 del mes passat a la C.N.T. i a la F.A.I. fent-los proposicions concretes que anaven encaminades a reorganitzar el Concell de la Generalitat en un Govern capaç de complir la missió fonamental de tot govern en època de guerra: organitzar la victòria. Les dues organitzacions germanes no compartien els nostres punts de vista i quan després de llarga discussió i desesperant ja d'arribar a un acord anàvem a plantejar la crisi obertament, un anotjós incident, producte d'una situació que amb les propocicions nostres volíem canviar, ha fet que el Conseller Delegat hagi estat qui ha plantejat la crisi.

Què proposàvem a la C.N.T. i què proposem ara al poble català davant la situació?

Un Govern compost dels homes més caracteritzats de las organitzacions antifeixistes amb autoritat i poders suficients per a fer complir els drets acordats. Un Consell Superior de Defensa format per elements responsables del Govern, que pugui mobilitzar tots els recursos del país per a la guerra. Un Comotè de Guerra en el qual hi hagi els elements responsables directes del front i que pugui dirigir totes les activitats militars. Una reorganització de la indústria de guerra que posi en marxa tota la capacitat

tècnica de la indústria catalana. Creació immediata, i sense sebotatges de cap mena, de l'exèrcit popular. Reorganització i enfortiment de les finances de la Generalitat. Llibertat d'acció i responsabilitat personal dels Concellers, i, com a conseqüència, supressió de tota mena de Juntes i Comitès o limitació de les seves facultats que els converteixen actualment en un Govern en miniatura.

Acceptades les nostres proposicions, tindríem un Govern que acabaria amb la indisciplina social, portaria la confiança a tot el poble i posaria tot el país en peu, sostenint amb totes les seves forces l'ofensiva formidable de l'Exèrcit Popular, al qual la reraguarda organitzada hauria donat tots els elements tècnics d'un exèrcit modern tota la moral d'un exèrcit victoriós.

"Davant de la crisi del Govern de la Generalitat. Un importantíssim manifest del P.S.U.C. i l'U.G.T. al poble de Catalunya".

"Treball" 15 de desembre del 1936.

514. Discurs de Joan Comorera en el míting del P.S.U.C. i la U.G.T., al Price de Barcelona, el 20 de desembre del 1936

Comorera explicà tots els esforços realitzats per tal d'evitar la crisi governamental. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 385.

"Treball", 22 de desembre del 1936.

515. Vegi's nota 513.

516. "Discurs de Comorera al Price de Barcelona", el 20 de desembre del 1936, Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 385.

"Treball", 22 de desembre del 1936.

Davant la crisi del Govern de la Generalitat" Manifest del P.S.U.C. i la U.G.T. al poble de Catalunya
"Treball" , 15 de desembre del 1936.

517. Ibidem.
518. La C.N.T. que es mantindria al marge de la crisi, acabaria donant suport a la seva resolució, com veurem més andavant.
519. "Declaracions de Joan Comorera" "Treball", 13 de desembre del 1936
520. Ibidem.
521. Ibidem.
522. PERE ARDIACA: "No pot separar-se la guerra de la revolució" "Treball", 29 de desembre del 1936
523. PELAI PAGES: "Andreu Nin, su revolución Política (1911-1937)". pàg. 227.
524. Ibidem. pàg. 239.
525. "Resolución del Comité Ejecutivo del P.O.U.M. sobre el proceso y el fusilamiento, en Moscú de 16 bolcheviques de la Revolución de octubre".
"La Batalla", 28 d'agost del 1936.
526. "La Batalla", 15 de novembre del 1936.
527. "La Batalla", 27 de novembre del 1936

528. "Carta a una companya iniqua". El Consolat General de la URSS surt al pas d'una maniobra del feixisme internacional".
"Treball", 28 de novembre del 1936.
529. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento Comunista en España", pàg. 350.
530. JOSÈ PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española" Tomo 1, pàg. 245.
531. "Discurs de Joan Comorera en el míting del P.S.U.C. i la U.G.T., al Price de Barcelona", el 20 de desembre del 1936. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 385.
"Treball", 22 de desembre del 1936.
532. Ibídem.
533. Ibídem.
534. "Els nous kolacs dels proveïments". Vegi's discurs de Joan Comorera el 20 de desembre al Price de Barcelona, "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 385.
"Treball", 22 de desembre del 1936.
En unes declaracions publicades al "Noticiero Universal", Comorera reitera, la falta d'una planificació dels proveïments, la no previsió de l'escassetat de blat i altres aliments bàsics, i l'enriquiment de multitud de Comitès a costa del poble i la revolució". "Noticiero Universal", 22 de desembre del 1936.

535. "El Compañero Doménech, ex consejero de Abastos, contesta a la nota de Juan Comorera."
"Solidaridad Obrera", 23 de desembre del 1936.
536. Testimoni de Conxa Vaquero Abadia, militant de la F.A.I. Barcelona 12 de gener del 1978.
537. "La Humanitat", 6 de gener del 1937. nº 1518.
538. "Las Noticias", nº 13938. 26 de desembre del 1936.
539. "Treball", 27 de desembre del 1936.
540. "Treball", 30 de desembre del 1936.
541. "Treball", 5 de gener del 1937.
542. "Treball", 19 de gener del 1937.
543. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalita de Catalunya", Any IV, volum IV, del 21, 23,i 25 de desembre del 1936.
544. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any IV, volum IV, 30 de desembre del 1936.
545. Ibídem.
546. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any IV, volum IV, 25 de desembre del 1936.
547. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any IV, volum IV, 30 de desembre del 1936.
548. Ibídem.

549. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any V, Volum 1,8 de gener del 1937.
550. "Treball", 6 de febrer del 1937.
551. "Solidaridad Obrera", 7 de febrer del 1937.
552. "Treball", 15 de febrer del 1937.
553. Entrevista amb J.M. Vilarrúbia, Barcelona, 9 de desembre del 1979.
554. "Treball", 2 de febrer del 1937.
555. "Treball", 17 de Gener del 1937.
556. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any V, volum 1, 2 de març del 1937.
557. "Solidaridad Obrera", 22 de febrer del 1937.
558. "Treball", 5 de gener del 1937.
559. "Treball", 23 de febrer del 1937.
560. "Solidaridad Obrera", 17 de desembre del 1936.
561. "Treball", 31 de gener i 2, 3 i 4 de febrer del 1937. Vegi's al "Pensament Polític de Joan Comore-ra", al seu informe al Ple afiliat del Comitè Central, pàg. 400.
562. *Ibidem*.

563. *Ibidem.*
564. *Ibidem.*
565. *Ibide.*
566. *Ibidem.*
567. *Ibidem.*
568. *Ibidem.*
569. *Ibidem.*
570. "Treball", 6 de febrer del 1937.
571. Intervenció de Victor Colomer al Congrés de treballadors de la terra ,
"Treball", 24 de gener del 1937.
572. "El P.S.U. a tots els treballadors. La veritat sobre els fets de la "Fatarella", "Treball", 28 de gener del 1937.
Comunicat del Secretariat de la U.G.T., "Noticiero Universal", 27 de gener del 1937.
"Sobre lo que ha ocurrido en Fatarella" "Noticiero Universal", 28 de gener del 1937.
Vege's també, JOSE PEIRATS, "La C.N.T. en la revolución española", Tomo 11, pàg. 128.
573. "La Humanitat", 6 de febrer del 1937.
574. "Solidaridad Obrera", 4 de febrer del 1937.

575. JOSE PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española"
Tomo 11, pàg. 130.
576. "La Humanitat", 18 de març del 1937.
577. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any V, volum 1, 4 de març del 1937.
578. Ibídem.
579. "La Humanitat", 28 de febrer del 1937.
580. Ibídem.
581. "La Humanitat", 14 de març del 1937.
582. JOSEP PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española"
Tomo 11, pàg. 133-134.
583. "Treball", 24 de març del 1937.
584. Ibídem.
585. "Treball", 27 de març del 1937
586. JOSEP PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución Española"
Tomo 11, pàgs. 131-132.
587. "La Noche", 30 de març del 1937.
588. "Solidaridad Obrera", 30 de març del 1937.
589. "Solidaridad Obrera", 2 d'abril del 1937.

590. "Solidaridad Obrera", 4 d'abril del 1937
591. "Declaració de Joan Comorera" "Treball", 30 de març del 1937.
592. *Ibidem.*
593. "A tot el poble de Catalunya". Manifest del Comitè Central del P.S.U.C. (Adherit a la Internacional Comunista). "Treball", 30 de març del 1937.
594. "La Humanitat", 2 d'abril del 1937.
595. "Solidaridad Obrera", 2 d'abril del 1937.
596. Transcripció del document en el discurs de Joan Comorera sobre el Pla de la Victòria. Vegi's "Pensament Polític, de Joan Comorera" pàg. 436. "Treball", 9 d'abril del 1937
597. "La Humanitat", 3 d'abril del 1937.
598. "Treball". 3 d'abril del 1937.
599. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any V, volum 11, 4 d'abril del 1937.
600. "Una momentània solució a la crisi" "Treball", 4 d'abril del 1937.
601. Aquest és el "Pla de la Victòria" aprovat pel Comitè Central del P.S.U.C. (Internacional Comunista) i el Secretariat de Catalunya de la U.G.T.:

Per a assegurar la victòria damunt del feixisme espanyol i internacional, aquest Govern del poble antifeixista haurà de portar a la pràctica el següent Pla de la Victòria:

1.- Creació ràpida de l'Exèrcit Popular Regular a Catalunya com a part integral de l'Exèrcit únic de la República, condició fonamental de la victòria contra el feixisme, sentinella fidel de les conquestes revolucionaries i de les llibertats d'Espanya i de Catalunya després de la victòria. Exèrcit estructural segons les normes estrictes de l'art militar, suprimint les columnes particulars sindicals i de partit.

Creació d'un sistema de fortificacions i refugis, i organització d'un cos especialitzat en la seva construcció.

Formació ràpida de comandaments tècnics i polítics mitjançant l'ampliació de l'Escola Popular de Guerra, i creació d'una Escola central de Comissaris de Guerra; passant decididament a una promoció audaç, al comandament superior i als llocs de més responsabilitat, dels soldats i del comandament inferior que hagin donat prova de la seva capacitat en la lluita i de la seva fidelitat antifeixista. Depuració del comandament i de l'Exèrcit en general a Catalunya.

Liquidació de tots els elements faixistes emboscats i reemplaçament dels tebis o que no sentin la causa del poble per aquells més abnegats i degudament provats des de el punt de vista de la seva lleialtat a la nostra causa.

11.- Creació immediata de reserves abundants per a l'Exèrcit Popular Regular a Catalunya.

Organització immediata de cinc noves divisions amb els mobilitzats de les lleves del 36, 35, 34, 33 i 32, com a primera reserva del nostre Exèrcit.

Organització de la instrucció pre-militar de la població civil i de tota la joventut apta per a les armes com a segona reserva del nostre Exèrcit Popular Regular.

Organització de reserves especialitzades en la defensa antiaèria-antiquímica i de les costes i altres tipus especials de defensa.

III.- Creació d'una potent indústria de guerra, transformant tot Catalunya en una gran fàbrica de material de guerra, elaborant un pla de conjunt per a l'adaptació de tota l'indústria a les necessitats de la guerra per tal de produir l'armament, les municions i els equips necessaris per tal de prevenir el front d'Aragó i els altres fronts de la República.

Nacionalització de les Indústries de guerra bàsiques i militarització del transport.

Capacitar en el curs màxim de tres mesos un mínim de cent mil dones per tal d'ocupar els llocs del homes mobilitzats a les indústries, transports i serveis públics.

Organització de la lluita contra els emboscats.

Creació de la Conselleria d'Indústries de Guerra per tal d'organitzar, coordinar i desenvolupar totes les activitats de les indústries de guerra, responent a un pla determinat i d'acord amb el Govern de la República.

IV.- Política econòmica de guerra. Adaptació i reajustament de les indústries segons la necessitat de la guerra. Readaptació professional dels obrers

i de les obreres segons les mateixes necessitats per tal de suprimir l'atur forçós, inadmissible i injustificable en un país **en** guerra. Coordinació de totes les indústries i empreses, i utilització i repartició de les matèries primes segons les necessitats de la producció de la guerra.

Règim de severa economia, prescindint adhus del més necessari, per a concentrar-ho tot per a la guerra.

V.- Política justa al camp, assegurar la llibertat dels camperols per a treballar la terra individualment o col·lectivament, segons llur pròpia voluntat.

Estimular amb crèdit i altres mitjans la producció agrícola més útil i més necessària per a la guerra. Regulació de la compra-venda dels productes del camp, estimulants la cooperació, i organitzar el comerç exterior sobre la base dels acords convinguts entre el Govern de la Generalitat i el Govern de la República.

VI.- Seguretat i ordre revolucionari antifeixiste, creació ràpida del Cos Únic de Seguretat Interior, amb una prèvia depuració imparcial i objectiva, segons determinen els decrets aprovats per l'anterior Govern de Catalunya.

Lluita sistemàtica i sense repós per anihilar la cinquena columna.

Lluita contra tots els faixistes emboscats i, per tant, depuració obligatòria de totes les organitzacions i partits antifeixistes.

Liquidació enèrgica i ràpida dels excessos dels elements i dels grups incontrolats.

VII.- Concentració de totes les armes de guerra en mans del Govern perquè les utilitzi d'acord amb les necessitats de la guerra.

VIII.- Límita despiadada contra els especuladors, agiotistes i aprofitadors dels sacrificis que la guerra imposa al poble, respectant, però els drets i els interessos de la petita burgesia que està disposada honradament a participar en l'esforç i el sacrifici comuns.

Creació de Tribunals Populars per a castigar d'una manera exemplar els abusos criminals dels aprofitadors de la guerra, que estan enriquint-se amb la misèria del poble.

IX.- Creació d'una moral de guerra i d'una austeritat de guerra a la reraguarda.

Realització d'una política severíssima d'economia per acabar amb tota despesa supèrflua, amb l'excés de burocràcia i d'acumulació de sous als organismes oficials, a les ampreses i a tots els ordres de la vida del país.

Repartiment equitatiu dels sacrificis i càrregues de la guerra, Segons les possibilitats econòmiques de les diverses capas de la població.

Aplicació d'una política fiscal i bancària de cara a la guerra.

X.- Supeditar tota l'actuació i totes les seccions a l'objectiu suprem de la guerra victoriosa contra el feixisme i col.laboràn estretament amb el Govern de la República en totes les tasques del front i de la reraguarda, plenament convençuts que les llibertats de Catalunya s'assoleixen i es consoliden en la mesura que sapiguem lluitar units els pobles hispànics contra l'enemic comú, el feixisme espanyol i internacional.

"Treball", 8 d'abril del 1937.

602. *Ibidem.*
603. *Ibidem.*
604. *Ibidem.*
605. *Ibidem.*
606. "Treball", 9 d'abril del 1937. Vegi's la transcripció del discurs de Comorera a "Pensament Polític de Joan Comorera". pàg. 436.
607. *Ibidem.*
608. *Ibidem.*
609. *Ibidem.*
610. *Ibidem.*
611. *Ibidem.*
612. Discurs d'Antoni Sesé. al míting del P.S.U.C. i a la U.G.T. al Price de Barcelona, el 8 d'abril del 1937. "Treball", 9 d'abril del 1937.
613. "La guerra exige una solución eficaz y rápida al problema político" "Solidaridad Obrera", 9 d'abril del 1937.
614. "El Plan de la Victòria"
"Solidaridad Obrera" 10 d'abril del 1937.

615. "Treball", 15 d'abril del 1937.
616. D.O.G.C. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any V, volum.11, 17 d'abril del 1937.
617. "La Humanitat", 17 d'abril del 1937.
618. "Revoluciones al dictado. La hegemonía de los pequeños grupos en los grandes sindicatos".
"Solidaridad Obrera", 18 d'abril del 1937.
619. Entrevista amb Núria Comorera i Wenceslao Colomer París, 13 d'abril del 1979.
620. Entrevista amb Josep del Barrio, París 4 de gener del 1982.
621. "La Humanitat", 17 d'abril del 1937.
622. "Treball", 1 de maig del 1937 i
"Treball", 2 de maig del 1937.
623. Declaració del Comitè Regional de la C.N.T. contra l'assassinat de Roldán Cortada.
"Solidaridad Obrera", 27 d'abril del 1937.
624. "Por un orden revolucionario en la retaguardia" ,
editorial de "Solidaridad Obrera" del 28 d'abril del 1937.
625. JOSEP PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española", tomo: 11, pàgs. 137-138.

626. Ibídem. pàg. 143.
627. Discurs pronunciat per Joan Comorera al Price de Barcelona, el primer de juny del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 453.
628. Entrevista amb Rafael Vidiella, Barcelona, 15 d'octubre del 1979.
629. JOSE PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española", tomo 11, pàg. 147.
630. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España". 1930-1937". pàgs, 365 a 374.
631. Ibídem.
632. Ibídem.
633. El "Noticiero Universal", 4 de maig del 1937.
634. El "Noticiero Universal", 5 de maig del 1937.
635. Entrevista amb Rafael Vidiella, Barcelona, 15 d'Octubre del 1979.
636. El "Noticiero Universal", 5 de maig del 1937.
637. "Vegi's la transcripció dels discursos de Marià R. Vázquez, Garcia Oliver i Frederica Montseny junt amb els d'altres dirigent de la U.G.T., del P.S.U.C. i de l'E.R.C. el "Noticiero Universal" dels dies 4, 5 i 6 de maig del 1937.
638. El "Noticiero Universal", 6 de maig del 1937.

639. Editorial del "Noticiero Universal", 6 de maig del 1937.
640. "Noticiero Universal", 5 de maig del 1937.
641. "Noticiero Universal", 6 de maig del 1937.
642. "Noticiero Universal", 15 de maig del 1937.
643. "Treball", 1 i 2 de maig del 1937.
644. "Treball", 6 de maig del 1937.
645. "Noticiero Universal", 7 de maig del 1937.
646. "El trotsquismo en acción. Los incitadores a la rebelión contra el Frente Popular y la República Democrática", "Mundo Obrero", del 6 de maig del 1937.
"Ha sido sofocado el criminal alzamiento de los facciosos en Cataluña. El P.O.U.M. incitador de la rebelión, enemigo del pueblo" "Mundo Obrero", 7 de maig del 1937.
"La traición solo tiene un nombre: Traición".
"Mundo Obrero", 8 de maig del 1937.
647. Vegi's "Treball", dels dies 13, 14, 15, 16, 18 i 20 de maig del 1937, la campanya per a la dissolució del P.O.U.M.. A partir de la segona quinzena de juny els atacs contra aquest partit aniràn Minvant.

648. Discurs de Joan Comorera al míting del P.S.U.C. celebrat al Price de Barcelona, el primer de juny. També intervenen Pere Ardiaca i Rafael Vidiella. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 435. "Treball", 2 de juny del 1937.
649. Ibídem.
650. Ibídem.
651. Ibídem.
652. Ibídem.
653. Ibídem.
654. Ibídem.
655. "Noticiero Universal", 6 de maig del 1937.
656. JOSE PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española", Tomo 11, pàgs. 176-179.
657. FRANCESC BONAMUSA: "Andreu Nin y el movimiento comunista en España", pàg. 374.
568. Ibídem.
569. JOSE PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española", pàg. 182.
660. JOSE PEIRATS: "La C.N.T. en la revolución española", pàgs. 184-185.

661. La distribució de carteres que proposava Largo Caballero, era:
 U.G.T.: Presidència i tres ministeris (Defensa, Estat i Governació).
 P.S.O.E.: dos ministeris (Aisenda i Agricultura, Indústria i Comerç).
 P.C.E.: dos ministeris (Treball i Instrucció Pública).
 C.N.T.: dos ministeris (Justícia i Sanitat).
 U.R.: un ministeri (Comunicacions i Marina Mercant).
 I.R.: dos ministeris (Obres Públiques i Propaganda).
 E.R.C.: un ministeri sense carteres.
 P.N.V.: un ministeri sense carteres.
 JOSE PEIRATS: "La C.N.T. en la revolució espanyola", pàg. 186.
662. HUGH THOMAS: "La guerra civil espanyola", pàg. 513.
663. Discurs de Joan Comorera al Price de Barcelona, el primer de juny del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" 453.
 "Treball", 2 de juny del 1937.
664. Ibídem.
665. Ibídem.
666. Ibídem.
667. Ibídem.
668. Ibídem.

669. "Treball", 27 de juny del 1937.
670. "Treball", 30 de juny del 1937.
671. "El P.S.U.C., un projecte polític que esdevé hegemònic", Vegi's pàgs. 407-408.
672. MANUEL TARIN IGLESIAS: "Joan Comorera, el "Lenin Catalán", detenido en Barcelona". Art de "La Pensa", 15 de juny del 1954.
673. Entrevista amb Pau Cirera. París 13 de setembre del 1976.
674. CARLES GERHARD: "La Comissaria de Montserrat durant la guerra civil", Memòries inèdites, pàgs 302-303. Arxiu Abadia de Montserrat
675. Ibídem. pàg. 303.
676. Ibídem. pàg. 303.
677. Ibidem. pàg. 303.
678. Ibídem. pàg. 432-433
679. "Per què el P.S.U. ha esdevingut un gran partit", "Treball", nº 301, 7 de juliol del 1937.
680. Ibídem.
681. Ibídem.

682. R. ARDIT, A. BALCELLS, N. SALES: "Història dels Països Catalans" , pàgs. 607-608. EDHASH, Barcelona 1980.
683. "Treball", nº 413, 14 de novembre del 1937.
684. "Meridià", Setmanari de Literatura, art i política. Tribuna del Front Intel.lectual Antifeixiste. Any 1, 14 de febrer del 1938.
685. Ibídem.
686. Ibídem.
687. "Tot un damà prometedor ed juga encara a camp des cobert". "Meridià" , nº 1, 14 de gener del 1938.
688. "El Popular", Mèxic, 3 de novembre del 1940. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona.
689. "Treball", nº 317, 25 de juliol del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 475.
690. Vegi's l'epígraf: "Resistir és vencer"! pàg. 693.
691. "Tres condicions de la victòria". Informe de Joan Comorera en el Ple del Comitè Central del P.S.U.C. celebrat a Lleida. "Treball", nº 466, 15 de gener del 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera". pàg. 574.

692. "Per la victòria". Informe de Joan Comorera pronunciat en el Comitè Central del P.S.U.C.
"Treball", nº 507. 5 de juny del 1938.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg..
pàg. 611.
693. *Ibidem*.
694. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España", pàg. 63.
695. *Ibidem*. pàg. 85.
696. *Ibidem*. pàg. 181.
697. *Ibidem*. 97-98.
698. *Ibidem*. pàg. 86-97.
699. "Tres condicions de la victòria"
"Treball", nº 466, 15 de gener del 1938.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg.
574.
700. "Treball", 2 de febrer de 1937.
701. "Treball", nº 317, 25 de juliol del 1937. Vegi's
"Pensament Polític de Joan Comorera". pàg. 475.
702. "Catalunya en peu de guerra", Ed. del P.S.U.C.
març del 1937. Hemeroteca de Barcelona.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera."
pàg. 427.

703. "Catalunya en peu de guerra", Ed. del P.S.U.C. març del 1937. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera". pàg. 427.
704. Ibidem.
705. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España", pàg. 247-248.
706. El culte a la personalitat encaixava perfectament amb el caràcter de Comorera. Encara que sigui una anècdota no deixa de ser significativa la nota agraïda a Treball, després del retorn de Comorera de la URSS, en la que s'informava de l'edició especial d'un retrat de Comorera, a disposició de tots els militants.
"Treball", nº 537, 8 d'abril del 1938.
707. Pere Ardiaca publicà un total de sis articles sota el títol "Davant la 1ª Conferència Nacional del P.S.U.", que surten entre el 18 de juny del 1937 i el 15 de juliol del 1937.
708. Entrevistes amb Pere Ardiaca (Barcelona, 27 d'abril del 1982), i amb Josep del Barrio (Barcelona, 4 i 5 de novembre del 1981).
709. A. TONA I NADALMAI: "Estampes. A la memòria de Miquel Serra-Pàmies" per "Ressorgiment", Buenos Aires, Octubre del 1972.
710. Entrevista amb Josep del Barrio, Barcelona, 4 i 5 de novembre del 1981.

711. VICTOR COLOMER: "Urgeis la unitat proletària i antifeixista". Pròleg de Joan Comorera. Ed. Departament d'Agitació i Propaganda del P.S.U.
712. CARLES GERHARD: "La Comissaria de Montserrat durant la guerra civil. Memòries inèdites" ,pàg. 489.
713. Ibídem. pàgs.487 a 493.
714. Ibídem. pàg. 487.
715. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España" , pàg. 183.
716. Ibídem.
717. Entrevista amb Núria Comorera, París 5 de gener del 1982.
718. CARLE GERHARD: "La Comissaria de Montserrat durant la guerra civil. Memòries inèdites", pàgs. 471-472.
719. "Treball", 25 de febrer del 1983.
720. Informe de Joan Comorera presentat a la 1ª Conferència Nacional del P.S.U.C.
"Treball", 25 de juliol del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 475.
721. Ibídem
722. Ibídem.
723. Ibídem.

724. Ibídem.
725. Ibídem.
726. Ibídem.
727. Ibídem.
728. MIQUEL VALDES: "Informe d'Organització presentat a la 1ª Conferència Nacional del P.S.U.C." "Treball", 27 de juliol del 1937.
729. Ibídem.
730. Ibídem.
731. Ibídem.
732. Entrevista amb Josep Tarradellas, Barcelona, 16 de febrer del 1981.
733. Ibídem.
734. CARLES PI SUNYER: "La República i la guerra", pàg. 450.
735. "Vers la unitat, la llibertat dels pobles hispànics i la victòria". "Treball", nº 328. 7 d'agost del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 518.
736. AMARO DEL ROSAL: "Història de la U.G.T. de España 1901-1937. Volum 11, pàgs. 649 a 652.

737. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España", pàgs. 124-125.
738. "Verç la unitat, la llibertat dels pobles hispànics i la victòria".
"Treball", nº 328, 7 d'agost del 1937.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 518.
739. Ibídem.
740. Ibídem.
741. Ibídem.
742. "Treball", nº 396, 26 d'octubre del 1937.
L'atemptat podria tenir alguna relació amb el famós discurs de Comorera a València.
743. "El C.C. del P.C.E. al C.N. de la C.N.T."
"Treball", nº 342, 24 d'agost del 1937.
744. "La URSS, gran amiga de l'España Republicana" (editorial). Contesta la campanya difamatòria contra la URSS llençada per la C.N.T. i la F.A.I., i.e.spe.cificament per Frederica Montseny i M.R. Vázquez.
"Treball", nº 327, 6 d'agost del 1937.
745. Sobre la detenció, segrestament i desaparició d'Andreu Nin". Vegi's FRANCESC BONAMUSA, "Andreu Nin y el movimiento comunista en España. (1930-1937)", pàgs. 375 a 385, i PELAI PAGES: "Andreu Nin : su revolución política (1911-1937)", pàgs. 255 a 270.

746. "Treball", nº 331, 11 d'agost del 1937.
747. "Treball", nº 334, 14 d'agost del 1937.
748. PALMITO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España", pàgs. 137 a 142.
749. AMARO DEL ROSAL: "Historia de la U.G.T. en España (1901-1939)", pàgs. 654 a 681.
750. *Ibidem.* pàg. 679.
751. "Acabar el Congrés de la U.G.T."
"Treball", nº 417, 19 de novembre del 1937.
"Acords del 11er Congrés de la U.G.T. a Catalunya"
Pròlec de Rafael Vidiella, intervenció de Miquel Ferrer. Novembre del 1937. Hemeroteca municipal de Barcelona.
752. "Acords del 11er. Congrés de la U.G.T. de Catalunya", pàgs. 23, 24 i 25.
753. "Discurs de Joan Comorera al 11er. Congrés de la U.G.T. a Catalunya". Ed. U.G.T., 1937, pàg. 4.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 537.
754. "Treball", nº 417, 19 de novembre del 1937.
755. "Carta de Joan Comorera al Comitè Regional de la C.N.T.". Barcelona, 22 de novembre del 1937.
Lligall, nº 771, falis 558-559.
Servicios Documentales. Salamanca.

756. "Per la lluita fins a la victòria total" Desembre del 1937. Editorial Departament d'Agitació i Propaganda del P.S.U. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg560.
757. Ibídem.
758. "Tres condicions de la victòria". gener del 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 574.
759. P. BROUÉ, E. TEMIME: "La revolución y la guerra de España", pàgs. 216-217.
760. JOSÉ DÍAZ: "Tres años de lucha. Por el frente popular, por la libertad, por la independencia de España". pàgs. 487 a 491.
761. "Per la lluita fins a la victòria total". "Treball", nº 437, 12 de desembre del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 560.
762. "Tres condicions de la victòria". Informe de Joan Comorera en el Ple del C.C. del P.S.U.C., els dies 8 i 9 de gener del 1938, a Lleida. "Treball", nº 466, 15 de gener del 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg.574.
763. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España", pàg. 178.
764. Ibídem. pàg. 180.
765. Ibídem. pàg. 177 a 184. Correspon a la part dedicada al P.S.U.C. de l'informe de Togliatti, del 28 de gener del 1938.

766. Ibídem. pàgs. 182-183.
767. Ibídem. pàg. 183.
768. "Tres condicions de la victòria". Informe de Joan Comorera al Ple del C.C. del P.S.U.C. celebrat a Lleida, 8 i 9 de gener del 1938.
Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg.574.
769. Ibídem.
770. Ibídem.
771. "Joan Comorera retorna de la URSS"
"Treball". nº 524, 24 de març del 1938.
772. "Declaració de Joan Comorera, Secretari General del Partit Socialista Unificat de Catalunya". París, 14 de novembre del 1949. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 597.
773. "Treball", nº 507, 4 de març del 1938. Durant tota la primera quinzena de març, treball dedica una ex tensa informació sobre el judici.
774. "Des de Moscou. La contrarevolució mundial a la banqueta dels acusats". Article de Joan Comorera.
"Treball", 510, 8 de març del 1938.
Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 597.
775. Ibídem.
776. "Treball", nº 517, 16 de març del 1938.

777. Rovira i Virgili fundà i dirigí la "Revista de Catalunya" (1924-1929), que ja havia tingut un precedent el 1912 i que va intentar reprendre el 1938. Fou una pu...
778. Entrevista amb J. Solé i Vidal. Gavà, 3 de novembre del 1979.
779. Ibídem.
780. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España". pàg. 260.
781. Entrevista amb J, Solé i Vidal, Gavà, 3 de novembre del 1979.
782. "Discurs de Ruiz i Paseti a la 1ª Jornada de la Nova Economia". "Treball", 9 de desembre del 1936.
783. Ibídem.
784. Ibídem.
785. Ibídem.
786. Discurs de Joan Comorera al llier. Congrés de la U.G.T. a Catalunya. Ed. U.G.T. 1937.
Vegís "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 537.
787. "Treball", nº 296, 1 de juliol del 1937.
788. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", Any V, volum 11, 2 de juliol del 1937.

789. Discurs de Joan Comorera al llier. Congrés de la U.G.T. a Catalunya, Ed. U.G.T, novembre del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 537.
790. "Decret de Col·lectivitacions i control obrer" "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", 28 d'octubre del 1936.
"Decret de creació dels Concellis Generals d'Indústria", 9 de juliol del 1937. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", 13 de juliol del 1937.
791. Ibidem.
792. Ibidem.
793. JOSEP Mª BRICALL: "Política Econòmica de la Generalitat (1936-1939)", pàg. 270-271.
794. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya" n° 317, 13 de novembre del 1937.
795. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", n° 231, 19 d'agost del 1937.
796. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", n° 231, 19 d'agost del 1937.
797. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", n° 229, 17 d'agost del 1937.
798. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", n° 239, 27 d'agost del 1937.

799. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya",
nº 261, 18 de setembre del 1937.
800. Discurs de Comorera al llier. Congrés de la U.G.T.
a Catalunya. Ed. U.G.T., novembre del 1937.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera",
pàg. 537.
801. "El P.S.U. per la victòria, per Catalunya, per la
República" Informe de Joan Comorera el el Ple del
Comitè Central, celebrat el 5, 6 i 7 de juny del
1938. Ed. Egitació i Propaganda P.S.U. juny del 1938
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg 537.
802. Discurs de Comorera al llier. Congrés de la U.G.T.
a Catalunya, Ed. U.G.T., novembre del 1937. Vegi's
"Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 537.
803. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya",
nº 318, 14 de novembre del 1938.
804. Ibídem.
805. Ibídem.
806. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya",
nº 342, 8 de desembre del 1937.
807. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya",
nº 348, 14 de desembre del 1937.

808. Discurs de Comorera al 111er. Congrés de la U.G.T. a Catalunya. Ed. U.G.T., novembre del 1937. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera". pàg. 537.
809. "El P.S.U. per la victòria, per Catalunya, per la República". Ed. Agitació i Propaganda del P.S.U., juny del 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 611.
810. "Declaració del Secretariat del Partit Socialista Unificat de Catalunya sobre la conducta política de Joan Comorera", "Lluita", nº 229, 9 de novembre del 1949. Vegi's nota 1213.
811. Decalaració de Joan Comorera, Secretari General del P.S.U. de Catalunya. París, 14 de novembre del 1949. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 1478.
812. "Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya", nº 332, 28 de novembre del 1937.
813. "El P.S.U. davant la situació actual", discurs de Joan Comorera en l'acte celebrat al teatre Tívoli, el 2 d'octubre del 1938.
Ed. Egitacio i Propaganda del P.S.U. 1938.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 642
814. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España," pàg. 249.
815. "El P.S.U. davant la situació actual", discurs de Joan Comorera en l'acte celebrat al teatre Tívoli, el 2 d'octubre del 1938.
Ed. Egitació i Propaganda del P.S.U. 1938.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 642.

816. "Treball", nº 504, 1 de març del 1938.
817. "Manifest del Comitè Nacional d'Enllaç, U.G.T. i C.N.T. a tot el país".
 "Treball", nº 520, 19 de març del 1938.
818. JOSEP PEIRATS: "La C.N.T. en la revolució Espanola", Tomo 111, pàg. 63-63.
819. "Avui, resistir es vencer", discurs de Joan Comorera pronunciat a l'Assemblea d'Informació del P.S.U. celebrada al Palau de la Música, l'ú d'abril del 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 601. Vegi's també, JOSE PEIRATS: "La C.N.T. en la revolució Espanola", tomo 111, pàg. 64-65. Vegi's igualment, "100.000 voluntaris! En peu de guerra!". (Editorial).
 "Treball", nº 530, 31 de març del 1938.
820. "Avui, resistir és vencer". Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 601.
821. Ibídem.
822. Declaracions de Joan Comorera sobre la participació de la C.N.T. al Concell de la Generalitat.
 "Treball", nº 746, 18 de desembre del 1938.
823. Ibídem.
824. PALMIRO TOGLIATTE: "Escritos sobre la guerra de España", pàgs. 196, 197 i 198.

825. *Ibidem.* pàg. 196.
826. *Ibidem,* pàg. 194-195.
827. *Ibidem,* pàg. 197.
"Trebali", núm 504, 1 de març de 1938.
"Frente Rojo", 8 i 14 de març de 1938.
828. "El P.S.S. per la victòria, per Catalunya i la República". Informe de Joan Comorera presentat en el Ple del C.C. del P.S.U.C., celebrat els dies 5, 6 i 7 de juny del 1938.
 Ed. Egitació i Propaganda , P.S.U. 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg.611.
829. *Ibidem.*
830. *Ibidem.*
831. L'1 de març del 1938, la premsa reproduïa la declaració programàtica del Govern.Negrín:
 Negrín:
 "El gobierno de Unión Nacional, que cuenta con la confianza de los partidos y organizaciones sindicales de la España leal y ostenta la representación de cuantos ciudadanos españoles están sometidos a la legalidad constitucional declara solemnemente para conocimiento de sus compatriotas del mundo, que sus fines de guerra son:
 "1º Asegurar la independencia absoluta y la integridad total de España. Una España totalmente libre de toda ingerencia extranjera, sea cual sea su carácter y origen, con su territorio peninsular e insular y sus posesiones intactas y a salvo de cualquier tentativa de desmembramiento, enajenación e hipoteca, conservando las zonas del Protector asignadas a España por los convenios internacionales, mientras estos convenios no sean modificados con su intervención y asentimiento. Consciente de los deberes anejos a su tradición y a su historia. España estrecha con los demás países de su habla los vínculos que imponen una común raíz y el sentido de uni-

versalidad que siempre a caracterizado a nuestro pueblo.

"2º La liberación de nuestro territorio de las fuerzas militares extranjeras que lo han invadido, así como de aquellos elementos que han acudido a España, después de julio de 1.936, y que con el pretexto de una colaboración técnica, intervienen o intentan dominar en provecho propio la vida jurídica y económica Española.

"3º República popular, representada por un Estado vigoroso, que se asiente sobre principios de pura democracia y ejerza su acción a través de un gobierno dotado de plena autoridad que confiere el voto ciudadano emitido por sufragio universal y que sea el símbolo de un poder ejecutivo firme, dependiente en todo tiempo de las directrices y designios que marque el pueblo español.

"4º La reestructuración jurídica y social de la República será obra de la voluntad nacional libremente expresada, mediante un plebiscito de garantías sin restricciones ni limitaciones, y asegurando a cuantos en él tomen parte contra toda posible represalia.

"5º Respeto a las libertades regionales sin menoscabo de la unidad española. Protección y fomento al desarrollo de la personalidad y particularidades de los distintos pueblos que integran España como lo imponen un derecho y un hecho históricos lo que, lejos de significar una disgregación de la nación, constituye la mejor soldadura entre los elementos que la integran.

"6º El Estado español garantiza la plenitud de los derechos al ciudadano en la vida civil y social, la libertad de conciencia, y asegura el libre ejercicio de las creencias y prácticas religiosas.

"7º El Estado garantiza la propiedad, legal y legítimamente adquirida, dentro de los límites que impongan el supremo interés nacional y la protección a los elementos productores. Sin merma de la iniciativa individual, impedirá que la acumulación de riqueza pueda conducir a la explotación del ciudadano y sojuzgue a la colectividad, desvirtuando la acción controladora del Estado en la vida económica y social. A este fin se impulsará el desarrollo de la pequeña propiedad y los intereses legítimos de los extranjeros que no hayan ayudado a la rebelión, serán respetados, y se examinará, con miras a las indemnizaciones que correspondan, los perjuicios involuntariamente causados en el curso de la guerra. Para el estudio de estos daños, el Gobierno

de la República creó ya la Comisión de reclamaciones extranjeras.

"8º Profunda reforma agraria que liquide la vieja y aristocrática propiedad semifeudal, que, carente de sentido humano, nacional y patriótico, ha sido siempre el mayor obstáculo para el desarrollo de las grandes posibilidades del país. Asentamiento de la nueva España sobre una amplia y sólida democracia campesina, dueña de la tierra que trabaja.

"9º El Estado garantizará los derechos del trabajador a través d'una legislación social avanzada, de acuerdo con las necesidades específicas de la vida y de la economía españolas.

"10º Será preocupación primordial y básica del Estado el mejoramiento cultural, físico y moral de la raza.

"11º El Ejército español al servicio de la nación misma estará libre de toda hejemonía, de tendencia o partido, y el pueblo ha de ver en él el instrumento seguro para la defensa de sus libertades y de su independencia.

"12º El Estado español se reafirma en la doctrina constitucional de renuncia a la guerra como instrumento de política nacional. España, fiel a los pactos y tratados, apoyará la política simbolizada en la sociedad de Naciones, que ha de seguir siendo su norma, reivindica y mantiene los derechos propios del Estado español y reclama, como potencia mediterránea, un puesto en el concierto de las naciones, dispuesta siempre a colaborar en el afianzamiento de la seguridad colectiva y en la defensa.

"13º Amplia amnistía para todos los españoles que quieran cooperar a la inmensa labor de reconstrucción y engrandecimiento de España. Después de una lucha cruenta como la que ensangrienta nuestra tierra, en la que han surgido las viejas virtudes de heroísmo e idealidad de la raza, cometerá un delito de traición a los destinos de nuestra patria aquel que no reprima y ahogue toda idea de venganza y represalia en aras de una acción común de sacrificios y trabajos, que por el porvenir de España estamos obligados a realizar todos sus hijos".

832. "El P.S.U. per la victòria, per Catalunya i la República" Edi. Agitació i Propaganda, P.S.U. juny 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg.611.
833. Ibídem.
834. Ibídem
835. Reproduexo a continuació el projecte de resolució amb les correccions realitzades per algun destacat membre de la Direcció del P.S.U.C.

EL COMITÈ CENTRAL DEL PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CATALUNYA, EN LA SEVA REUNIÓ-DEBATERA CELEBRADA A BARCELONA DES DE LES 5, 6 I 7 DE JUNY, COORDENA:

ler. El desenvolupament de la situació militar des del mes de Març, en que el feixisme italià i alemany assolí tren-car el Front de l'Est i separar Catalunya de la resta de la República ha creat per tota l'Espanya republicana una situació crítica, de gravetat excepcional.

Avui, aquesta gravetat tendeix a disminuir, si bé molt lentament, pel fet, que han estat superats els moments més crítics i que hem assolit aturar l'enemic i refer el front a Catalunya i frenar el seu avanç a Llevant o malda amb gran esforç per aixamplar el braç de territori amb què separa Catalunya de la resta de la República.

L'Exèrcit ha estat refet i enfortit, s'ha produït una mobilització dels recursos humans i materials, s'ha enfortit la unitat del nostre poble en consolidar-se la unitat de totes les organitzacions antifeixistes i la República té avui un Govern fort, d'Unió Nacional, que creu en la victòria i està decidit a obtenir-la prenent les mesures addicionals per tal d'assegurar-la.

Amb això i altres fets esdevinguts des del 15 d'abril, ~~Atenir inici~~ ençà, hem pogut fer canviar també l'ambient internacional on ha pres una major intensitat la pressió damunt els Govern respectius del moviment popular de masses en favor de la República.

1402

deturar

Hem assolit ~~retardar~~ els plans comuns de Hitler, Mussolini, apoiats per la política de Chamberlain, que havien previst acabar la resistència de la República amb aquesta ofensiva preparada per ells de comú acord.-

atutinyo

2on. Tota aquesta mobilització operada per fer front a l'escomesa furiosa i detalladament preparada pels Estats Majors del feixisme italo-alemany, el fet de la resistència heroica, l'esprit de sacrifici i alta moral dels combatents, això és el que ha fet disminuir la gravetat de la situació i és una garantia per al nostre èxit futur.-

(Però si ^{hem assolit dominar} la gravetat ha disminuït) en relació a la situació de Març, quan el front estava trencat i l'enemic avançava, avui la situació continua éssent greu. Seria fals i extremadament perillós que els nostres camarades i el nostre poble es deixessin endur de la il·lusió de que ja la situació està restablerta i de que no hem de tenir cap més escomesa seriosa del feixisme italo-alemany.

No; malgrat tot el que hem assolit, la situació és força greu i això hem de tenir-ho ben present.

L'Alemanya hitleriana i la Itàlia feixista, amb Chamberlain en representació de la burgesia reaccionària ^{més} ~~de~~ ^{d'Anglat.} altres països, tenen pressa, i capaxunt-se amb les decisions del Comitè de No Intervenció fan esforços per augmentar les nostres dificultats i ajudar més ~~a~~ Franco. Al mateix temps els agents de l'enemic més o menys camuflats, els trotsquistes i doncs es des i provocadors aixís com elements corrup-

1403

puts i burgesos pusil·lànims, exploten i seguiran explotant les dificultats de la situació per intrigar amb l'intent de crear una atmosfera de compromís i de capitulació davant l'enemic.

3er. L'arma més potent de que disposa la República contra els invasors i feixistes és la unitat de les masses populars, la unitat política i sindical del proletariat, la unitat de tots els sectors antifeixistes en el Front Popular, la unitat indissoluble entre Catalunya u els demás pobles de la República, la unitat de combat de tots els espanyols, (al redós del seu Govern d'Unió Nacional que presideix el) Doctor Negrín.

Es una unitat que l'exigeix imperiosament la situació actual de la República i que la imposa també el caràcter mateix de la nostra guerra. És la garantia de la confiança recíproca i del mútu respecte, la unitat indissoluble dels pobles d'Espanya de tots els sectors, partits i organitzacions antifeixistes en ajut i sosteniment sense reserves, a Catalunya al Govern de la Generalitat del Govern de la República.

4rt. Els enemics de tota l'Espanya republicana els enemics també de Catalunya són els generals i oficials sublevats, els terratinents, l'Església feudalista, les castes reaccionàries que fa dos anys s'aixecaren contra la República i el feixisme italo-catalanay que començà i continua la seva guerra d'invasió enviant armament i homes, unitats senceres del seu exercit contra la República espanyola.

El feixisme internacional vol ocupar tot el territori de la República, anihilar la independència política d'Espanya i transformar-la en posició militar estratègica contra França i demás països democràtics, transformant el nostre país en font de reserves de les quals manquen els exèrcits italià i alemany i convertint els fills dels pobles d'Espanya en carn de canó dels exèrcits feixistes.

El feixisme italo-alemany ~~vò~~ ^{vò} per expoliar el nostre poble, anihilar les nostres llibertats i acabar amb els drets polítics i socials dels obrers i de tot el poble, assolits després de segles de lluita difícil i sacrificis immensos de la classe obrera i del poble espanyol.

Vol anihilar tota la cultura que a través dels temps s'ha forjat el nostre poble.

~~Vol~~ ^{Vol} a restaurar la gran propietat opressora i els privilegis dels terratinents de l'església, dels cacics, de la guardia civil, de la casta militar, el retorn dels jesuïtes a restaurar els mètodes d'inquisició, el règim salvatge de superstitió, de tortures i de desolació.

Vò disposat a exterminar físicament els millors fills de la classe obrera, dels camperols i de la democràcia del poble espanyol.

U. Tot aquest plan l'ha realitzat ja en gran part en aquella part d'Espanya que avui sofreix el seu jou.

Els camperols son perseguits i torturats, obligats a treballar sota el sistema de la més iniqua explotació. Al Camp, a les fàbriques, als tallers, hom està sotmés a veritable treball forçat:-

Els jesuïtes han tornat a instaurar-se i el poder ilimitat de l'Església plana damunt les capes laborioses del camp i de la ciutat.

Totes les conquestes, les més minces llibertats democràtiques han estat destruïdes i fins els mots significatius, com "progrés, llibertat, cultura," han estat prohibit d'emprar-los.

11-11-11

La històrica ciutat de Guernica ha estat reduïda a cendres, completament anul·lat l'Estatut base i reduïda a res els drets nacionals dels bascos.

Inconspicua a Catalunya, ja a la vetlla de l'ofensiva duta a cap pel Front de l'Est, Franco havia anunciat l'anul·lació del nostre Estatut.

Les ciutats, com Tortosa, Tarragona, Granollers, Lleida, estan destruïdes. Centenars d'edificis i cases de cultura de Barcelona estan en runes. Alacant, Almeria, Madrid reben dia i nit l'escorosa destructora de les bombes feixistes. Sobre tota Espanya plana l'aspecte de destrucció i ruïnes en què el feixisme vol convertir Espanya:-

Sè. Es per acabar amb aquesta onada salvatge de destrucció d'Espanya i de tots els seus pobles que els obrers, els camperols els intel·lectuals, tots els espanyols honrats i dignes de tal nom, lluiten i han de lluitar.

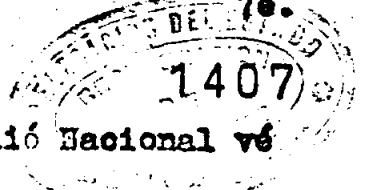
1406

Els pobles d'Espanya lluiten per assegurar la integritat territorial del país. Per la independència política d'Espanya. Per conservar, consolidar i desenrotllar la República democràtica i els drets democràtics nacionals dels catalans, dels bascos, dels gallecs. Per consolidar els drets i llibertats democràtiques de tots els espanyols. Per assegurar als camperols la terra. Per assegurar condicions humanes d'existència i de treball per als obrers. Per assegurar-los les condicions d'un lliure desenvolupament de l'ensenyança, la cultura i la instrucció per a tots els espanyols. Per netejar Espanya de les restes i supervivències del feudalisme que ha impedit durant segles el desenvolupament normal i progressiu dels pobles que integren Espanya.

Per tot això, de caràcter democràtic i progressiu, lluita el poble espanyol. Al mateix temps aquesta lluita heroica és la contribució a la conservació de la pau mundial i a la paralització dels plans agressors, incendiària de l'Alemanya i la Itàlia feixistes.

7è. Per assolir-ho i davant del perill de l'avanç feixista de març-abril passats tenim una reacció potent del nostre poble que s'ha aixecat com un sol home i ha determinat la constitució del Govern d'Unió Nacional el qual ha pres mesures ràpides i enèrgiques per tal d'aturar l'enemic.

El Govern d'Unió Nacional, apoïat per tots els partits antifeixistes i per les dues grans centrals sindicals de tots els pobles d'Espanya, content amb la plena confiança de les masses populars, ha nascut amb la decisió ferma d'organitzar la resistència i preparar les condicions per a l'
l'ofensiva

a fi d'assolir la victòria. El Govern d'Unió Nacional vé amb una plataforma d'acció que expressa l'aspiració comuna de tots els pobles d'Espanya i que està determinada pels tretze punts que constitueixen la declaració dels fins de guerra de la República.

El Comitè Central del P.S.U.C. accepta plenament aquest programa contingut en els tretze punts i aprova unànimament l'encert del Comitè Executiu del Partit en donar tot l'ajut i sense reserves al govern d'Unió Nacional.

È. El Comitè Central del P.S.U.C. considera que en aquesta lluita comuna de tots els pobles de la República la sort de Catalunya està directament lligada a la sort dels altres pobles d'Espanya que Catalunya no podria ésser lliure ni próspera en una Espanya dominada pel feixisme i per potències estrangeres. (El Comitè Central considera per tant, que els enemics de les llibertats de Catalunya són ~~Adolf Hitler~~ Hitler, Mussolini i Franco, els terratinents, les castes dels generals sublevats, l'Església feudalista, i els agents de tots aquests, els provocadors que exploten les nostres dificultats per servir l'enemic i els espies trotsquistes-poumistes que aconsegueixen camoufflar-se en el nostre propi camp.

Contra tot això, la garantia plena de conservar i també d'ampliar i desenvolupar els nostres drets i llibertats nacionals, la nostra cultura catalana i totes les característiques particulars de la nostra terra, es l'Exèrcit Popular Regular de la República, es el proletariat organitzat políticament i

1408

sindical que juga el paper més decisiu en la nostra sort, es el Partit Comunista d'Espanya i el fet de la unitat d'aquest i el nostre gran Partit Socialista Unificat de Catalunya, es la unitat del Partit Comunista d'Espanya i el Partit Socialista Obrer Espanyol, es el Comitè d'Enllaç CNT-UGT, es el Front Popular i aquesta gran ~~manifestació~~^{compennetració} de les masses populars de Catalunya i de tot Espanya que amb el sacrifici i l'heroisme propi, amb la propia sang estan mantenint aquesta lluita contra el feixisme italo-alemany,

(Tot això, es la garantia i més a més un factor poderós per al desenvolupament progressiu de les nostres llibertats.)

9è. Aixís i tot, no podem dir que hagin desaparegut totalment certs vestigis dels temps maleïts del passat, i que tenen la seva expressió en intents ben determinats de ferir el nostre sentiment de catalans aixís com dels germans bascos i gallecs.

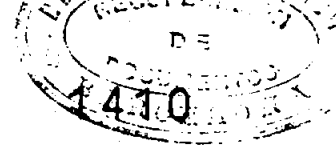
Es produïen
malauradament i amb massa freqüència, fets i manifestacions de certs elements burocràtics incrustats en l'aparell d'Estat de la República, que causen dany i perjudiquen les bones relacions entre els pobles que integren Espanya, creant il·legalment dificultats i nodrint d'aquesta manera els agents de l'enemic, especialment els que camoullant-se de separatistes ho aprofiten per irritar els elements menys conscients del nostre poble.

REPUBLICA SOCIALISTA D'ESPAÑA
1409

Denunciant aquests fets i estan fermament convençuts que el govern de la República, el proletariat espanyol i més particularment el nostre Partit germà, el Partit Comunista d'Espanya, fan i faran tots els esforços fins eliminar això, el Comitè Central del P.S.U.C. estima que el deure dels militants del nostre Partit consisteix sobre tot en fer un treball metòdic i intens de propaganda, d'educació i desclarament davant totes les capes del poble català, especialment dels obrers catalans, per fer comprendre la necessitat de combatre i denunciar tots els elements que, especulant amb les dificultats, voldrien provocar una divisió entre Catalunya i la República ~~per un aixecament dels treballadors catalans contra els altres pobles d'Espanya.~~

Es indispensable en interès de la guerra i de la causa comuna, en interès de les propies llibertats nacionals de la nostra estimada Catalunya que tot el poble català apreïi justament el treball, l'esforç i el sacrifici de tots els nostres germans bascos, gallecs, asturians, castellans, andalusos, internacionals i demés, que treballen penen i sofreixen damunt el territori català combatent conjuntament amb nosaltres per salvar Catalunya i lliberar tot el territori de la República.

Comprendre això es un deure de tots els catalans, per als militants del nostre Partit i totes les organitzacions del Partit Socialista Unificat han d'ocupar el primer lloc tant en la tasca d'ecclarament com en la de combatre tot intent de provocar una lluita política de Catalunya contra

el Govern de la República.

10è. La mateixa gravetat de la situació militar, la necessitat d'unificar l'esforç per assolir el màxim rendiment en l'utilització de tots els recursos per la lluita contra un enemic potent, el deure de salvar amb la República Catalunya i tots els pobles d'Espanya exigeixen la més ferma unitat i direcció única en l'exercici del poder militar polític i econòmic, en la coordinació de tota l'actuació que ha de dur-nos a la victòria.

Per això cal que el Partit Socialista Unificat en primer lloc i tots els Partits i Organitzacions antifeixistes, aixís com les institucions propies de Catalunya tals com Ajuntaments, els organismes de la Generalitat i la Generalitat mateixa han de considerar un deure i una obligació de donar tot l'ajut i tota la col·laboració activa i constructiva per facilitar la tasca del Govern de la República en la direcció de la guerra per la victòria comuna i les llibertats de tots els pobles d'Espanya.

11è. El Partit Socialista Unificat de Catalunya saluda i ret homenatge al gloriós Exèrcit de la República, que malgrat les dificultats i les adversitats ha assolit refer el sector ~~trencat~~ i oposa al invasor una resistència tenaç i sùblim que honora la República i es motiu de reconeixement i admiració de tota la humanitat avançada i progressiva.

es dolent

Cal, però, augmentar més la potencialitat de l'Exèrcit Regular amb la creació de reserves poderoses i abundants, amb una política sistemàtica de l'evació i capacitació de quadres, especialment els quadres mitjos i inferiors.

Cal instruir amb un ritme més intens tota la massa de l'Exèrcit i les reserves per tal de fer aquell capaç de manobrar i reaccionar mes ràpidament i amb més eficàcia davant les escames de l'enemic. Consolidar i enfortir mes i més la unitat interna, la cohesió, la cohesivitat de totes les unitats del nostre Exèrcit, acabant amb els vestigis de militarisme.

Referrar la disciplina desde la base de l'Exèrcit fins la més alta direcció i responsabilitzar plenament el comandament de l'Estat i actuació de la tropa i de l'esforç emprat per assolir els objectius.

als comissaris

Una relació de franca camaraderia entre el comandament de les diferents unitats i l'enfortiment de l'esprit de solidaritat entre la tropa d'aquestes, aixis com la relació més cordial entre el comandament i els Comissaris farà que l'enemic no pugui explotar les diferències en atacar pel punt de conjuntura de dues unitats i que en el nostre atac la única rivalitat sigui la de complir millor els objectius i la d'ajudar-se amb més eficàcia mútuament.

Estrenguer les relacions i la confraternització entre la població civil i l'exercit a fi de tenir en tot moment una voraguarda immediata ben sana i optimista, disposada a ajudar l'Exèrcit en la seva tasca de resistir o de vengutar l'enemic del nostre territori.

Recluir

1412
Acabar per sempre amb els salts sobtats i perillosos
des de la temença no justificada a un optimisme contrapro-
duent o a l'inversa, ignorant la realitat, no considerant
que la guerra es una cosa seriosa i que cal fer-la present
en tot moment totes les mesures per rebutjar qualsevolga
atac, per potent que sigui, de l'enemic i estant sempre pre-
parats a rebre inopinadament l'ordre d'atacar.

Completar la capacitació de l'Exèrcit i la creació
de reserves abundoses amb una política ferma de fortifi-
cacions, responsabilitzant plenament als encarregats de les
mateixes, del ritme, i de la qualitat de les obres realitza-
des aixís com del just emplaçament de cada una de les obres.

Una política seriosa i a fons de fortificació signifi-
ca un augment de forces de reserva, pel fet de la seva bo-
na utilització.

~~La fortificació tant frequent com sigui possible i en
varies línies de contenció i resistència i un manteniment
i millorament constant de les obres per assegurar la inex-
pugnabilitat dels nostres fronts exigeix un control seriós
de la seva bona disposició i realització.~~

12è. El Comitè Central del P.S.U., tenint en compte la si-
tuació actual i la situació internacional considera imperio-
sament necessari el millorament radical i ràpid de la in-
dústria de guerra. El front, els futurs combats que han
de lliurar-se per la lliberació integral del territori de
la República exigeixen material abundós de totes menes .

Si bé estem separats amb dues parts i les disposicions del ~~Comitè~~ Comitè de No-Intervenció de tancar la frontera tendeixen a augmentar les nostres dificultats, tenim als dos costats de l'Espanya lleial i més especialment a Catalunya, matèries suficients i eines i maquinària en quantitat per fer ^{una bona quantitat} abastament tot el material que el front necessita. Però el millorament de la producció depèn no únicament de la direcció, més també dels obrers, dels partits i del sindicats que poden amb llurs propies mesures assegurar les condicions d'un control més ericag del ritme i de la disciplina del treball i poguer exigir aixís un rendiment superior.

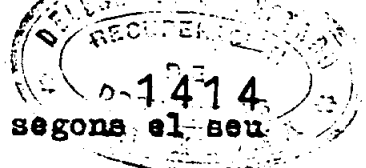
Tenint en compte que la mobilització ha pres bon nombre d'obrers de l'indústria, la tasca primordial d'aquest moment, es la preparació i la capacitació de la dona en àmplia escala per tal de facilitar la seva incorporació a les tasques de la producció de guerra.

~~Un intens treball s'ha de fer per mitjà de la població femenina de la nostra terra, augmentant l'interès de la dona per incorporar-se i exercir els llocs que les mobilitzacions obliguen a deixar vacants.~~

*Incorporació de la dona.
(Borsa sindical)*

Revisar

138. El Comitè Central destaca la importància excepcional de la realització d'una bona política de proveïments. Cal prevenir el Partit i mobilitzar tots els Partits i sindicats per tal d'obtenir una veritable racionalització en la distribució dels aliments, assegurant en primer lloc el proveïment dels obrers de les indústries de guerra.

Considerant la importància del treball segons el seu rendiment, el Comitè Central del P.S.U. es pronuncia per l'abasteixement diferencial remunerador de l'esforç i de la major aportació de cada obrer tal com s'ha pronunciat per un salari diferencial que sigui motiu d'estímul per a la producció i premi el rendiment aixís com la qualitat i la importància d'aquella.

El Partit no fa tampoc qüestió de principi el sistema de treball i enten que per incrementar la producció s'ha d'acceptar i estimular el treball a preu fet i la implantació de primes a la sobre-producció.

Sense distinció de sexes, guaitant només la quantitat i la qualitat de la producció, ha d'anar-se resoltament a l'establiment per un treball igual d'un salari també igual.

El foment del moviment cooperatiu ~~(especialment a les fàbriques)~~ ha d'ésser preocupació constant dels nostres militants ja que amb ell podran resoldre's molts dels problemes que planteja el proveïment d'una manera justa i adequada en el moment actual.

Ex Portació

de purament

14è. El Comitè Central del Partit considera una necessitat imperiosa que per tots i cada ù, totes les organitzacions i ajuntaments del Partit, totes les institucions i centres oficials, Generalitat i Estat, s'adaptin a un règim de severa econòmia, convertint-se en garantia contra tota mena de paràsits i especuladors que amb llur acció criminal cerquen desmoralitzar el nostre poble.

Política enèrgica d'ordre públic, contra tots els elements feixistes, trotsquistes, especuladors, emboscats, etc. i denuncia i entrega dels mateixos als Tribunals Especials i d'Espionatge i Alta Traïció.

Reforçament de la vigilància i col·laboració activa i sense reserves per donar facilitats a les autoritats competents que totes les organitzacions polítiques i sindicals per tal d'assolir un sanejament complet de la nostra reraguarda.

15è. El Comitè Central del P.S.U. ~~X~~ planteja davant del Partit a tots els militants la tasca essencial de millorar i estreynar les relacions cordials del Partit amb la Confederació Nacional del Treball, amb la Unió de Rabassaires, amb Esquerra Republicana de Catalunya i amb tots els sectors i organitzacions antifeixistes de la nostra terra.

*Tem al
Partit
P.U.D.*

~~amb els camarades més i enfortir les relacions fraternals amb els camarades del Partit Socialista Obrer Espanyol i reforçar més que mai la nostra unitat política i d'acció amb el Partit Comunista germà d'Espanya, per tal de treballar conjuntament i treure més rendiment de la nostra activitat comuna.~~

Aclarir-ho

Activar més el treball sindical en la UGT. en el sentit d'ajudar a la seva vigerització i a l'enfortiment del Comitè d'Enllaç UGT-CNT per tal de que ambdues organitzacions sindicals participin més intensament en les tasques d'incrementar la producció, de l'absteïment, ajut al front, i altres tasques sindicals d'organització i d'estímul als elements combatents i productors.

168. El Comitè Central del P.S.U., ¹⁴¹⁶ considerant l'activitat del Partit, enten que aquesta no es prou satisfactòria en el seu conjunt i en el de les seves organitzacions en particular i que no ha estat plenament satisfactòria l'actitut d'un cert nombre de membres i organitzacions que especialment en els llocs més pròxims al front no han reaccionat totalment d'acord amb les circumstàncies i enten que es necessari extreure totes les ensenyances que es desprenen del fet de desfrendament del front de l'Est ~~en el qual hi considerem també responsabilitat per el nostre Partit en tant que Partit, i per les seves organitzacions i militants.~~

El treball realitzat pels organismes del Partit, a les fàbriques i especialment a les d'indústria de guerra, ha estat insuficient i s'ha afegit l'actuació del Partit en els Ajuntaments en els darrers mesos i més especialment en el moment actual en que la mateixa gravetat de la situació militar i política exigeix una major intensitat en el funcionament de la vida municipal.

La nostra premsa s'ocupa insuficientment de les coses que encara que petites son vitals per als obrers i els treballadors en general i en algunes ocasions d'extremada gravetat i d'extraordinària importància política no ha reflexat a temps la posició i la línia política justa del Comitè Executiu.

Saludant calurosament els nous camarades ingresats al nostre Partit que venen a enfortir-lo i a treballar en ell per la causa del poble català i de la República considera que

*Estacar l'actuant
el Partit.*

Amur-ar-les

reduir i creure

el nombre d'ingressos assolits en els ultims cinc mesos no pot satisfer el Partit, puix que en l'actual situació i amb les tasques presents el nombre de noves adhesions al P.S.U.C. hauria d'ésser major, entenent per tant que cal revisar i corregir els mètodes del nostre treball en aquest sentit.

17è. El Partit ha de reforçar la seva activitat i intensificar el seu treball polític d'educació i d'organització entre els camperols i més especialment en les comarques properes al front per tal d'ajudar a aquests a superar les dificultats diverses i impedir que els agents de l'enemic al camp de Catalunya, puguin aprofitar aquests esculls inherents a la guerra per provocar el descontentament entre els pagesos catalans sembrant entre ells la desmoralització per opacar-los a l'Exèrcit i als obrers.

El Partit ha de vetllar perquè s'enforteixi la unitat de la classe obrera i els camperols i perquè la confraternització entre la tropa i la pagesia sigui completa i desperti en tots els sentiments de mutua solidaritat.

18è. El Comitè Central del P.S.U.C. envia la seva salutació fervent a la Joventut Socialista Unificada per la seva gran tasca realitzada de mobilització i d'organització d'unitats de voluntaris per la defensa de la independència de la patria

Accentuat

per la conquesta del seu futur lliure i feliç. i considera una falta greu de ~~gran nombre de militants i organitzacions~~ del Partit la passivitat i el poc ajut i suport que donen

1418

a la joventut per la realització de les grans tasques que aquesta té plantejades.

19è. El Comitè Central del P.S.U.C., considerant la gran importància que per l'assoliment de la victòria té la mobilització de la dona i la seva aportació a les tasques generals dels nostres pobles, saluda ben cordialment a totes les organitzacions femenines de Catalunya i invita als militants del Partit a intensificar la tasca de mobilització, d'educació política i capacitació tècnica de la dona pel camí de la unitat, de totes les dones de Catalunya, d'adhesió al Govern de la Generalitat i d'ajut al Govern d'Unió Nacional de la República per la realització de les tasques que la guerra ens imposa i per tal d'assegurar la victòria,

dues organitzacions

~~20è. El Comitè Central considera que es precis establir un contacte més estret i una col·laboració completa amb el Partit Comunista d'Espanya per la qual cosa cal unir mes les dues direccions dels dos grans Partits i actuar més en comú el Comitè Polític del P.C. d'E. i el Comitè Executiu del P.S.U.C.~~

21è. Tot el Partit, revisant els errors i aprenent en les experiències, vetllant per la unitat política i orgànica de totes les nostres organitzacions i militants, enfortint encara més i més la nostra disciplina, atents als problemes de la guerra, que exigeixen del nostre Partit, del nostre poble i de tots els pobles de la República un esforç superior i un ritme més accelerat, ha de voler-se en el treball acti-

La resolució definitiva és publicada a "Treball" nº 593, 12 de juny del 1938. No la transcriu perquè és pràcticament igual al projecte de resolució, salvant l'exclusió dels dos punts esmentats.

836. "Treball", nº 633, 29 de juliol del 1938.
837. "La Humanitat", Any VII. núm. 2016, 12 d'agost de 1938.
 "La Humanitat", Any VII. núm. 2020, 17 d'agost de 1938.
838. CARLES PI SUNYER: "La República i la guerra, Memòries de un polític catalán", pàg. 519.
839. "La paraula del President de la República Espanyola" "La Humanitat", Any VII. núm 1996, 20 de juliol de 1938.
840. "El P.S.U. davant la situació actual". Discurs de Joan Comorera en l'acte del P.S.U., celebrat al teatre Tívoli, el 2 d'octubre del 1938.
 Ed. Egitació i Propaganda, P.S.U. 1938. Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 642.
841. MONTSERRAT ROIG. "Rafael Vidiella, l'aventura de la Revolució", pàgs. 133 a 137.
842. Ibidem. pàg. 135.
843. Ibidem. pàg. 135.

844. *Ibidem.* pág. 136.
845. *Ibidem.* pág. 137.
846. "El P.S.U.C. davant la situació actual".. Discurs de Joan Comorera, en l'acte del P.S.U.C. celebrat al teatre Tívoli de Barcelona, el 2 d'octubre del 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pág. 642.
847. *Ibidem.*
848. *Ibidem.*
849. *Ibidem.*
850. "Resolució del Comitè Central del P.S.U." "Treball", nº 695, 15 d'octubre del 1938.
851. PALMIRO TOGLIATTI: "Escritos sobre la guerra de España". pág. 249
852. *Ibidem.* pág. 259.
853. *Ibidem.* pàgs. 198 i 251-252.
854. *Ibidem.* pàgs. 260-261.
855. F. BROUÉ y E. TEMIME: "La revolución y la guerra de España", pág. 233 i 235.
HUGH THOMAS: "La guerra civil española", pág. 671 y 681.

856. "L' hora del suprem esfoçs" Informe pronunciat per Comorera a l'Assemblea dels activistes del P.S.U.C., el 6 de gener del 1939. Ed. PSUC. 1939.
Veure "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg, 671
857. CARLES GERHARD: "La Comissaria de Montserrat durant la guerra civil", Memòries inèdites, juny del 1940.
pàg. 672.
858. Entrevista amb Núria Comorera, París, 5 de gener del 1982.
859. Entrevista amb Josep del Barrio, Barcelona, 4 i 5 de novembre del 1981.
860. Entrevista amb Josep del Barrio, Barcelona 4 i 5 de novembre del 1981.
861. "Presència de Catalunya en la guerra per l'independència d'Espanya". Extracte oficial de l'informe del Secretari General del P.S.U. al Comitè Central, reunit a París, els dies 2 i 3 de març del 1939.
862. Ibídem.
863. Ibídem.
864. Ibídem.
865. Ibídem.
866. Reprodueixo còpia del text original amb les correccions fetes a mà per Comorera. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 706.

867. Ibídem. (nota 861).
868. Ibídem.
869. Ibídem.
870. Ibíde.
871. Ibídem.
872. Ibídem.
873. Ibídem.
874. Ibídem.
875. Ibídem.
876. Ibídem.
877. Ibídem.
878. Ibídem.
879. Ibídem.
880. Entrevista amb Josep del Barrio, París, 10 de de-
sembre del 1979.
881. Entrevista amb Josep del Barrio, París, 10 de de-
sembre del 1979.
882. "Per la lluita fins a la victòria total" Informe de
Joan Comorera pronunciat a l'Assemblea d'Activistes

del P.S.U.C., celebrada el 3 de desembre del 1937.
 Ed. Egitació i Propaganda, P.S.U.C. desembre del 1937.
 Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg, 560.
 "Tres condicions de la Victòria: Unitat proletària!"
 Front Popular! Unió dels pobles de la República!"
 Informe de Joan Comorera en el Ple del C.C. del P.S.
 U.C. celebrat a Lleida, els dies 8 i 9 de gener del
 1938. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera"
 pàg. 574.

883. "La línia nacional del P.S.U. de C.". Ponència pre-
 sentada per Joan Comorera, aprovada pel C.C. el mes
 d'abril del 1939, pel Secretariat de la Internacio-
 nal Comunista, el mes de juny del mateix any. París,
 19 d'abril del 1939.
 Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i
 Història. Universitat de Barcelona.
 Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 736.
884. *Ibidem.*
885. *Ibidem.*
886. *Ibidem.*
887. DOLORES IBARRURI: "El único camino", pàgs. 441-442.
888. "La línia nacional del P.S.U. de C.". Ponència presen-
 tada per Joan Comorera i aprovada pel C.C., el mes
 d'abril del 1939 i pel Secretariat de la Internacional
 Comunista, el mes de juny del mateix any. París, 19
 d'abril del 1939. Veure "Pensament Polític de Joan
 Comorera", pàg. 736.

889. "Catalunya unida, es redreçarà". Informe de Joan Comorera, Secretari General del P.S.U. de Catalunya (Secció Catalana de la Internacional Comunista), 18 de juliol del 1939.
Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.
Aquest és el primer document de Comorera que el signà com a Secretari General d'un Partit que es Secció de la Internacional Comunista.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" Pàg 736.
890. Entrevista amb Pere Ardiaca, Barcelona, 27 d'abril del 1982
891. Entrevista amb Josep Marlés, Perpinyà, 10 d'abril del 1976.
892. AMADEO BERNADO: "Memories inèdites sobre Joan Comorera i la crisi del 1939". Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona. "Aportació en la història política, social i nacional de la classe obrera de Catalunya". Publicacions Treball modern, P.S.U.C. (Comunista), pàg. 10, Institut Municipal d'Història. Barcelona.
893. Joan Comorera: "Catalunya unida es redreçarà", 18 de juliol del 1939. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona. "Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg.742.
894. ENRIQUE CATRO DELGADO. "Hombres made in Moscú", pàgs. 73-74.

895. Joan Comorera: "Contra la guerra imperialista i per l'alliberació Social i nacional de Catalunya", Informe pronunciat als militats del P.S.U. a Mèxic, el 8 de setembre del 1940. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera", pàg. 753. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.
896. Ibídem.
897. Ibídem.
- 898; Ibídem.
899. Ibídem.
900. Ibídem.
901. Ibídem.
902. Ibídem.
903. Ibídem.
904. FERNANDO CLAUDIN: "La crisis del movimiento comunista de la Komintan al Kominform", pàgs. 289 a 313.
905. LOUIS L. SNYDER: "La guerra, 1939-1945", pàg. 83 a 97.
906. Entrevista amb Josep Mariés, Perpinyà, 3 de març del 1979.
907. JESUS HERNANDEZ: "Yo ministro de Stalin en España", pàgs. 313 a 316.

908. LOUIS L. SNYDER: "La guerra, 1939-1945", pàgs. 96-97.
909. JESUS HERNANDEZ: "Yo ministro de Stalin en España",
pàs. 313 a 316.
Comorera hi estava amb el nom: "Dr. Ole J. Larsen"
Correspondència amb Granier Barrera, Caracas, 18 d'oc-
tubre del 1976.
910. Carta de Comorera a Rosa Santacana, agost del 1940.
Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i
Història. Universitat de Barcelona.
911. Entrevista amb Joan Grijalbo, Barcelona, 5 de desem-
bre del 1979.
912. Entrevista amb Núria Comorera, París 5 de gener del
1982.
913. Carta de Comorera a Rosa Santacana, agost del 1940.
Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i
Història. Universitat de Barcelona.
914. Cartes de Comorera a Rosa Santacana, de 6, 13 i 24
d'octubre del 1940.
Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i
Història. Universitat de Barcelona.
915. Carta de Comorera a Rosa Santacana, 13 d'octubre del
1940. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geo-
grafia i Història. Universitat de Barcelona.
916. Entrevista amb Rafel Vidiella, Barcelona, 10 de no-
vembre del 1981.

917. Entrevista amb Josep Muni, Barcelona, 26 d'abril del 1979 i Josep Marlés, Perpinyà, 3 de març del 1979.
918. "Catalunya", portaveu dels catalans a Amèrica, Any V, nº 1, Mèxic, D.F., 18 de febrer del 1940. L'article de primera plana: "Ha fet un any que Catalunya fou sotmesa" i l'editorial, són escrits per Josep Marlés.
919. "Per l'alliberació social i nacional de Catalunya", Comitè Executiu del P.S.U.C.. Secció Catalana de la Internacional Comunista. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona, El document és escrit per Marlés (entrevista amb Josep Marlés, Perpinyà 3 de març del 1979), i és signat pel Comitè Executiu, la qual cosa demostra que aquest, elegit a Ancoers, no seria formalment dissolt fins l'arribada de Comorera a Mèxic.
920. Joan Comorera "Contra traidors i enemics, contra la guerra imperialista, i per l'alliberació social i nacional de Catalunya", 8 de desembre del 1940. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona. Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" Pà. 807.
921. Vegi's la transcripció íntegra que fa del manifest, Joan Comorera, en el seu discurs "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 815-816.
922. LOUIS L. SNYDER: "La guerra, 1939-1945", pág. 245-246.
923. Carta transcrita per Louis Snyder "La guerra, 1939-1945". pág. 223-226.

924. Joan Comorera: "La situació internacional "nacional", Santiago de Xile, 1942. Arxiu Comorera-Massip. CEHI. Facultat de Geografia i Història. Universitat de Barcelona.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 872.
925. Joan Comorera: "La defensa de la URSS és la nostra lluita fonamental permanent". "Catalunya", 19 de juliol del 1941.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 821.
926. *Ibidem.*
927. *Ibidem.*
928. *Ibidem.*
929. Transcripció a continuació el contingut de la Carta de l'Atlàntic, reproduïda per Louis Snyder a "La guerra 1939-1945":
Reunidos el Presidente de los Estados Unidos de Norteamérica y el primer ministro Mr. Churchill, en representación del Gobierno de Su Majestad en el Reino Unido, consideran oportuno dar a conocer ciertos principios comunes en la política nacional de sus respectivos países, en los que ponen sus esperanzas de un futuro mejor para el mundo.
Primero. Ambos países no buscan ningún engrandecimiento, ya sea territorial o de otra clase.
Segundo. No desean presenciar cambios territoriales que no estén de acuerdo con la voluntad libremente expresada de los pueblos interesados.

Tercero. Respetan el derecho de todos los pueblos a elegir la forma de gobierno bajo la cual quieren vivir; y desean que los derechos soberanos y la autonomía sean restituidos a aquellos que han sido despojados de los mismos por la fuerza.

Cuarto. Se esforzarán, con el respeto debido para sus actuales obligaciones, en dar acceso a todos los estados, grandes o pequeños, vencedores o vencidos, en igualdad de términos, al comercio y a las materias primas necesarias para su prosperidad económica.

Quinto. Desean que se produzca la más plena colaboración entre todas las naciones en el terreno económico, con objeto de conseguir para todos mejores normas de trabajo, progreso económico y seguridad social.

Sexto. Una vez destruida la destrucción final de la tiranía nazi, confían en ver establecida una paz que proporcione a todas las naciones los medios de vivir en seguridad dentro de sus propias fronteras, y que permita que todos los hombres de todos los países vivan libres del miedo y la necesidad.

Septimo. Esta paz a de permitir a todos los hombres atravesar los mares y océanos sin impedimento.

Octavo. Creen que todas las naciones del mundo, tanto por razones realistas como espirituales, deben llegar a abandonar el uso de la fuerza. Como ninguna paz futura podrá mantenerse si los armamentos terrestres marítimos y aéreos continúan siendo empleados por naciones que amenacen o puedan amenazar con la agresión más allá de sus fronteras, creen que, en espera de que se establezca un sistema más amplio y permanente de seguridad general, el desarme de dichas naciones es esencial. Asimismo ayudarán y alentarán todas las medidas practicables que alivien de la carga abrumadora de los armamentos a los pueblos amantes de la paz.

930. Joan Comorera: "La defensa de la URSS és la nostra lluita fonamental permanent".
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 821.
931. Joan Comorera: "Situació internacional i nacional",
Santiago de Xile, 1942. Arxiu Comorera-Massip. CEHI.
Facultat de Geografia i Història. Universitat de
Barcelona.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg. 872.
932. Ibídem.
933. "El P.S.U. crida a l'Aliança Nacional de Catalunya"
Comunicat del Comitè Central.
"Catalunya", Any 11, nº Extra, 1 d'agost del 1941.
934. Joan Comorera: "Aliança Nacional de Catalunya".
Conferència pronunciada a Mèxic, el 3 d'agost.
"Catalunya", nº 24, setembre del 1941.
Vegi's "Pensament Polític de Joan Comorera" pàg.843.
935. Ibídem.
936. Ibídem
937. Ibídem.
938. Ibídem.
939. "Guió per a la discussió de l'informe de la direcció
sobre la depuració del Partit". Escrit per Josep Mar
lés, 13 de maig del 1943. Transcrit a continuació el
document per l'interés que té:
Arxiu Marlés, Perpinyà.

GUIÓ PER LA DISCUSIÓ DE L'INFORME DE LA
DIRECCIÓ SOBRE LA DEPURACIÓ DEL
PARTIT.

13-5-43

- 1 - Les experiències de la derrota d'octubre varen fer que els quatre partits marxistes de Catalunya s'unifiquessin davant l'agressió feixista.
- 2 - El primer C.C. va ésser format per les respectives Direccions dels quatre Partits Unificats.
- 3 - El primer esforç per a vencer aquesta anomalia es va fer el 1er. Ple ampliat del C.C. Es varen passar moments molt greus que varen posar en perill la continuïtat del P. Finalment es va consolidar l'unificació.
- 4 - La primera batalla a fons contra la proporcionalitat es va donar en la Conferència del P.S.U. Es va aconseguir fer del P.S.U. un P. de veritable unitat. Varen quedar, però, residus dolents.
- 5 - Abans de l'ofensiva sobre Catalunya i tenint en compte l'existència d'elements en el C.C. que no actuaven d'acord amb el que havia d'ésser el P.S.U. havia acordat celebrar el 1er. Congrés del P., amb l'objectiu de constituir-lo sobre bases de principis polítics i no tenint en compte la procedència d'unificació.
- 6 - El C.C. del P.S.U. no corresponia a l'importàcia i als èxits del P. en aquell moment i molt menys pel futur com els fets han demostrat.
- 7 - Des d'aleshores s'ha anat produint la depuració, que s'ha anat operant en la mesura que certs homes han estat superats per la definició política del P.S.U.

ASPECTE POLITIC DE LA QUESCIO

- 1 - L'unificació que va ésser un gran èxit, tenia l'inconvenient de no haver definit clarament el que el P. havia d'ésser i el de haver portat el sí del P. a homes que tenien opinions oposades en quan als principis que havian de regir la vida del P.S.U.

- 2 - Tenint això en compte la Direcció del P. tenia com a missió aconseguir un P. homogeni i disciplinat. Un P. amb principis revolucionaris i amb mètodes orgànics adequats a la etapa de lluita en que es troba el proletariat i la classe obrera.
- 3 - Aquest principi la Direcció l'ha tingut d'aplicar amb més rigor amb els membres de la Direcció del P.

FETS CONCRETS DE DEPURACIÓ

- 1 - El C.C. del P.S.U. tenia 42 membres i 2 suplents. Avui te 19 membres.
- 2 - Han estat baixa per defunció; Díaz, Giménez, Casadevall, Cusso i Perramon.

Baixes per separació del C.C.

- Gatell, Curcó i Ponts - Separats a Catalunya per deserció.
- Ardiaca - Separats a Catalunya i ratificat al C.C. d'Anvers, per no haver compler les missions que el P. l'hi havia assenyalat.
- Albadolejo - Per haver iniciat als companys a que ingressin a la Legió estrangera.
- Aznar - Per haver-se negat a complir una missió que la Direcció l'hi confiava a Amèrica.
- Olaso - Per haver abandonat el treball de cara al país.
- Ponseti - Per ésser un militant que no vol fer cap esforç pel P. i per que no ha volgut mai comprendre els deures que te un membre del C.C. mai s'ha pogut aconseguir col.laboració 'ell d'ell per res. Considera al

C.C. com un organisme que de tant en tant es reuneix per fer tertulia.

- Eloina - Per abandonament del treball en el país on es troba.
- Benejam - Ha estat de C.E. Es va produir un canvi radical en ell al no ésser elegit del Secretariat. Va negar-se a realitzar una missió en un país d'Amèrica.
Va abandonar el treball del P. amb l'excusa de resoldre la seva situació econòmica. Ha estat dos anys totalment absent de la vida del P.
Amb motiu de les reunions de la Direcció amb la Delegació a Mèxic es va tornar a plantejar el cas Benejam i després d'haver discutit amb ell, la Direcció del P. va prendre les següents decisions.
a) separat del C.C. militant de base i inhabilitat per a ocupar càrrecs en el P. El seu treball del P. dirà si Benejam és capaç de reivindicar-se.
- Lluís Alvarez - Separat del C.C. quant la retirada d'Aragó per covardia. A Xile ha fet grans esforços per reivindicar-se.

MEMBRES DEL C.C. EXPULSATS DEL P.

- Clos - Secretari Sindical. Per deserció.
- J. Villar - Comisari de la Generalitat a Lleida. Per deserció.
- Almendros - Per deserció.
- Ferrer - Per deserció.
- Colomer - Per haver fet la revista teòrica del P. amb influències trotsquistes.
- Gilabert - Per confident i provocador.
- Serra Pamies - Per confident i provocador.

- Ortega - Per deserció, arribista i especulador.
- Del Barrio - Com a membre de Direcció ha estat sampre un gru problema. Les dificultats al Ple Ampliat del C.C. les va donar ell. Va venir del front agressiu i acompanyat de 12 comisaris. Acte de provocació contra la fracció del P.S.O.E. Es va fer una reunió d'en Joan i en Pedro amb ells per fer-los desistir de la seva actitud. Durant la guerra constantment produïa situacions de provocació. Va enviar carta a Negrin no acceptant l'ascens que se l'hi feia, dient demagògicament que ho exceptaria quant es reconaguessin els segents del seu C. Se l'hi va donar 24 hores de temps per a rectificar, del contrari era expulsat del P. A França va fer una circular en la que es feia al P.C.E. responsable de l'exclusió del P.S.U. del S.E.R.E.

ACORDS A LA CASA

- 1 - El P.S.U. Secció Catalana de la I.C.
- 2 - Línia Nacional del P.S.S.

ORGANITZACIÓ DEL P. EN EL PERIODE ACTUAL

- 1 - Mentres duri la situació excepcional el C.C. no exercirà les seves funcions estatutaries.
- 2 - En períodes d'il.legalitat no és recomanable que siguin organismes amplis els que dirigeixin la lluita.
- 3 - Dissolució del C.E.
- 4 - Nomenament d'un Secretariat de 3 que pot ésser ampliat a 5

L'acord final sobre Del Barrio va ésser fer-lo treballar però ésser implacable amb les reincidències.

A Del Barrio se l'hi va confiar la direcció de l'aparell central del P. de cara al país.

Del Barrio no va fer res del treball i va ésser rellevat i se l'hi va donar la responsabilitat del P.S.U. en el mateix país.

Joan reconeix que ell és el màxim responsable de que la qüestió Del Barrio's'hagués allargat massa. Diu que abans no havia vist clar. Però que finalment la vena l'hi va caure del ulls.

Davant aquests fets la Direcció va prendre les següents mesures:

- 1 - Separar a Del Barrio del C.C.
- 2 - Que els companys de Xile obrissin expedient per Del Barrio.

Mentre es tremitava l'expedient els companys de Xile varen demanar a la Direcció si es podia donar a Del Barrio la responsabilitat de Amics de Catalunya, al que va accedir la Direcció del P.

L'expedient va motivar un escrit de 80 planes escrit a màquina i fet per Del Barrio, en el que es dedica a fer una autobiografia i a explicar per que va abandonar el treball.

És un document infame de dalt a baix. 20 planes d'auto-biografia en la que no hi ha una ratlle de autocrítica.

El document està fet en la línia de provocar la ruptura entre els dos P.

Es presenta com el millor defensor de la independència del P.S.U. Coincideix amb en Serra Pamies. Demana dret de crítica.

Fa grans elogis de documents del P.S.U. per fer veure que son superiors als del P.C.E.

L'especte nacionaliste de Del Barrio és una especulació i un punt d'apoi per amoure companys contra el P.C.E.

Fa us de cartes que diu haver enviat a Joan i que aquest no ha rebut mai.

Explicar les causes del retard en el coneixement del document per la Direcció.

El company que vulgui te el dossier Del Barrio a la seva disposició.

Mentre tant a Xile es varen celebrar diverces reunions per aclarar el cas Del Barrio.